

(NE)PONOVLJIVOST 1968.

INTERVJU, RAJKO GRLIĆ

JADRANSKA STRAŽA U GLINI

SRPSKE IZBJEGLICE IZ HRVATSKE U SRBIJI

PROZA, JASNA DIMITRIJEVIĆ

ISSN 1331 - 5439

Прогледа

143

јуни 2018

ИЗДАВАЧ:

Српско културно друштво ПРОСВЈЕТА
www.skd-prosvjeta.hr, www.casopis.skd-prosvjeta.hr

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Чедомир Вишњић

УРЕДНИШТВО:

Горан Борковић, Чедомир Вишњић, Сања Шакић

РЕДАКЦИЈА:

Горан Борковић, Ненад Јовановић, Љиљана Вукашиновић
Милорад Новаковић, Чедомир Вишњић, Сања Шакић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Јово Чорак

ГРАФИЧКА УРЕДНИЦА:

Барбара Бласин

НА НАСЛОВНОЈ СТРАНИЦИ: Београд, 3. јуни 1968.

ШТАМПА: Tiskara Želina d.o.o

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ: Бериславићева 10, 10 000 Загреб

ТЕЛ: +385 1 4872 480

ФАКС: +385 1 4845 364

Убиљежен у Министарству културе Републике Хрватске под бројем 644. Часопис је субфинансиран од Савјета за националне мањине Владе Републике Хрватске, Министарства за културу Републике Хрватске и Министарства културе и информисања Републике Србије. Излази у тиражи од 1 000 примјерака.

Дубраве (II)

И мало ко је ту сасвим невин. Не спадају у такве ни сами Дубравци. Нарочито не они млађи без идеја што да ураде са својим селом, ни бољим ни горим од оних хрватских у околини. А још генерацију прије, имали су свијест о властитој предности у доживљају завичаја и посвајању свијета, оног прије 1990. године. Никоме из Дубрава није ни на памет падало да иде у гастарбајтере. И онда, пред тешким испитом, слом и одлазак. Никада се нећемо престати питати, ми који смо то гледали, зашто је све било тако једноставно, брзо и неопозиво.

Додуше, неколико је неумитних околности погодовало таквом развоју догађаја. Најприје оно што бисмо могли назвати у костима сабраних хисторијским искуством. Сабраним кроз варакање са посним природним окружењем, земљом на којој најбоље успијевају стеља и трн, на једној страни, и иновјерним државама, на другој. Сабраним у вишевјековну несигурност и стагнацију живота војника и сточара. Таква прошлост је развила психологију лаког растанка са родним крајем у потрази за лакшим животом. Нарочито, ако је држава, било која, то тражила или томе погодовала. Такав однос је био најизразитији и најлакше видљив код генерације очева оних који су чинили војске у ратовима 90-их. Култура Изласка и лаког растанка је произвела одбојност и немогућност било каквог озбиљнијег инвестирања у те крајеве, личног инвестирања; новца, идеја, рада, осим за преживљавање и школовање дјеце. Великих радника је било, да се разумијемо, али великих идеја, што да се на нивоу цјелине уради са бившом великим касарном, никад.

А и оно што су могли, обично би закаснили. Најбољи су примјер њихове дрвене банијске, па и кордунашке куће. Пред рат, кад су они око њих већ започињали обнову својих старих чардака, они су још довршавали своје социјалистичке зиданице, а од старих кућа правили штале, као што су радили од својих цркава, нешто раније. Да би на крају оставили и благо и штале и куће и отишли на тракторима.

Ипак, свега тога не би било без вањског квасца. Без фокусираности хрватског национализма на њих. Фокусираности која им је одузела слободу и завичај, без изгледа да се ту нешто промијени. Па им је, добром дијелу, ближи београдски бувљак од дубравских гмајни и зараслих ливада. И што је најгоре, та фокусираност не попушта, пријети да постане трајно стање. А онда је трајно и стање и осјећај неслободе овдашњих Срба. А онда је трајно и стање и осјећај међусобне и заједничке неслободе и смијеши нам се пустош која незаустављиво напредује.

Та је фокусираност израз и најјаче врело националне слоге и јединства. А о тој много спомињаној и много зазиваној вриједности драматично свједочанство, за нас, бивше југославене, вишеструко поучно и важно, оставио је 3. септембра 1939. у својем „Прогласу њемачком народу”, тадашњи њемачки канцелар и Вођа: „Док је год био јединствен, немачки народ није био поражен у својој историји. Само је нејединство 1918. довело до слома. Зато ко год данас изда ово јединство, може само да очекује да као непријатељ нације буде уништен...“.

Требало би да ово буде довољна опомена свим заговорницима вриједности слоге и јединства.

Prostor u Preradovićevu 21 i 23 koji je sudskim procesom vraćen SKD "Prosvjeti" 2015. / Fotografirao Nenad Jovanović, 2018.

пРЕПЛАТА

SVA IZDANJA SKD PROSVJETA MOŽETE NARUČITI NA ADRESI

SKD Prosvjeta, Berislavićeva 10, 10 000 Zagreb

FAX: + 385 1 4845 364

TEL: + 385 1 48 72 480

skdprosvjeta@skdprosvjeta.com

Godišnja pretplata na časopis *Prosvjeta* iznosi 150 kuna, a uplaćuje se na račun
SKD Prosvjeta IBAN: HR3623600001101412121.

Kopiju uplatnice pretplatnik obavezno treba dostaviti na adresu izdavača s
naznakom "za časopis Prosvjeta" radi uvrštenja u evidenciju preplatnika.

Uplate na ime pretplate na časopis Prosvjeta iz inostranstva se vrše na
IBAN HR3623600001101412121 SWIFT ZABAHR2X s naznakom "za časopis
Prosvjeta".

Pretplata za zemlje Evropske unije za godinu dana iznosi 50 EUR, SAD 60 USD,
Kanada 60 CAD, Australija 60 AUD.

04	OD SOMBORA DO CENTRA SVIJETA Nenad Jovanović HRONIKA	42	(NE)PONOVLJIVOST HILJADU DEVETSTO ŠEZDESET OSME Danilo Lučić DRUŠTVO, O „DOGAĐAJIMA KOJI SU MENJALI SVET“
11	RJEŠENJE ZA MRTVE KAPITALE Nenad Jovanović HRONIKA	48	BORBA SE NASTAVLJA Dimitrije Birač POLITIKA, PRESJEK STANJA NA HRVATSKOJ LJEVICI
12	AGROKOR KAO PLENKOVIĆEVA SUDBINA Zoran Daskalović POLITIKA	52	KAD SE HITLER UPUCAVA Čedomir Višnjić KNJIGE, BEKSTVA LIDE BAROVE
14	NADA U GRAĐANSKU HRVATSKU IPAK POSTOJI Srđan Sandić INTERVJU, RAJKO GRLIĆ	54	MELANKOLIJA PORAZA Sanja Šakić KNJIGE, <i>HISTORIJA I SAVREMENICI: OGLEDI O SRPSKOJ KULTURI</i>
18	ŽIVJET ĆE OVAJ NAROD Bojan Munjin SRPSKE IZBJEGLICE IZ HRVATSKE U SRBIJI	56	VIŠE OD ŽIVOTOPISA Đorđe Matić KNJIGE, <i>KAO DA JE BILA NEKAD</i>
22	USTAŠIJA Goran Babić RASPRAVE O NOTORNAME (18)	58	DVE KNJIGE O RASTKU Srđan Gagić KNJIGE, <i>KREATIVNI HAOS I OTKRIVANJE TOTALITETA</i>
24	AKO SMO NEKAD MOGLI, MOŽEMO I SADA Milutin Dedić BAŠTINA, SAVREMENOST I TRADICIJA	60	VOJSKA KAO NUŽNOST Siniša Tatalović KNJIGE, <i>VOJNA ORGANIZACIJA SRBIJE</i>
27	NASLJEDNIK VELIKIH Dušan Ivanić IN MEMORIAM, JOVAN RADULOVIĆ (1951 – 2018)	62	NEŽNA RECIVOГ Vladimir Vukomanović Rastegorac POEZIJA
29	ČUVARI JADRANA U GLINI Igor Mrkalj POVIJEST, JADRANSKA STRAŽA	66	TURETOV SINDROM, KRALJIČIN DAN Jasna Dimitrijević PROZA
38	U SNU SKAMENJENI ČOVEK I BOL Miloš Kordić POVIJEST, PROF. MILORAD GOJSOVIĆ	70	PANOPTIKUM Goran Borković
40	ŠTO JE NAMA FIĆO DANAS? Srđan Sandić IZLOŽBA, ŠEZDESETE U HRVATSKOJ, MUO	72	IN MEMORIAM, BRANKO VUJASINOVIĆ (1927 - 2018) Igor Mrkalj

OD SOMBORA DO CENTRA SVIJETA

Nenad Jovanović

SOMBOR U VUKOVARU – U Srpskom kulturnom centru Vukovar 14. marta predstavljena je somborska galerija "Milan Konjović" u kojoj se čuvaju 1.084 rada ovog istaknutog umjetnika. Prikazivanje filma i predavanje o Konjoviću i galeriji upriličeno je povodom 120 godina od rođenja i 25 godina od smrti ovog istaknutog srpskog slikara i akademika. Tom prilikom ukazano je da je za 80 godina stvaralaštva naslikao preko 6.000 slika, kao i da je prvu izložbu imao kao đak somborske gimnazije 1914. godine.

„Konjović je imao veliku želju da svom gradu pokloni zavičajnu galeriju što je video putujući po svetu. Naši gosti, a imamo ih od 9 do 10 hiljada godišnje, kažu da smo zaista svetska galerija“, rekla je direktorka Milena Rackov Kovačić.

POZDRAV IZ VRETANJE – U Srpskom kulturnom centru "Pavle Solarić" u Bjelovaru 23. marta predstavljena je knjiga "Zapis iz Vretanje" advokata i manjinskog aktiviste Radovana Dožudića. Radi se o 23 eseja objavljena na web stranici Vijeća srpske nacionalne manjine Bjelovar-

sko-bilogorske županije (www.srbibbz.hr) tokom posljedne tri godine. Na predstavljanju je rečeno da je Vretanje stari naziv za pravoslavni dio sjeverozapadne Hrvatske.

KOLAČIJADA – U Malom Gradcu održana je 24. marta 13. po redu tradicionalna Martovska smotra banjaskih domaćica, kulturno-umjetnička manifestacija čiji je centralni dio takmičenje u izradi torti i kolača. Osim domaćina, nastupili su članovi pododbora "Prosvjete" iz Vrginmosta, Viškova i Garešnice. Među desetak kolača i torti, žiri je odlučio da je najbolji kolač napravila Dragana Marić, učenica osmog razreda osnovne škole u Glini, koja planira postati profesionalna kuharica.

CRKVA I PROSVJETA – Vodstvo "Prosvjete" na čelu s predsjednikom Milom Radovićem i generalnim sekretarom Slobodanom Žikovićem susrelo se 27. marta s episkopom gornjokarlovačkim Gerasimom. Na sastanku se razgovaralo o saradnji Gornjokarlovačke eparhije i "Prosvjete" u realizaciji programa važnih za očuvanje i razvijanje identiteta Srba u Hrvatskoj, a dogovorena je i buduća saradnja, naročito na području ove eparhije.

GLAVNI ODBOR S PODODBORIMA – U Zagrebu je 28. marta održan sastanak članova Glavnog odbora „Prosvjete“ sa predsjednicima pododbora. Tema sastanka bila je realizacija programa u 2018. kao i problemi u djelovanju društva. Predsjednici pododbora upoznati su sa financijskim stanjem u Društvu i načinima prevazilaženja problema. Predstavnici pododbora informirali su članove Glavnog odbora o realizaciji svojih programa i problemima sa kojima se suočavaju.

KARLOVAČKI OPTIMIZAM – Na redovnoj godišnjoj Skupštini karlovačkog pododbora „Prosvjete”, održanoj krajem marta, bilo je riječi o književno-informativnoj, etno i likovnoj sekciji koje su lani ostvarile blizu 50 akcija i pored brojnih problema od nedostatka finansijskih sredstava do stalnih prijetnji iseljavanjem iz prostorija zbog neplaćanja najma. Dio planiranih aktivnosti nije ostvaren, ponajprije zbog manjka novca uzrokovanih opstrukcijom bivšeg vodstva. Zbog neisplate već odobrenih sredstava, podobar je 2016. godinu završio s gubitkom od 6.500. kuna, a lani s minusom od 24.500 kuna. U skladu s dogovorenom suradnjom sa SPC-om, karlovački podobar ostaje u sadašnjem prostoru uz manju najamninu.

OTIŠAO JE ĐURO MARIČIĆ – Posljednjeg dana marta u 84. godini umro je Đuro Maričić, književnik iz Žažine, nedaleko od Siska. Napisao je niz knjiga proze i poezije, kritika, aforizama te priča za djecu i odrasle. Maričićeva djela zastupljena su u nekoliko zbornika, antologija i odgojno-obrazovnih priručnika, objavljivana u dječjim listovima širom Jugoslavije. Maričić je bio dugogodišnji suradnik „Rafinerijskog lista“, sisačkog tjednika „Jedinstvo“ i Šahovskog glasnika jer mu je šah bio druga ljubav, pa je bio i šahovski sudija, a tokom 80-ih studio je na brojnim šahovskim olimpijadam. U Sisku je osnovao Šahovski klub Ina, Šahovski savez grada Siska te Šahovski savez za Baniju, Kordun i Liku.

JOVAN MIRIĆ POSTHUMNO – U Zagrebu je 6. aprila promovirana knjiga „Sve se mijenja kriza ostaje“ u kojoj su sabrani rukopisi, građa i intervju pokojnog politologa Jovana Mirića. Knjigu su zajednički izdali VSNM Grada Zagreba i izdavačka kuća „Plejada“. Pred velikim brojem poštovalaca Mirićevog lika i djela, knjigu su predstavili profesori Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu Dragutin Lalović i Dejan Jović, te novinar i urednik Mirko Galić, koji je uređivao tjednik „Danas“ u kojem je Mirić objavio brojne

tekstove, dok je u ime izdavača govorio Ilija Ranić. Dejan Jović kazao je da je osnova za knjigu bila građa koju je Mirićeva porodica predala Arhivu Srba u Hrvatskoj. „Mirić se do 1983. bavio političkom teorijom, da bi se nakon toga posvetio propitivanju karaktera Jugoslavije i raspleta krize, a onda i odnosima hrvatskog i srpskog naroda“, rekao je Jović.

SVE MASOVNIJE U ZAGREBU – Na Skupštini zagrebačkog podobra „Prosvjete“, održanoj 12. aprila, izašli su na vidjelo naslijeđeni problemi s kojima se suočavaju i podobar i Društvo u cijelini. Usprkos tome, sekcije pododbora su uspješno djelovale i to uz više članova nego ranije. Novo rukovodstvo „Prosvjete“ zateklo je tešku finansijsku i organizacijsku situaciju, rekao je generalni sekretar Slobodan Živković, ističući da je najvažniji zadatak osiguravanje normalnog rada za više od 50 pododbora. Naglasio je da će biti izvršena i revizija poslovanja „Prosvjete“ i da će se, ako za to postoji elemenata, prozvatiti odgovorne za nastalo stanje.

Folklorna sekcija ostvarila je osam nastupa po Hrvatskoj, BiH i Italiji, uz 11 novih članova. ZborXop, pjevački zbor s etno repertoarom, uz lanjskih desetaka nastupa bilježi petoro novih članova, aktivna je bila i likovna sekcija, a pokrenuta je seniorska pjevačka grupa koju, kao i folklor i ZborXor, vodi Jovana Lukić.

NOĆI SRPSKOG FILMA – Drugi po redu Dani srpskog filma održani su od 12. do 15. aprila u zagrebačkom kinu Tuškanac. Osim antologičkih ostvarenja, poput "Sakupljača perja" Aleksandra Petrovića iz 1967., čijim su prikazivanjem Dani otvoreni ili "Kad budem mrtav i beo" Živojina Pavlovića iz iste godine, kojim je manifestacija zaključena, kao i kulturnih "Ko to tamo peva" Slobodana Šijana iz 1980. i "Specijalno vaspitanje" Gorana Markovića iz 1977., prikazani su i filmovi "Rekvijem za gospođu J." Bojana Vučetića, "Dnevnik mašinovođe" Miloša Radovića i dokumentarni film "Druga strana svega" Mile Turajlić, koji su dobili brojna priznanja te nagrade publike i kritike.

BANIJA U ZAGREBU – U zagrebačkoj knjižnici i čitaonici "Bogdan Ogrizović", od 16. aprila do 7. maja izložene su slike poznatog slikara Jovana Tatišića koji se svojim djelima bori protiv zaborava svog banjiskog zavičaja. Izloženo je 70 slika, od kojih je publika na ranijim izložbama mogla vidjeti tek manji dio njih, rekao je Tatišić, ističući da su slike nastajale tokom zadnjih desetak godina i da je ovo treća njegova izložba u ovoj čitaonici. Zahvalio je i SNV-u na podršci koju je dobio oko ove izložbe.

„PROSVJETI“ NAJVİŞE – Na sjednici Savjeta za nacionalne manjine RH (SNM), održanoj 19. aprila usvojen je izvještaj o utrošku sredstava dodijeljenih manjinskim organizacijama u 2017. i odluka o dodjeli sredstava za programe ostvarivanja kulturne autonomije nacionalnih manjina za 2018. Prema izvještaju o utrošku sredstava, u 2017. godini je 90 manjinskih udruženja s 211 podružnicama, ogrankama i pododbora, potrošilo 31,6 milijuna kuna za ukupno 860 programa.

Tokom ove godine financirat će se 1080 programa koje je predložilo 160 udruga nacionalnih manjina, odnosno 226 njihovih podružnica. Sredstva su dodijeljena za 66 programa informiranja i izdavaštva, 453 programa kulturnog amaterizma i 495 kulturnih manifestacija. Od ukupno predviđenih 33,8 milijuna, za raspodjelu manjinskim udruženjima predviđeno je 32,4 milijuna kuna. Srbi su dobili 9,2 milijuna kuna, Talijani 6,7 milijuna kuna, Mađari 3,8 milijuna, Česi tri milijuna, Bošnjaci dva, Rusini 657 tisuća, a Ukrajinci 653 tisuće kuna. Za romska udruženja predviđeno je 503 tisuće kuna, dok će preko stvaranja prepostavki za ostvarivanje njihove kulturne autonomije dobiti još 500 tisuća kuna. Prema bilateralnom sporazumu talijanske ustanove dobit će 500.000 kuna, dok će manifestacijama u Bjelovaru i Lipovljanim biti dodijeljeno po 25.000 kuna.

Od srpskih organizacija najviše je dobilo Srpsko kulturno društvo 'Prosvjeta', 4.375.000 kuna, SNV je dobio 3.780.000, Zajedničko veće opština 505.000, a zajedno s članicama 642.000 kuna. Srpsko privredno društvo „Privrednik“ dobilo je 225.000, Srpsko kulturno umjetničko i duhovno društvo (SKUD) „Đurđevdan“ iz Drežnice 70.000, SKUD „Jovan Lazić“ iz Belog Manastira 60.000, a „Čuvari srpskog identiteta“ iz Vukovara 75.000 kuna.

NOĆ KNJIGE S ULIKSOM – Povodom ovogodišnje Noći knjige u Središnjoj biblioteci Srba u Zagrebu predstavljen je roman "Uliks" Džejmsa Džojsa (James Joyce) za koji je predavač, Zoran Paunović, univerzitetski profesor engleske književnosti u Beogradu i Novom Sadu, esejista i prevodilac, rekao da je najnečitaniji bestseler 20. vijeka, s obzirom da mnogo ljudi zna za roman, ali ga je malo njih čitalo. Paunović je rekao da se na 700 stranica romana čita kako troje ljudi – Leopold Blum, njegova žena Molí i Stiven Dedalus provode dan, svako sa svojim problemima, mislima i željama.

"Knjiga u budućnosti" bila je misao vodilja ovogodišnje Noći knjige u kojoj je u Hrvatskoj održano 1.200 programa. Neki od programa upriličeni su i u Srpskoj pravoslavnoj općoj gimnaziji "Kantakuzina Katarina Branković". Postavljena je izložba dječjih knjiga iz fonda

školske biblioteke, predstavljena knjiga "Povratak u Arkadiju" Slavice Garonje i organizirana radionica kaligrafije.

JUBILEJ „SKC-a SREDOM“ – U Srpskom kulturnom centru „Vukovar“ proslavili su mali jubilej: od novembra 2014. do danas održano je 50 kulturnih susreta srijedom. To je bio povod za štampanje Almanaha. U jesen 2014. godine, Srđan Sekulić i Slavko Bubalo, novinari lista "Izvor" čija je redakcija smještena pod istim krovom, osmislili su program "SKC sredom" kako bi se prostorije Centra koje su bile pre malo korištene napunile programima i ljudima. Srđan Sekulić, koji je prošle godine imenovan za direktora SKC-a, ističe da im je cilj promovirati nacionalne i duhovne vrijednosti srpskog naroda te da u programu učestvuju svi koji su se tim vrijednostima posvetili na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srema, a i šire. Održano je niz promocija knjiga i časopisa, različita predavanja, tribine, projekcije dokumentarnih filmova, predstavljanje različitih organizacija, institucije i udruženja iz Hrvatske i Srbije.

SKUPŠTINA U MORAVICAMA – Članovi pododbora "Prosvjete" iz Moravica održali su redovnu izvještajnu godišnju skupštinu. Prošlogodišnji rad se odvijao kroz muzičku sekциju, crkveni hor i likovne kolonije koje se održavaju više od 20 godina. Učenici pohađaju nastavu po C modelu učeći srpski jezik, kulturu i književnost, dva puta po dva sata tjedno. Ovaj obrazovni model u Moravicama je u funkciji od 1996. godine, rekao je predsjednik Novica Vučinić. Istaknuo je da ima puno planova, ali da je teško držati članove pododbora na okupu kad mladi odlaze iz Gorskog kotara.

NAŠI NA „FOLKOFILIJI“ – Ansambl narodnih igara SKD "Prosvjeta" (ANI) 21. aprila je nastupio na koncertu KUD "Đoka Pavlović", javnog preduzeća "Pošta Srbije" pod nazivom Folkofilija. U dvosatnom programu

u Kulturnom centru "Vlada Divljan", osim domaćina, učestvovali su i članovi folkornog ansambla "Vila" iz Novog Sada. ANI-jevcu su se predstavili s tri koreografije - srpskim igrama vukovarskog kraja, vlaškim igrama i igrama iz Crnorečja. Bila je ovo uzvratna poseta beogradskim prijateljima koji su zajedno sa ansamblom "Abrašević CH" iz Ciriha učestvovali na koncertu "Veče sa prijateljima" u organizaciji Ansambla narodnih igra iz Vukovara.

IZLOŽBA O MANJINSKIM KNJIŽNICAMA – U četvrt vijeka postojanja, manjinske knjižnice postale su važna mesta promoviranja kultura nacionalnih manjina i mjesto susreta hrvatske kulture i kultura matičnih država manjina. O tome svjedoči izložba "Središnje knjižnice nacionalnih manjina", koja je u organizaciji Hrvatskog knjižničarskog društva i Radne grupe za manjinske knjižnice, od 25. aprila do 11. maja upriličena u prostorijama Središnje biblioteke Srba u Zagrebu. Izložbu je činilo deset plakata: jedan zajednički i devet s informacijama o radu pojedinih knjižnica.

KRIJESOVI I HOROVI – Četvrti po redu Trnjanski kresovi, održani 5. maja na savskom nasipu kod Mosta slobode u Zagrebu, označili su početak višednevnog obilježavanja godišnjice oslobođenja Zagreba od fašista 8. maja 1945. godine. Ovom događanju prisustvovalo je nekoliko hiljada ljudi koji su uživali u brojnim sadržajima, radionicama, nastupima zborova i, na kraju kao vrhuncu dana, paljenju četiri kriješa na obali Save. Nastupili su partizanski zbor, Domaćigosti, Zborhop koji djeluje u okviru zagrebačke "Prosvjete", ruski zbor Slavjanka, a na kraju i Le zbor.

„VREME SPORTA I RAZONODE“ – U okviru međunarodnog Festivala povijesti – Klifesta u knjižnici "Bogdan Ogrizović" 8. maja održana je promocija knjige Čedomira Višnjića "Vreme sporta i razonode – Titina Hrvatska i njeni Srbi 1951. – 1971." „Knjiga se bavi Srbima u Hrvatskoj u trokutu između službenih institucija, SPC-a i "Prosvjete" koja je tada ostala jedina srpska institucija u Hrvatskoj od svih koje su formirane u Drugom svjetskom ratu“, rekao je jedan od promotora Milorad Pupovac, posebno se osvrnuvši na autorov vrijedan rad u arhivima. „Glavni odbor 'Prosvjete' činili su vodeći ljudi srpske nomenklature u Hrvatskoj, ali su rezultati rada društva bili daleko od potreba stanovništva, s izuzetkom pododbora u Karlovcu i Osijeku“, rekao je Pupovac, ističući da u to vrijeme od Karlovca do Bihaća nije bilo ni jedne kulturne ustanove. Beogradski novinar i publicist Momčilo Đorgović govorio je o značaju knjige, naglasivši da prije rata u Srbiji nisu bili dovoljno upoznati sa suštinom života Srba u Hrvatskoj.

AUSTROUGARSKA OKUPACIJA – Srpski historičar književnosti i arhivist Bojan Đorđević održao je 10. maja predavanje "Hrvatski i srpski intelektualci u okupiranoj Srbiji 1915-1918" u Središnjoj biblioteci "Prosvjete" u Zagrebu. „Za vreme okupacije Srbije u Prvom svjetskom ratu austrougarske vlasti vodile su restriktivnu kulturnu i obrazovnu politiku, pri čemu su se oslanjale na oficirski i podoficirski kadar, naj-

većim delom iz Hrvatske. Direktori i nastavno osoblje osnovnih škola bili su vojna lica te civilni koji su znali srpski. Oko 61 odsto prosvjetnog kadra činili su Hrvati, mnogi od njih bili su književnici i kulturni radnici, kao i oni Česi i Mađari koji su znali srpski, ali nisu trebali znati cirilicu koju su austrougarske vlasti zabranile. Vodilo se računa o političkom opredelenju, pa su neki civili koji su podneli molbe za nastavnicičku službu odbijani kao panskavisti“, rekao je Đorđević.

Što se tiče štampe, ona je bila zabranjena, osim „Beogradskih novina“ u kojima su surađivali i neki eminentni srpski književnici kao što su Simo Pandurević ili Bora Stanković, koji su zbog takve suradnje snosili posljedice.

PROBIJANJE OBRUČA – Obilježavanje 76. godišnjice probaja partizana i civila iz ustaškog obruča na Petrovoj gori, održano 13. maja, osim u znaku političkih govora, prošlo je i u zapaženim folklornim nastupima pododbora "Prosvjete" iz Malog Gradca i Vojnića, kao i KUD-a "Tono Hrovat" iz Velike Kladuše, odakle je pred devastirani spomenik Vojinu Bakiću stiglo mnogo gostiju i prijatelja. Dok su Malogračani pažnju plijenili entuzijazmom djece, koja čine okosnicu

folkloaraša pododbora koji odnedavno vodi Željka Marčinko, Vojnićani, koje vodi Čedomir Studen, pokazali su uvježbanost i svojih starijih i svojih mlađih članova.

VOĆINSKA SMOTRA – U suradnji s lokalnim pododborom „Prosvjete“, VSNM Voćina je ove godine svoju slavu Nedjelju bogonosnih otaca, koja je i slava Pakračko-slavonske eparhije, a koja je ove godine „pala“ 20. maja, obilježio osmom po redu smotrom folklora. U punoj dvorani Hrvatskog doma, tokom trosatnog trajanja na bini se izmijenilo deset ansambala uz 16 koreografija. Podobori SKD „Prosvjete“ iz Voćina, Slatine, Krnjaka i Zagreba, KUD-ovi „Branko Radičević“ iz Dalja, „Zora“ iz Silaša, „Đoko Patković“ iz Bobote i ansambl „Pelagić“ i „14. februar“ iz Banjaluke i njihove komšije, KUD Mladost iz crkvene opštine Stapari koji su izvodili plesove i pjesme iz raznih krajeva regije. Program je vodio zamjenik župana Virovitičko-podravske županije i sekretar pododbora Igor Pavković koji se osvrnuo na aktivnosti svojih organizacija. U znak zahvalnosti za očuvane uspomene

iz bliske prošlosti, predsjednik VSNM Voćina Miroslav Subotić uručio je zahvalnicu Milenku Vasiljeviću Čiki, autoru knjige „Putovanje kroz prazan drenovački i voćinski kraj sa sjećanjem na prošlost“, kao i drugima koji se bave temom očuvanja identiteta Srba u Slavoniji.

NIKOLICE U RUMUNIJI – Na poziv KUD-a „Sveti Nikola“ iz Varja u Rumuniji, podobor SKD „Prosvjeta“ iz Ostrova, gostovao je na svečanosti hramovne slave Prenosa moštiju Svetog Nikole, u narodu znane i kao Sv. Nikola Letnji ili Nikolice. Članovi podobora sa svojim su domaćinima i drugim vjernicima prisustvovali i svetoj liturgiji u tamošnjem hramu Svetog Nikole. Navečer su održali nastup u tamošnjem Domu kulture.

DOBRI DUH „PROSVJETE“ – Dugogodišnja radnica „Prosvjete“ Ankica Jokić, nakon duge i teške bolesti, umrla je 22. maja u Sisku. Ankica Jokić rođena je 9. marta 1957. u Sremskoj Mitrovici, a u „Prosvjeti“ je radila od 13. marta 1997. godine. Iako nije bila rukovodilac, njene aktivnosti u „Prosvjeti“ bile su itekako velike. Osim toga, neko vrijeme je radila i na distribuciji „Novosti“. Sahranjena je dan kasnije na Gradskom groblju Viktorovac u Sisku.

MATURANTI JUBILARCI – U povodu završetka nastave za desetu generaciju maturanata, u zagrebačkoj Srpskoj pravoslavnoj općoj gimnaziji „Kantakuzina Katarina Branković“ 24. maja održana je prigodna svečanost. „S punom odgovornošću kažem da su naši učenici, njih jedanaest, sada ne djeca nego odrasli, zreli i odgovorni ljudi, koji će uvijek biti dobrodošli u ovu Gimnaziju i SPC“, rekao je v.d. ravnatelja škole stavrofor Slobodan Lalić pred uzvanicima, među kojima su, uz profesore, učenike

i roditelje, bili predstavnici gradske vlasti na čelu s Milanom Bandićem, veleposlanica Srbije Mira Nikolić te sveštenstvo SPC-a. „Društvo kojem svjedočimo ne pruža nam uvjek dobrodošlicu, ali se uvjek vladajte kao dobri i pošteni ljudi. To su vrijednosti koje smo u vas usadili“, poručio je maturantima njihov razrednik, profesor povijesti i geografije Samir Hasanagić. Mira Nikolić tabletima je nagradila učenike Mihajla Beningtona i Zorana Malbašu, istaknuvši važnost dostupnosti obrazovanja u vremenima kad je milijunima mladih u svijetu onemogućeno školovanje. Nakon što je arhimandrit Danilo Ljubotina u ime mitropolita zagrebačko-ljubljanskog Porfirija predao nagradu Miloradu Kondiću, najboljem ovogodišnjem maturantu, polaznici Gimnazije izveli su kulturno-umjetnički program koji je završio tradicionalnim Gaudeamusom.

VODIČ KROZ SRPSKI FILM – „Kritički vodič kroz srpski film 2000 – 2017“ u izdanju Filmskog centra Srbije (FCS), koji sadrži kritičke tekstove o dugometražnim igranim filmovima u spomenutom periodu, predstavljen je 25. maja u prostorijama „Privrednika“ u Zagrebu. Po riječima autora Zorana Jankovića, Ivana Velislavljevića i Đorđa Bajića, ovo je bilo prvo predstavljanje vodiča izvan Srbije. O knjizi je govorio i Nenad Polimac, filmski kritičar i recenzent knjige, a sve je moderirala aktivistica „Privrednika“

Olivera Radović. „Na knjizi smo radili 2,5 godine, a sadrži podatke o 230 igranih filmova“, rekao je Janković, ističući da se knjiga zasniva na dugogodišnjem kritičarskom iskustvu. „Knjiga je odlično primljena, a prilozi o njoj našli su se u brojnim medijima i emisijama. Tiraž je rasprodan, tako da smo za Zagreb jedva napabircili desetak primeraka“, rekao je Ivan Velislavljević, ističući da planiraju prošireno izdanje i izdanje na engleskom.

CIKLUS U DALJU – U Kulturnom i naučnom centru Milutin Milanković u Dalju, 27. maja je održana 11. manifestacija „Milankovićevi ciklusi“ kojom je obilježena 139. godišnjica rođenja velikog naučnika. Kako je prošle godine započet projekt „Zapis kretanja Sunca“, čitav ovogodišnji program bio je posvećen tom nebeskom tijelu. Rezultate projekta, fotografije na kojima se vidi putanja kretanja Sunca tokom šest mjeseci, nastale metodom solarografije, predstavio je Hrvoje Glavaš, profesor osječkog Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija. Stalna muzejska postavka u Milankovićevoj kući obogaćena je s tri nova modela koji ilustriraju Milankovićevu teoriju i tajnu promjene klime.

„DIS“ ZA ĐORĐA NEŠIĆA – Pjesnik Đorđe Nešić iz Bijelog Brda dobitnik je ovogodišnje Disove nagrade za poeziju koju dodjeljuju Gradska biblioteka i Grad Čačak u okviru pjesničke manifestacije „Disovo proleće“ koja se svake godine organizira u čast Vladislava Petkovića Disa. Žirijem za dodjelu ovog prestižnog književnog priznanja predsjedao je profesor Beogradskog univerziteta i književni kritičar Radivoje Mikić. U obrazloženju odluke se navodi da je Nešić u književnost ušao 1985. godine objavivši knjigu „Crv sumnje u jabuci razdora“ i da je do danas objavio osam knjiga pjesama i ušao u red najboljih suvremenih srpskih pjesnika. „Mesto Đorđa Nešića u savremenoj srpskoj književnosti je utoliko osobeno što je on možda jedini uspeo da u pesničkoj formi izradi osnovne društveno-istorijske okolnosti u kojima se našao srpski narod izvan svoje matične države“, navodi se, između ostalog u obrazloženju žirija. Disova nagrada se sastoji od plakete s Disovim likom i novčanim iznosom koje daje Grad Čačak, a svečano je uručena na završnoj večeri dvomjesečne manifestacije „Disovo proleće“ 25. maja u Čačku.

MANJINE U CENTRU SVIJETA – VSNM Varaždinske županije i KUD Anka Ošpuh, pod pokroviteljstvom Grada Ludbrega, posljednje majske slobote organizirali su manifestaciju „Manjine u Centru svijeta“. Naziv se odnosio na poznato predanje koje govori da se ovaj gradić na sjeveru Hrvatske geografski nalazi u centru svijeta. Iako je bilo najavljeni više učesnika, na centralnom Trgu Svetog Trojstva uz domaćine, KUD Anka Ošpuh, nastupili su seniorski pjevački zbor zagrebačkog pododbora „Prosvjete“ pod vodstvom Jovane Lukić uz pratnju tamburaškog orkestra te folklorna grupa „Jetelićek“ iz zagrebačkog ogranka Češke besede...

Prostor u Preradovićevu 21 i 23 koji je sudskim procesom vraćen SKD "Prosvjeti" 2015. / Fotografirao Nenad Jovanović, 2018.

RJEŠENJE ZA MRTVE KAPITALE

SKD „Prosvjeta“ je prije nekoliko godina ponovno postala vlasnik poslovnih prostora u Preradovićevu 21 i 23 u Zagrebu, površine preko 5.000 kvadratnih metara. Preradovićeva 21 vraćena je „Prosvjeti“ nakon dugogodišnjeg sudskog procesa, dok je susjedna nekretnina vraćena 10. septembra 2015. odlukom vlade Zorana Milanovića, zaslugom Kluba zastupnika SDSS-a i vodstva SNV-a.

Nekoliko mjeseci nakon povratka imovine, na čelo „Prosvjete“ dolazi grupa predvođena Sinišom Ljubojevićem koja za dvije godine mandata nije učinila ništa da prostor stavi u funkciju. Štoviše, pušten je da dalje propada. Neki od bespravnih korisnika su ostali do danas i pored svih akata ekonomski ekspluatiraju zgrade i zemljište kao parking. Devastacija je ogromna. Kod prvog ulaska, vidjelo se da su vrata razvaljena, prozori porazbijani, dio imovine otuđen, radijatori i plinski bojleri poskidani. Krov prokišnjava na nekoliko mjesta, a oluci su oštećeni, pa je voda probila više etaža i navlažila objekt. Investitor na susjednoj zgradi probio je zidove kako bi kroz njih provukao cijevi. Podrum je nepristupačan jer je vлага velika, a zbog uključene struje postoji opasnost od kratkog spoja i paljotine. U toj zgradi živi jedna osoba koja se tko zna kada bespravno uselila i koristi struju, grijanje i vodu, a računi stižu „Prosvjeti“ na naplatu.

Po riječima generalnog sekretara Slobodana Živkovića, vlasništvo je sada označeno, a vrata zatvorena. Osim toga, u prostorijama SNV u Zagrebu 12. juna potpisani su ugovori o kapitalnim ulaganjima. Sredstva za 30 projekata, u ukupnoj visini od 2.210.000 kuna, osigurali su Klub zastupnika SDSS-a i Vlada. „Prosvjeta“ je dobila 134.000 kuna za sanaciju krova i unutrašnje uređenje zgrade u Preradovićevu 21 u Zagrebu. „Ovu zgradu moramo sanirati i što prije je staviti u funkciju kako bi mogla biti na korist Prosvjeti i srpskoj zajednici“, rekao je Živković.

Nenad Jovanović

**DRŽAVNI INTERVENCIONIZAM ZAPEO JE
VLADI U GRLU**

AGROKOR KAO PLENKOVICeva SUDBINA

PIŠE: Zoran Daskalović

Željka Markić i njezini obiteljaši krenuli su u referendumsko rušenje Plenkovića koristeći kao dodatni mobilizacijski mamac antimanjinsku, a u osnovi protusrpsku kampanju predlažući smanjivanje broja manjinskih zastupnika i njihovo svođenje na drugorazredne parlamentarce bez prava glasa pri izboru vlade i donošenju državnog budžeta

Lex Agrokor je trebao biti zaštitni znak Plenkovićeve vlade koji će joj omogućiti mirnu plovidbu do kraja ovoga mandata unatoč tankoj parlamentarnoj većini koja je drži u Banskim dvorima. Spasiti sve ili većinu onih koji egzistencijalno i poslovno ovise od tada izglednog naprasnog bankrota najveće hrvatske kompanije bio bi podvig koji bi Vladu držao u sedlu, ali i kreirao uvjete u kojima može birati hoće li čekati redovne izbore ili izaći na izvanredne kako bi na krilima uspješno prevladane agonije Todorovićevog poslovnog carstva osvojila još jedan mandat te ojačala i učvrstila svoje saborske pozicije. Operacija Agrokor je i premjeru Plenkoviću mogla poslužiti da cementira svoju lidersku poziciju u HDZ-u i na dulje staze ga odmakne od rigidnog Karamarkovog konzervativnog nacionalističkog korporativizma u kojemu mu ideo-lošku kapu kroje ksenofobni katolički fundamentalisti pupčanom vrpcom povezani s vrhom Katoličke crkve.

Slabosti i mane stečajnog zakonodavstva, a pogotovo jalost i sporost hrvatske stečajne prakse gurali su Vladu u eksperiment donošenja posebnog zakona koji će joj omogućiti direktnu državnu intervenciju u mutne tržišne odnose koji su tkani u dva desetljeća ortačkog i klijentelističkog kapitalizma u kojemu je *Agrokor* promoviran u perjanici hrvatskog i regionalnog gospodarstva. Političke babice bez kojih

Agrokor ne bi mogao narasti u gospodarskog monstruma o kojem ovisi hrvatska poljoprivreda i prehrambena industrija, ali i turizam te ukupno gospodarstvo, nisu samo tako mogle prepustiti Ivici Todoriću i njegovim vjerovnicima da sukladno stečajnom zakonodavstvu provedu bankrot *Agrokora*.

Trenutak istine

Rupa vrijedna tridesetak milijardi kuna, koja se pod *Agrokorom* otvorila nakon što je podvučena crta ispod tržišne vrijednosti kompanije i iznosa ukupnog duga, prijetila je da će progutati *Agrokor* i veliku većinu njegovih poslovnih partnera, a time i nekoliko desetaka tisuća radnih mesta, što bi na koncu imalo i visoku političku cijenu koja bi ponajprije na naplatu došla aktualnoj vlasti te HDZ-u i u manjoj mjeri SDP-u zato što su kao etablirane stranke godinama držale lojtru Todoriću dok je tuđim kapitalom nezajedljivo gradio svoje poslovne kule od karata.

Kad se suočila s trenutkom istine u *Agrokoru*, Plenkovićevu koalicijsku vladu činili su HDZ i Most, a u toj naglašeno „domoljubnoj“ kombinaciji nezamislivo je bilo prepustiti onemoćalom Todoriću da se pred stečajnim sucima suoči sa svojim domaćim i stranim vjerovnicima koji su naoštirili noževe kako bi i čerečenjem *Agrokora* pokušali naplatiti što je moguće veći dio svojih potraživanja. Pritom su najveće noževe u svojim rukama imali strani vjerovnici, a među njima su prednjačile dvije ruske banke, Sberbank i VTB, kojima je pak bilo jasno da jedino vlasničkim preuzimanjem dijela zdravih *Agrokorovih* kompanija mogu u dogledno vrijeme naplatiti dio svojih potraživanja, a pritom se i snažnije ubaciti u regionalne gospodarske i političke tokove. U tom kolopletu ekonomskih i političkih interesa, Most se glumeći političko čistunstvo pokušao prometnuti iz mlađeg u starijeg partnera HDZ-u, priklonivši se opozicijskoj inicijativi za smjenu Plenkovićeva ministra finansija Zdravka Marića koji je kao bivši *Agrokorov* izvršni direktor trebao poslužiti kao prvi, a možda i najveći žrtveni jarac zbog sloma Todorićeve kompanije. Most je svojim potezom otvorio Plenkovićeve bokove i za napade iz onog dijela HDZ-a koji svoje domoljublje voli dokazivati optužujući HDZ-ovu tehnokratsku frakciju za „grijeh struktura“ u pretvorbi i privatizaciji te uspostavljanju ortačkog i klijentelističkog kapitalizma, iako su se ti procesi i modeli odvijali i uspostavili pod čeličnim vodstvom Franje Tuđmana i Gojka Šuška, ikonama manje-više svih HDZ-ovih frakcija, a pogotovo njegove rigidne desnice.

Plenković je na jedvite jade izbjegao Mostovu stupicu, skrивši tanku parlamentarnu većinu nakon što je iz Vlade potjerao Božu Petrova i Mostove ministre. Izbacivanjem Mostovih ministara kroz vladine prozore ujedno je u korijenu sasjekao i pokušaj svojih HDZ-ovih oponenata da Petrova i društvo iskoriste kao trojanske konje za njegovo detroniziranje sa stranačkog vrha. *Lex Agrokor* bio je slamka spasa kojom je Plenković kupio vrijeme u kojemu je odgodio stečaj i vlasničku transformaciju *Agrokora*, ali i novo miješanje karata u HDZ-u i frakcijski rat koji je parlamentarnom izbornom pobjedom prividno na neko vrijeme primirio.

O krhkosti Plenkovićeve liderske pozicije u HDZ-u svjedoči i to što je uz posredovanje svoje tadašnje ministricе gospodarstva Martine Dalić pomoć u pisanju i

provedbi *Lex Agrokora* morao potražiti izvan redova stranačkih i državnih stručnjaka, među okruglim konzultantima i odvjetnicima koji kao ribe plivaju u vodama ovdasnjeg ortačkog i klijentelističkog kapitalizma. Činjenica da je Martina Dalić od samog početka kao zmija noge skrivala od javnosti s kim je odlučila pisati i realizirati *Lex Agrokora* svjedoči da je znala s kime ima posla, ali i da će im mnogo toga morati progledati kroz prste kako bi uz Vladino pokroviteljstvo izvukli *Agrokorova* kola iz blata u kojem su se zaglavila, vukući u propast i brojne druge hrvatske kompanije. Pritom su Dalić, ali i Plenković precjenili svoje nadzorničke sposobnosti, očito uvjereni da će Antu Ramljaka i njegovu ekipu moći efikasno kontrolirati i usmjeravati kako bi i javnost mogla progutati državno uplitanje u stečaj i spašavanje Todorićeve privatne kompanije, ali i brojnih drugih privatnih kompanija koje su zajedno s njom rasle i kojima je prijetilo i prijeti da zajedno s njom i propadnu.

**Lex Agrokor bio je slamka spasa
kojom je Plenković kupio vrijeme
u kojemu je odgodio stečaj i
transformaciju Agrokora, ali i novo
miješanje karata u HDZ-u i frakcijski
rat koji je izbornom pobjedom
prividno na neko vrijeme primirio**

Čarke i sukobi

Grozničavo tragajući za rješenjem za *Agrokor*, oglušili su se o preporuke pravnih stručnjaka da se drže postojećih institucionalnih modela uz eventualna njihova brzopotezna poboljšanja, a nisu prihvatali i sugestije da privremenim državnim upraviteljima *Agrokora* nametnu neovisne stručne nadzornike koji bi trebali sprječiti da ne zalutaju i nanesu više štete nego koristi. No idilična prva faza u kojoj je *Lex Agrokor* glatko prošao vladinu i parlamentarnu proceduru, pa i uz politički blagoslov Mosta i svih HDZ-ovih frakcija, a potom i namirenje potraživanja brojnih malih dobavljača i oživljavanje već zamrlog Konzumovog poslovanja, kao da su Plenkovića i Dalić uvjernili da će jednako glatko svladati i najtežu fazu – nagodbu velike većine vjerovnika.

Povremene javne čarke i sukobi s pojedinim vjerovnicima, od ruskih banaka, preko *Kraša* i *Francka* do *Adrisa*, *Agrama* i *Alce*, svjedočili su da put do nagodbe postaje sve grbaviji, da ulazi postaju sve veći i da će u završnici uslijediti potezanje najubojitijeg oružja koje nezadovoljni akteri imaju u svojim arsenalima. Nezadovoljni vjerovnici i njihovi medijski stručnjaci prvi veliki udar javno su plasirali objavivši podatke o za hrvatske prilike enormno visokim honorarima koje Ramljakova konzultantska i odvjetnička ekipa naplaćuje u svojoj navodno humanitarnej misiji spašavanja *Agrokora* i hrvatske ekonomije i to istom ortačkom i klijentelističkom metodom kojom je Todorić izgradio svoju kompaniju i doveo je na rub ponora.

Bijes javnosti zbog toga što je Plenkovićeva vlada angažirala Ramljakovu grupu ortaka da račisti poslovne svinjarije koje su u *Agrokoru* ostavili Todorić i njegovi oraci, od kojih mnogi kao *Agrokorovi* vjerovnici zdušno sudjeluju i u pripremi nagodbe, privremeno je utišan Ramljakovom ostavkom i prestankom suradnje s većinom njegovih ortačkih suradnika. No pokušaj da se pretežno na temelju njihova ručnog rada dođe do nagodbe ponukala je najnezadovoljnije vjerovnike da iz ladica izvade godinu i kusur dana staru prepisku iz koje se vidi da se ministrica Dalić u pisanju i

provodenju *Lex Agrokora* oslonila na ortačku i klijentelističku grupu koja je poput ratnih profitera saniranje i vlasničku transformaciju Todorićeve kompanije iskoristila za punjenje svojih džepova i jačanje tržišne pozicije svojih tvrtki, a pritom se nisu ustručivali da svim sredstvima, pa i ucjenama i prijekim procedurama natjeraju većinu vjerovnika da pristanu na nacrt nagodbe kako su ga oni kreirali.

Ustrajanje ministricе Martine Dalić da njihov koncept nagodbe progura i nakon što su Ramljak i ekipa izbačeni iz igre, na koncu je moralia platiti i svojom ostavkom, a dodatno je potkopala i Plenkovićevu premijersku poziciju, ali i poziciju predsjednika HDZ-a. I dok je premijersku poziciju relativno lako obranio, jer njegovim koaličijskim partnerima, ali i HDZ-ovim frakcijama u ovom trenutku izvanredni izbori ne odgovaraju, krenuo je juriš njegovih stranačkih i izvanastranačkih oponenata na njegovu lidersku poziciju u HDZ-u. Pogotovo nakon što je demonstrirao pomalo neočekivanu čvrstinu prilikom ratifikacije Istanbulske konvencije, unatoč protivljenju stranačkih konzervativaca i njihovih satelita iz obiteljaških udruga te katoličkih biskupa i njihove župničke pješadije.

Dugi marš protiv Plenkovića započeo je na HDZ-ovom stranačkom općem Saboru na kojemu je trolist aspiranata na njegovu predsjedničku funkciju, Davor Ivo Stier, Miro Kovač i Ivana Maletić s pozadinskom podrškom Milijana Brkića, iskoristio ortačko-klijentelističko meštanje Ramljakove ekipе pod pokroviteljstvom Martine Dalić, pa i Plenkovića, da pozove članstvo na novi zaokret u stranačkoj politici pod novim vodstvom. Paralelno su Željka Markić i njezini obiteljaši krenuli u referendumsko rušenje Plenkovića, pozivajući birače da poniste ratifikaciju Istanbulske konvencije, ali i promjene izborni zakon tako da oslabi utjecaj Plenkovića i stranačkog vodstva na sastav stranačkih parlamentarnih zastupnika. Pritom su kao dodatni mobilizacijski mamac upotrijebili antimanjinskiju, a u osnovi protusrpsku kampanju predlažući smanjivanje broja manjinskih zastupnika i njihovo svođenje na drugorazredne parlamentarce bez prava glasa pri izboru vlade i donošnju državnog budžeta.

Obiteljašima i HDZ-ovim Plenkovićevim oponentima u zagrljaj se entuzijastično odmah bacila i predsjednica Kolinda Grabar Kitarović. S jedne je strane podržala nakaradnu referendumsku inicijativu obiteljaša, a s druge je pokušala Plenkovićevu vlasti nametnuti tematsku sjednicu o demografiji na kojoj bi demonstrirala svoju navodnu političku moć i vizionarstvo u rješavanju gorućih nacionalnih problema.

Pomiješani interesi

Plenković i njegova vlada zasad se trude da sve brojnijim njegovim oponentima prvo iz ruku kao adut izbjiju *Agrokor* kao njihov propali i kompromitirani projekt. Pregovorima i ustupcima, pa i pritiscima, nastoje okončati posao na izradi plana nagodbe vjerovnika. Već su objavili da su dobili potrebnu većinsku podršku vjerovnika za najnoviji prijedlog plana nagodbe, ali dodatno pregovaraju i pokušavaju postići dogovor s *Adrisom*, *Agramom* i *Alcom* te *Franckom* koji su već krenuli u sudske sporove zato što su nezadovoljni ulogom i udjelima koji su im namijenjeni u raspodjeli *Agrokorovih* dugova koji će biti plaćeni dobavljačima, pa i njegovom vlasničkom transformacijom. Plenkovićeva vlada i njezin privremeni upravitelj Peruško silno se trude da plan nagodbe što prije zaživi kako bi *Agrokoru* sudbinu prepustili u ruke njegovih vjerovnika.

Državni intervencionizam za kojim su prije godinu i kusur dana posegnuli kako bi od bankrota spasili *Agrokor* i brojne njegove dobavljače zapeo im je u grlu, pa vraćanjem njegove sudbine u ruke vjerovnika, Plenković i njegova vlada i stranački istomišljenici nastoje se odmaknuti od saniranja štete i pokušaja spašavanja zdravih dijelova propale Todorićeve kompanije jer dugotrajnije vezivanje svoje uz *Agrokoru*-vu sudbinu vodi ih u siguran politički poraz. Sudbina bivše ministricе gospodarstva Martine Dalić najbolji im je primjer što im se može dogoditi kad se u uvjetima tržišne ekonomije pomiješaju politički, ekonomski i pravni lončići mimo institucionalne podjele i trodiobe vlasti.

NADA U GRAĐANSKU HRVATSKU IPA K POSTOJI

RAJKO GRLIĆ, FILMSKI REŽISER

Zemlja koja sebi dozvoli da nekakav Hasanbegović, kojem je jedina kvalifikacija bila to što se slikao s ustaškom kapom i vodio Pavelićev bleiburški vod, postane ministar kulture, pa makar i na nekoliko sati, teško može opstati među civiliziranim evropskim zemljama

RAZGOVARAO: Srđan Sandić

FOTOGRAFIRAO: Darije Petković

S poznatim filmskim redateljem, Rajkom Grlićem, razgovarali smo o problemima hrvatskog filma, (ne)prikazivanju njegova filma na HRT-u, "ljudskim pričama" u filmu, filmskoj kulturi ali i pokojnom Nebojši Glgovcu. Iako u trenutku dok smo radili ovaj razgovor knjiga "Neispričane priče" (Hena.com, 2018.) nije bila objavljena, osvrnuli smo se i na to dje-lo u kojem na jedinstven način spaja život i film, pišući autobiografsku prozu u kojoj se oko filmskih pojmove isprepliću ključni životni događaji, biografski fragmenti, sjećanja, anegdote, uspomene, priče iz režijske bilježnice i evidencija o prijelomnim sudbinskim putovanjima jedne obitelji koju su društveni, politički i ratni prevrati nosili s jednog kraja svijeta na drugi. „Neispričane priče“ puno su više od klasične autobiografije – u njima je dokument jednog vremena, mnogih pojedinačnih i kolektivnih sudbina, ali i pisani trag redateljske karijere u kojoj je, pored svih snimljenih i nagrađenih filmova, ostalo puno nesnimljenih filmskih priča koje su ovdje oživjele kao pripovijetke.

Nazivljem filmske terminologije za naslove poglavlja, Rajko Grlić povezuje te pojmove s odgovarajućim situacijama iz različitih razdoblja svoga života i povijesti svoje obitelji, pronalazeći u nepredvidivoj dramaturgiji života dodirne točke s leksikom, poetikom i zakonitostima filma. Ova knjiga živi život na više razina: i kao sjajna proza koja se čita kao napeta fikcija bez obzira na autentičnu faktografiju, i kao autobiografija

čovjeka koji je itekako zadužio hrvatsku kulturu, i kao dokument vremena nekoliko generacija koje nas se tiču, i kao filmski leksikon koji sugerira da prave filmske i prozne priče ne treba tražiti dalje od života samog.

Nakon perverzije koja se dogodila oko (ne)prikazivanja filma „Ministarstvo ljubavi“, dogodila se i, ne bih rekao slučajna, medijska hajka oko vašeg filma „Ustav Republike Hrvatske“ odnosno njegova prikazivanja na HRT-u? Kako komentirate taj „događaj“?

Rajko Grlić: Moram priznati da nisam shvatio zašto su „Ustav Republike Hrvatske“ stavljali na program ako su ga mislili skinuti. I zašto su, kada su ga već skinuli, morali izmišljati tako glupi razlog kao što je; „tehnička greška“. I na kraju zašto su ga opet vratile pažljivo gađajući termin u kojem svi gledaju važnu utakmicu hrvatske rukometne reprezentacije... Ništa od toga nisam razumio. Nedokučiva mi je ta logika.

Alatke nove desnice u Hrvatskoj, koje su u svijetu puno suptilnije, gotovo da prolaze ispod radara. Diskurs civilne scene je u potpunosti preuzet, a što je nadodan poseban model cinizma. Hasanbegović traži od Forum.tm-a i Lupige da mu daju poklon jer je uplatio novac za njihove crowdfunding kampanje koju su oba medija uspješno proveli, a Željka Markić recentno govorio o govoru mržnje. To su tek neki primjeri.... Previše ih je, nažalost.

Zemlja koja sebi dozvoli da nekakav Hasanbegović, kojem je jedina kvalifikacija bila to što se slikao s ustaškom kapom i vodio Pavelićev bleiburški vod, postane ministar kulture, pa makar i na nekoliko sati, teško može opstati među civiliziranim evropskim zemljama. Sve ostalo, čitav ovaj građanski sunovrat koji se događa u Hrvatskoj, ovo apsolutno poništavanje i ono malo vrijednosti koje su preostale, Kaptol koji vodi državu, udovice koje vode kinematografiju, crkveno-civilne udruge koje žele pisati zakone, odlučuju o sudbini jedne zemlje.... logički je nastavak tog sramotnog čina. Za sada između bunta protiv toga endehazijskog ludila i odlaska iz zemlje mladi masovno biraju odlazak. Nadam se da će se bunt dogoditi prije nego što i zadnji ode. Ali da odgovor ne završim u tako depresivnom tonu valja reći da ima i znakova nade. Evo neki dan crkva je ušla u direktnu političku borbu, uložila ogroman trud, logistiku i pozamašan novac i na kraju sakupila u Zagrebu tek pet do deset hiljada autobus-turista za podršku svom srednjovjekovnom pogledu na ženu. A jedan Boris Jokić, bez para i logistike, bez autobusa, popova i propovjedaonica, sakupi na tom istom trgu, i to upravo protiv miješanja te iste crkve u školstvo, tri do četiri puta više ljudi. Nada u neku građansku Hrvatsku dakle ipak postoji.

Moram priznati da nisam shvatio zašto su "Ustav Republike Hrvatske" stavljali na program ako su ga mislili skinuti. I zašto su, kada su ga već skinuli, morali izmišljati tako glupi razlog kao što je: "tehnička greška". I na kraju zašto su ga opet vratili pažljivo gađajući termin u kojem svi gledaju važnu utakmicu

Koja je vaša anamneza vezana za kulturu u Hrvatskoj? HRT je, po prilici, klerikalizirao svoj program, kritički diskurs je utišan ili je na "mute-u"? Pretjerujem li s ocjenom?

Rajko Grlić: Ne, dapače.

Nezavisni i neprofitni mediji su na aparatima – a to je početak gašenja ideje, medijskog barem, demokratskog principa, ako je ikada zaživio u Hrvatskoj?

Rajko Grlić: Da je demokracija zaista saživjela, da je u ovih tridesetak godina nisu upotrebljavali isključivo kao paravan za pljačku, da hrvatska inteligencija u svom velikom broju nije naivno vjerovala da s nacionalizmom može uspješno koketirati i tako preživjeti, ne bi nam se ovo gašenje

svakog drugačijeg mišljenja tako lako dogodilo. Nije pitanje zašto politika voli jednoumlje, to je u njenoj prirodi, pitanje je zašto je inteligencija tako olako pristala da svira u takvom orkestru.

**Između bunta protiv
endehazijskog ludila i odlaska
iz zemlje mladi masovno
biraju odlazak. Nadam se da
će se bunt dogoditi prije nego
što i zadnji ode**

Kako vidite stanje u HAVC-u? Nakon brutalnog obrušavanja na Hrvoja Hribara.

Rajko Grlić: Država je htjela imati kontrolu nad filmom. Našli su udovice i braniteljske udruge, pustili ih s lanca i one su za njih obavile posao. Hribar je u svemu tome bio samo kolateralna žrtva.

Razgovaramo, čini mi se, u jednom dosta mučnom trenutku za hrvatsku kinematografiju, sa svime što se, zapravo, recentno zbivalo oko HAVC-a, ali i svih ovih pravih i pseudo skandala na HRT-u. Oko prikazivanja vašeg filma, oko prikazivanja „Ministarstva ljubavi“. Što mislite o cijeloj toj papajzanciji?

Rajko Grlić: Kad se uspješno sruši i ono malo pravila koja se u kulturi, a pogotovo filmu, ipak nekako etabliralo, onda je sve moguće. Svaka politika sanja o stanju u kojem nema nikakvih kriterija i u kojem ona o svemu može odlučivati.

Koji su po vama „pravi“ problemi hrvatskog filma? I otkud „neverending“ priča o velikim uspjesima hrvatskog filma vani? Je li to iz manjka sigurnosti u vlastiti identitet i snagu filma? Nerijetko se pokaže da ti „uspjesi“ i nisu „uspjesi“, nego tek nagrađene prigodnosti koje su zadovoljile temu?

Rajko Grlić: Imate puno pod i nad pitanja u ovom pitanju, pa nisam siguran što me zaista želite pitati. Ako pitate da li se to hrvatski film krajnje nezasluženo kiti perjem koje sakuplja po svijetu, tj. da to perje nema vrijednost kojom ga on prikazuje, onda se bojim da ste u krivu. Pokušajte za bilo koji hrvatski proizvod, od šarafa do lokomotive, dobiti bilo kakvo priznanje u Brežicama, prvom mjestu iza granice, pa da vidite kako je to teško. Da o širem i daljem svijetu i ne govorim.

Ako je to pitanje o tome što se događa s našim filmom van granica, onda mogu reći da se zadnjih desetak godina gotovo svake godine hrvatskoj kulturi dogodio neki film koji je dostojanstveno prošetao svijetom, igrao u kinima na nekoliko kontinenata, donosio ne baš tako beznačajne nagrade s nekih A festivala. Niti jedan segment hrvatske kulture ne može se time podižiti u toj mjeri.

Glavni je problem naše filmske kulture pitanje filmske baštine, odnosno rješavanje problema producentskog vlasništva nad filmovima produciranim u Hrvatskoj do 1991, koje bi trebalo izuzeti trenutnim prisvojiteljima i prenijeti u javno dobro i pod zaštitu Hrvatske kinoteke.

Ili? Koji je vaš stav o tom pitanju?

Rajko Grlić: Hrvatsku filmsku baštinu su devedesetih, uz obilatu pomoć države, posvojili mafijaši. I danas je ponosno i čvrsto drže u šaci. Niti jedan ministar kulture, ako bi činovnike koji su obnašali tu titulu tako mogli zvati, nije protiv toga maknuo prstom. Istovremeno ta ista baština, zahvaljujući fizici, tj. kratkoči života filmske emulzije, polagano ali sigurno zauvijek isčevara.

**Hrvatsku filmsku baštinu
su devedesetih, uz obilatu
pomoć države, posvojili
mafijaši. I danas je
ponosno i čvrsto drže u
šaci. Niti jedan ministar
kulture, ako bi činovnike
koji su obnašali tu titulu
tako mogli zvati, nije
protiv toga maknuo prstom**

Kako vidite ovaj fenomen hrvatske akademske zajednice koja je u stanju besramno diskutirati što je očiti plagijat, a s druge strane – osnovati komisiju ne bi li se utvrdilo što „Za dom spremni“ doista znači... Na djelu je opća relativizacija znanja i vrijednosti. Pratimo trend – „alternativnih činjenica“. Ima li se štogod novog reći na tu temu?

Rajko Grlić: Jadna je zemlja kojoj nekakva komisija piše njenu povijest. Do sada je važila fraza da je pišu pobjednici, od sada se, s ovim komisijskim da i ne za „za dom spremni“, može mirno reći da je pišu poraženi.

Koje su vam formalne izazovnosti, koje za sobom povlače i političku izazovnost u jednom dubljem smislu, prikazivačke transgresije? Što je bilo najizazovnije za vas u tom smislu, u „Ustavu RH“?

Rajko Grlić: Ispričati ljudsku priču. Imati za lica te priče trodimenzionalna bića. Učiniti ih toliko lokalnim, a istovremeno razumljivim, da i u Brežicama gledalac može s njima komunicirati. To je bio najveći „politički“ izazov ovog filma.

Preminuo je glavni glumac vašeg filma, Nebojša Glogovac. Možete li se prisjetiti te suradnje? Čemu vas je on kao redatelja naučio?

Rajko Grlić: Često kažem da mi niti jedan glumac nije podario takav mir kakav mi je darovao pokojni Nebojša. A mir znači da se slobodno mo-

žete igrati, zajednički kopati po karakteru, tražiti nijanse, balansirati na rubu provalije i pri svemu tome, i kao režiser i kao glumac, guštati.

Nebojša je bio miran, mudar, krajnje jednostavan i istovremeno zajebano komplikiran čovjek. To ga je i činilo velikim glumcem. Kod njega su i život i gluma izlazili iz njegove ljudskosti, iz unutrašnje osjetljivosti i vanjske čvrstoće, iz te kontradikcije koja pokreće prave igrače. Imao sam veliku sreću i čast sto sam s njim mogao raditi, uživati u zajedničkoj igri.

**Nebojša je bio miran,
mudar, krajnje jednostavan
i istovremeno zajebano
komplikiran čovjek. To ga
je i činilo velikim glumcem.
Kod njega su i život i
gluma izlazili iz njegove
ljudskosti, iz unutrašnje
osjetljivosti i vanjske
čvrstoće, iz te kontradikcije
koja pokreće prave igrače**

Predajete na američkom sveučilištu. Možete li podijeliti s nama dio tog iskustva? Kamo vidite da film s novim generacijama ide? Kakvi su impulsi?

Rajko Grlić: Potreba za pričom, kao i potreba za pričanjem priča, uvek je bilo i bit će jedan od osnovnih pokretača naših života. To važi kako za nas „pričače“ na odlasku, tako i za moje studente, „pričače“ u dolasku. Evo, ovih dana, nakon pune dvije i po godine rađanja, četvorica mojih studenata, Turčin, Iranac, Kolumbijac i Amerikanac završavaju u mojoj klasiigrani film. Pravi profesionalno rađen film za kina. Za njih je, barem za sada, film još uvijek najbolja podloga za priču. Drugo je pitanje koje će nosače za svoje priče oni koristiti u budućnosti, na čemu će ih pričati. Prije sedam-osam godina izgledalo je da će se uskoro sve filmske priče pričati preko interneta, ali onda su odjednom došli razni HBO-ovi, Netflixi, Amazoni... i vrativši film u starinsku formu romana u nastavcima, krenuli u sasvim novu pričalačku avanturu.

Filmska, književna i kazališna kritika u mainstream medijima često nije kritika nego tek puko prepričavanje, osobni afiniteti, grupni interesi. Filmu, čini mi se to najmanje smeta, proširena medijska dramaturgija – nazovimo je tako, radi fenomenalan posao.

Kada sam počinjao raditi filmove, filmska kritika je bila vrlo važna. Danas jednostavno nije. Vremena su se promijenila. Dva twitta i tri objave na nekim popularnim platformama važniji su za sudbinu filma od svih kritika.

SRPSKE IZBJEGLICE IZ HRVATSKE U SRBIJI

ŽIVJET ĆE OVAJ NAROD

PIŠE: Bojan Munjin

Paradoksalno je da je Hrvatska „želeći se riješiti Srba“ zapravo izgubila, što se posebno danas vidi, dok je Srbija, koja je njihovim dolaskom doživjela šok – jako puno dobila. Hrvatski krajevi nekada naseljeni Srbima danas su praktično mrtvi, a područja u Srbiji naseljena izbjeglicama ipak su prostori novih ljudi i borbe, doduše mukotrpne, ali borbe – za život

Nakon ratova u devedesetima, možda najbolnije iskustvo za Srbe u Hrvatskoj, osim spaljenih domova i hiljada mrtvih, bila je činjenica da je više od 400.000 ljudi srpske narodnosti moralо napustiti krajeve u kojima su se generacijama rađali, odrastali, živjeli i umirali. Ta strašna vojna akcija „Oluja“ u ljeto 1995. otjerala je barem polovicu od ukupnog broja izbjeglih Srba, no manji i veći egzodus, pojedinačni odlasci i tiha iseljavanja događala su se neprestano, i prije neposrednog početka rata 1991., kao i nakon njegovog formalnog završetka, sve do kasnih 90-ih. Najveći dio ovih prognanika spas je pronašao u Srbiji, mnogi u Bosni i Hercegovini a dobar dio njih rasuo se po bijelom svijetu.

Dvadeset i tri godine nakon završetka posljednjih ratova, sadašnje pitanje glasi kako te izbjeglice žive u Srbiji danas? Odgovor na to pitanje je kompleksan kao i sam život nakon ratova. Kako je netko crnohumorno rekao, „sve što su izbjeglice nosile u glavi i što su imale u džepu, donijele su u Srbiju“: mnogi od ovih ljudi su se snašli, ali tek nakon decenijskog teškog i često ponižavajućeg rada, oskudnog života u kolektivnim izbjegličkim centrima i provizornim nastambama, da bi na kraju ipak stali na noge i osigurali egzistenciju i krov nad glavom za sebe i svoje. Mnogi od ove polumilijunske mase nesretnika na žalost nisu uspjeli sagraditi novi život, nego su godinama

i decenijama tavorili i tiho se gasili u nekom od stotina kolektivnih izbjegličkih centara ili u kakvim napuštenim kućama, uz jedva kakav slabašan obrok socijalne pomoći.

Borba za život

Iz današnje pozicije gledano bila je to teška egzistencijalna borba, ili-ili, na život i smrt: jedni su se puni masnica i ožiljaka probijali kroz socijalni labirint osiromašene Srbije u očajničkoj potrazi za kruhom i krovom ispod kojih će skloniti glavu, da bi na kraju dočekali sunce života dostoјnog čovjeka. Drugi su ostajali u sivilu svakojakih potleušica, osuđeni na pruženu ruku ponizavajuće milostinje, koja ih je i u najboljem slučaju ostavljala tek u čemu bijede, da proklinju svoju sadašnju sudbinu i da očajni plaču za starim krajem. Primjer „Busija“, naselja pored Beograda u zemunskom kraju, koji su sagradile same izbjeglice ali i mnogih drugih takvih kolonija širom Srbije, ogledni su primjeri visoke samoodrživosti tih jednostavnih ljudi, koji su bježeći od užasa, svojim rukama, praktički iz mnogih pustopoljina i blata ravnice, naročito u Vojvodini, sagradili sebi kuće; uredne, funkcionalne i vrijedne divljenja.

U prvim mjesecima egzodusu izbjeglice su u Srbiji, bez obzira na stupanj školske spreme, kvalifikacija i radnog iskustva, pronalazile tri tipa uglavnom fizičkog posla: u poljoprivredi, građevinarstvu i na tržnici. Mnogi od njih svjedoče da je to mjesecima i godinama bio rad od jutra do sutra, često u sivoj zoni ekonomije, u kojoj je odvajanje od usta i radikalna štednja bila gvozdeno pravilo i unutrašnja naredba za većinu od njih. Ono što je hiljade tih ljudi spasilo egzistencijalnog očaja i konačno ih podiglo na noge bio je visoki stupanj međusobne solidarnosti, žrtve i napora, kad god je susjedu u sličnoj muci trebala pomoć. A pomoć je trebala uvijek. Morali su se iskopati temelji, provesti struju i betonirati strop za stotine kuća u takvim naseljima, trebalo je pomoći ocu, sestri ili bratu, oko dobivanja bilo kakvog posla, trebalo je mnogo toga i tu su pomagali zemljaci u istoj nevolji.

Na primjer, 1997. godine kada su prve izbjeglice stigle na lokaciju Busija, što je u početku zapravo bila ogromna močvarna ledina bez ikakve infrastrukture, trebalo je zaista baš sve početi ispočetka. Jedan od bivših Krajišnika, s kojim je razgovarao potpisnik ovih redova, sjeća se tih prvih dana: „Kada smo se doselili, ovde nije bilo skoro ničeg. Od komšije iz Kistanja, koji je bio jedan od prvih doseljenika u Busije, vukao sam struju i vodu. Prodavnice nije bilo, pa je taj moj drug iz Batajnice dovozio hleb u gajbam i snabdevao sve nas koji smo ovde počinjali novi život.“ Opet, električar sa Banije sjeća se da je tih prvih godina snalažljivost ljudi u naselju zaista bila impresivna; „Neko je imao benzinski motor, neko miješalicu za beton, neko auto a neko kombi... Ljudi su se snalazili sa produžnim kablovima od po sto metara, koji su izgledali kao ogromna paukova mreža i koji su čudnim putevima dolazili do trafostanice i dalekovoda.“ Hiljadu tristo kuća u Busijama izgrađeno je samoprijegorom i međusobnom solidarnošću njenih stanovnika, koji su od dolska u Srbiju nakon „Oluje“, sigurno utrošili prvi deset godina života u težak i neizvjestan rad, da bi uopće mogli dospjeti do nivoa dostoјnog za život. Ili kako kaže jedan čovjek izbjegao iz Obrovca: „Moja žena, dvoje djece i ja smo četiri godine živjeli tu pod pličicom, prokišnjavalo je i nismo u prvo vreme imali ništa. Ja sam radio kao noćni čuvar, iako sam završio fakultet, a žena je dobila šivaču mašinu na ime humanitarne pomoći. Onda mi je pomagao jedan zidar, a pomogao sam i ja njemu.“

Povezanost izbjegličke sudsbine

Iako je u Busijama sagrađeno više od hiljadu kuća u kojima danas živi više od šest hiljada srpskih izbjeglica iz Hrvatske, borba za elementarne uvjete života još traje: osnovne škole, kao ni vrtića, ni danas nema, pa roditelji već godinama djecu voze u škole u okolna naselja; Batajnici, Ugrinovce, Zemun i drugdje. Nema ni društvenog doma, iako bi ovaj takoreći mali grad trebao iz neke minimalne kancelarije rješavati svoje svakodnevne probleme ili bi trebao dvoranu za društvene i kulturne skupove. Treba spomenuti da su nakon „Oluje“ izbjeglice iz Hrvatske, naročito u Vojvodini, gdje ih je bilo najviše, naišle na ljudе koji su u vrijeme rata, sankcija i izolacije Srbije, bili spremni pomoći i podmetnuli su leđa pod mnoge izbjegličke muke, iako su i sami imali svojih problema preko glave. Važno je reći da su mnogi od njih bili bliži ili dalji rođaci ljudima iz egzodus-a 90-ih, jer su i oni sami u jednom trenutku bili „dođoši“, u jednoj drugoj nepreglednoj koloni nakon Drugog svjetskog rata. Ti ljudi stizali su „vlakovima bez vozognog reda“ iz istih krajeva, u kojima su bila spaljena njihova imanja i kuće i koji su u nekoj dobrovoljnoj prisilnosti naseljavali tu plodnu ravnicu.

Ta povezanost izbjegličke sudsbine u rasponu od pedesetak godina i ta pružena ruka pomoći onih koji su u Vojvodinu došli 1945. godine onima koji su došli 1995. bitno je utjecala na daljnju egzistenciju tog novog vala Srba iz Hrvatske u Srbiji. Dobar primjer takvog prožimanja je izbjegličko naselje u Veterniku, prigradskoj općini u Novom Sadu, koje je uz Futog, u ratnom košmaru sredinom devedesetih, bilo ispunjeno i „starosjediocima“ iz četrdeset pete i prognanicima iz najnovijeg rata. U slučaju Veternika značajna blizina Novog Sada psihološki je već u startu djelovala na način da su izbjeglice osjećale da se nekako mogu snaći, orientirati ili zatražiti pomoći od dalekih rođaka, ili pak od današnjih komunalnih organizacija koje su im se nalazile pod rukom. Smatra se da je na širem području Novog Sada utočište pronašlo

više od 40.000 prognanih Srba iz Hrvatske pa i Veternik konkurira da bude, uz Busije, najveće naselje u kojem žive srpske izbjeglice.

**Mnogi od izbjeglica su se snašli,
ali tek nakon decenijskog teškog
i često ponižavajućeg rada,
oskudnog života u kolektivnim
izbjegličkim centrima i
provizornim nastambama, da
bi na kraju ipak stali na noge i
osigurali egzistenciju i krov nad
glavom za sebe i svoje**

Slično bi se moglo reći i za Riđice, „najveće dalmatinsko selo u Srbiji“, pokraj Sombora, u kojem, tom ironijom historijske sudsbine, živi nekoliko generacija ljudi iz istog kraja u Dalmaciji, samo što su jedni tu od velike socijalističke kolonizacije, a drugi su u devedesetima – protjerani. Mnogi salaši i kuće po selima i gradovima Vojvodine pamte to gorko gostoprimstvo, kada se grčevito pokušavalo izbjeglicama priskočiti u pomoć, ali taj teški jad koje su izbjeglice donijele sa sobom i trauma domaćih ljudi na rubu rata, nisu mogli ostati bez posljedica. Statistike tih godina govore da je stopa suicida među izbjeglicama iznosila jedno samoubojstvo dnevno, ali bilo je i čestih slučajeva raspada širih obitelji zbog skučenih socijalnih i egzistencijalnih uvjeta u

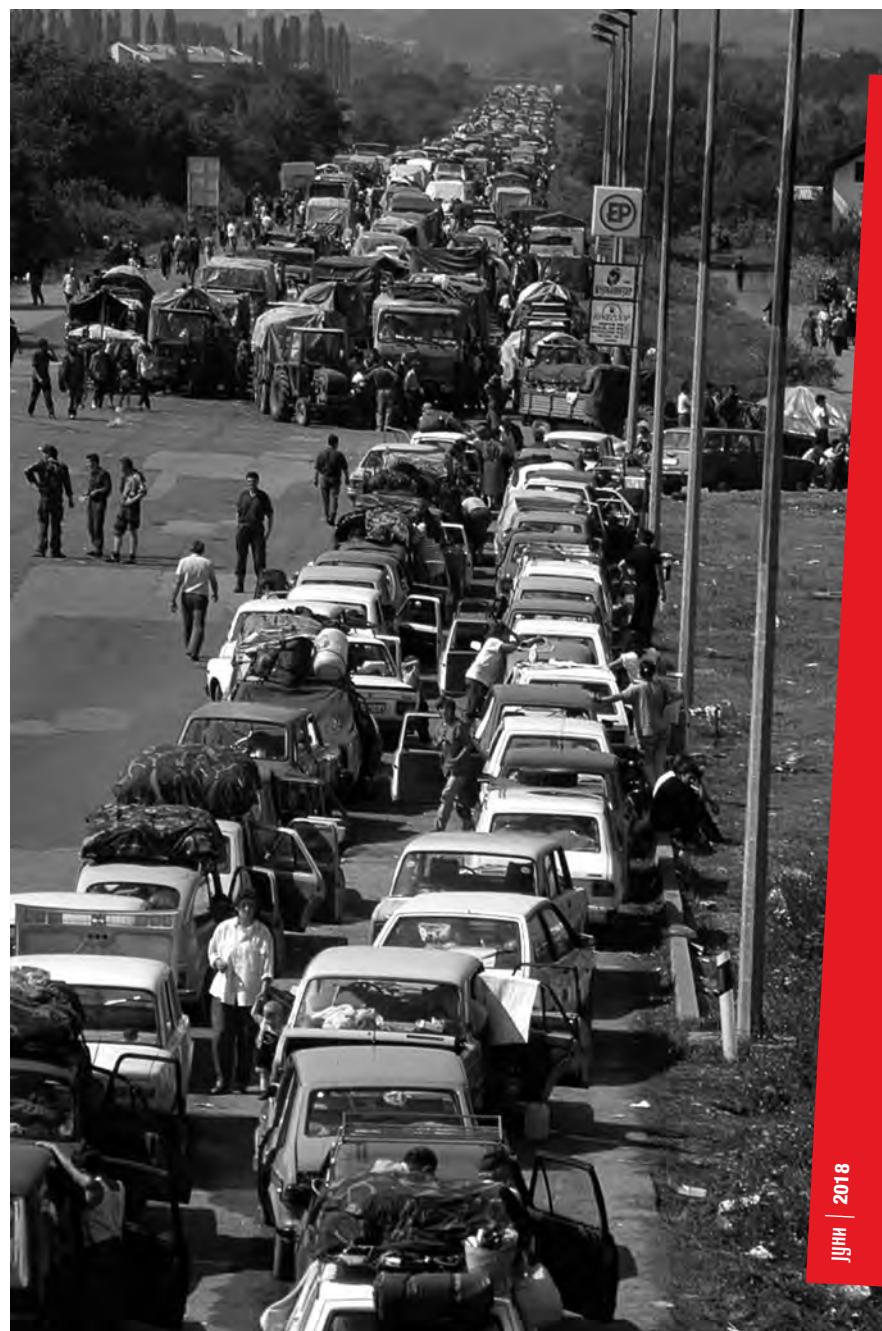
kojima su mnogobrojne izbjeglice živjele pod istim krovom – u nekoj vrsti patologije prenatrpanosti – s onima koji su im pružali nužni smještaj. Psihološki, nikada nećemo saznati niti moći izmjeriti tu silnu količinu negativne energije koja se sredinom 90-ih nakupila među srpskim izbjeglicama iz Hrvatske, koja je rezultirala mnogim bolestima, smrtima i egzistencijalnim traumama, ali očito je da je i snaga preživljavanja bila golema: srpske izbjeglice iz Hrvatske u Srbiji uspjele su se održati i započeti novi život. Mnoge izbjeglice u Veterniku pričaju gdje su radili i što su stekli za života u Hrvatskoj, što bi imali da nisu morali bježati i što su na kraju izgubili, ali uz svu patnju i Veternik je zajednica, poput drugih izbjegličkih naselja, koja je sagrađena na ultimativnoj ideji opstanka unatoč svemu. U tom smislu karakteristično je kratko svjedočanstvo jednog prognanika iz Dvora na Uni: „Nisam se opterećivao izbjeglištvom, jer smo svi ovdje morali raditi. Kada sam prešao Unu znao sam da se nikada više neću vratiti. Živjeli smo dan za dan. Rekao sam ženi, ne pitaj me šta će djeca jesti, jer sutra će imati za jesti a šta će jesti prekosutra to ćemo pričati sutra.“

**Primjer „Busija“, naselja
pored Beograda u
zemunskom kraju, koji su
sagradiše same izbjeglice,
ali i mnogih drugih
takvih kolonija širom
Srbije, ogledni su primjeri
visoke samoodrživosti tih
jednostavnih ljudi**

Mnoge izbjeglice hvatale su se bilo kakvog posla samo da prežive i održe porodicu na okupu; fakultetski obrazovani ljudi radili su godinama kao pomoći radnici u mesnicama, ustajali su u pet ujutro da bi prodali kakvo voće na tržnici, sveučilišni profesori su preprodavali na crno benzin i cigarete, a prosvjetni radnici zapošljivali bi se na ciglanama, salšima i ribogojilištima. „Ne možete zamisliti koliko se energije troši u izbjeglištvu“, rekla je jedna profesorica geografije iz Novske koja je godinama radila u pržionici kave i u prodavaonici ugostiteljske opreme u Novom Sadu, dok joj je muž, građevinski inženjer, na crno radio najrazličitije, često fizičke poslove. „Težak je osjećaj neimanja: ako ne možeš platiti kiriju onda si ništa i nigdje ne pripadaš. Došli smo u Vojvodinu bez para i pitam se kako je bilo moguće sagraditi kuću za nas, djecu i naše stare s jednom torbom i jednim automobilom“, govorila je ova mirna i srčana žena.

Rebus preživljavanja

Rebus preživljavanja polumilijunske mase srpskih izbjeglica iz Hrvatske u Srbiji sve ove godine bio je jednostavan ali brutalan: bolje su se snalazili mlađi i nekom zanatu vični ljudi, mnogo slabije prolazili su ljudi sa društve-

nom naobrazbom, službenici, poljoprivrednici i naročito stariji ljudi. Poljoprivrednici su teško mogli kupiti toliko zemlje koja bi bila ekonomski isplativa i pri tom, došavši iz pejzaža škrte zemlje, kamenjara i maslina, teško su se navikavali na mentalitet ravnice, a stariji ljudi niti su imali snage ponovo počinjati ispočetka, niti su mogli zaboraviti stari kraj. Ova grupacija prošla je najgore, godinama čameći u kolektivnim izbjegličkim centrima, kojih je u Srbiji posljednjih 20 godina u jednom trenutku bilo i oko sedam stotina. Mnogi su umirali u njima, nešto njih prihvatala su djeca u novoizgrađenim kućama, a oni najsretniji dobili su posljednjih godina stanove na korištenje od države Srbije.

Jedan od izbjegličkih centara u Srbiji o kojem se često pisalo bila je „Krnjača“, na putu od Beograda prema Pančevu i taj centar tipični je primjer čemernog života hiljada ljudi koji su isčupani iz svoje prirodne sredine a u ovoj novoj nisu imali ništa. Do ovog kolektivnog centra stiže se prigradskim beogradskim autobusom do naselja koje se nalazi u industrijskoj zoni, pa

onda do samog izbjegličkog centra treba ići makadamskim putem, pored kojeg se nalazi divlja deponija smeća. Kamp je opkoljen žicom, okružen romskim naseljem i industrijskim postrojenjima. Trošne drvene barake ofarbane sivo, pretrpane porodicama izbjeglica koje se snalaze da kakvim radom „ispod ruke“ privrede koricu kruha, rublje izvješeno ispred baraka i ljudi koji hodaju s lončićima nekakve vodnjikave hrane, koju svaki dan dobivaju na ime socijalne pomoći – to je sumorna slika kolektivnog izbjegličkog centra „Krnjača“, kao i svakog drugog izbjegličkog kampa. Među tim barakama ljudi su uglavnom godinama sjedili i prebirali svoje muke, ali zajednički pejzaž svakog takvog naselja bio je isti: beznaděžnost i sivilo. Jedna žena ne starija od pedeset godina, sasušenih udova i beskrajno tužnih očiju, rekla je u prolazu potpisniku ovih redova u Krnjači: „Molim vas nemojte me ništa pitati, jer čim bih počela da govorim morala bih da plačem.“

Kaže jedan prognanik iz Dvora na Uni: „Nisam se opterećivao izbjeglištvom, jer smo svi ovdje morali raditi. Kada sam prešao Unu znao sam da se nikada više neću vratiti. Živjeli smo dan za dan. Rekao sam ženi, ne pitaj me šta će djeca jesti, jer sutra će imati za jesti a šta će jesti prekosutra to ćemo pričati sutra.“

Kolektivni centri u Srbiji za hiljade izbjeglica su bili prva a često i posljednja šansa: godinama se ti ljudi nisu mogli maknuti iz tih memljivih baraka, jer ako bi iz njih otišli, posao čistačice, sezonskog radnika ili prodavača na buvljaku nije ih spašavao od siromaštva, a socijalnu pomoć bi na taj način automatski izgubili. Mnogi izbjeglice proveli su u ovakvim kolektivnim centrima i po 20 godina, seljakujući se od jednog do drugog; iz prvog bi ih istjerali zbog neriješenih imovinskih pitanja, drugi bi izgorio zbog loših instalacija a trećeg bi započinjali renovirati investitori – za potrebe kakvog trgovačkog centra. Nakon 23 godine najveća većina tih izbjegličkih pribježišta je zatvorena, ali ostalo je i dalje sjećanje na jednu nezamislivu dramu koja će zauvijek obilježiti mnoge ljude i njihovu djecu i koju mnogi od tih stanara nisu preživjeli. Interesantno je da o toj drami srpskih izbjeglica u Srbiji nije još snimljen niti jedan film, nije napisan ni jedan zapaženiji roman i nije odigrana niti jedna predstava – ali to je neka druga priča.

Nije sve tako crno

Treba reći i to da su mnogi ljudi iz srpske izbjegličke populacije izgradili zavidnu profesionalnu reputaciju kroz sve ove godine u Srbiji. Ima među

njima uglednih pravnika, profesora, poduzetnika, visoko pozicioniranih službenika, novinara i umjetnika, no ono što je važno jest da su i oni, kao i ovi obični ljudi na goloj vojvođanskoj zemlji, morali svojski zapeti i preko svojih mogućnosti, da bi stekli priznanje i ugled ekvivalentan njihovom obrazovanju i radnom iskustvu stečenom u Hrvatskoj. I uspjeli su. Ili kako kaže jedan bivši sudac iz Zagreba koji je danas uspješan advokat u Beogradu: „Poznajem jako puno ljudi iz Hrvatske koji su došli u Srbiju i koji su danas ovdje jako uspješni. Odnosno, ti ljudi su i tamo bili uspješni a ovdje su samo nadogradili svoje znanje i iskustvo. Zastupam barem dvadeset firmi u Srbiji koje vode ljudi koji su došli iz Hrvatske; od građevinarstva, transporta, drvne industrije, do kompjutora i informatike.“

Kolektivni centri u Srbiji za hiljade izbjeglica su bili prva a često i posljednja šansa: godinama se ti ljudi nisu mogli maknuti iz tih memljivih baraka, jer ako bi iz njih otišli, posao čistačice, sezonskog radnika ili prodavača na buvljaku nije ih spašavao od siromaštva, a socijalnu pomoć bi na taj način automatski izgubili. Mnogi izbjeglice proveli su u ovakvim kolektivnim centrima i po 20 godina

Ta ukupna količina radinosti, samoprijegora, iskazanih vještina, obrazovanja i intelektualnih sklonosti čitave srpske izbjegličke populacije, paradoksalno, neka je vrsta povratnog bumeranga za Hrvatsku danas iz koje su svi ti ljudi protjerani. Može li se novcem, ekonomskim, kulturnim ili demografskim pokazateljima izračunati taj ogromni manjak koji Hrvatska danas bez sumnje trpi, zato što jedne ogromne mase visoko radno sposobnog stanovništva u tim krajevima sada više nema? Na to pitanje odgovaraju same izbjeglice u tonu crne ironije: Hrvatska je izgubila „žečeći se riješiti Srba“, dok je Srbija, koja je njihovim dolaskom doživjela šok – jako puno dobila. Hrvatski krajevi nekada naseljeni Srbinima danas su praktično mrtvi, a područja u Srbiji naseљena izbjeglicama ipak su prostori novih ljudi i borbe, doduše mukotrpne, ali borbe – za život. Zašto Hrvatska tako uporno radi u korist svoje štete?, piaju se sasvim dobromjerne na ovu temu izbjeglice. Ovom samoubilačkom paradoksu ne treba se veseliti, jer i s jedne i s druge strane granice stanuje nesreća od istoga korijena, no ono što je danas važno, kada se pogledaju izbjegličke kuće svuda po Srbiji, može se reći, kao u onom starom filmu iz doba socijalističkog optimizma – živjet će ovaj narod.

РАСПРАВЕ О НОТОРНОМ (18)

УСТАШИЈА

пише: Горан Бабић

Некадашње усташе су проблем препознавања противника рјешавале елегантно, стријељањем у Дотршћини, клањем у Јасеновцу и Јадовном те на друге сличне начине, дочим данашње усташе нису приморане да се служе таквим средствима. Оборужане резолуцијом Европског парламента о изједначавању Сталајна и Хитлера, наследници Анте Павелића објективно се налазе у много повољнијој позицији. Не морају да изгоне Србе, нису се везали за сile Осовине већ за побједнички НАТО пакт те, напокон, љевице у земљи готово да и немају, док су са легендарном Црквом у Хрвату у бољим односима него што су некоћ били Павелић и Степинац. Још да умре папа Фрањо па ће све доћи на своје

Обично моји текстови из неког разлога не почињу словом У. Не знам зашто, враг би га знао.

Међутим, као што се види, постоје изузети, такорекућ изнимке. До њих доводи потреба да се одређени појмови прецизније одреде, да се на неки начин дефинирају. Узимо, на пример, ријеч из наслова. Сви наводно знамо шта је то па ипак, као било нужно да се неком младом чељадету – некој незналици термин појасни, вјеројатно би било проблема. Рецимо, од оних првих усташа (повратника са Липара) наводно да је седам – осам по повратку у земљу завршило у

партизанима. У што да их данас уврстимо? У што да данас уврстимо, на пример, Имотски, малу и забиту далматинску општину, која је (у Краљевини Југославији) дала највећи број шпањолских бораца? Не, није прошлост тако једноставна, а некомли граматика.

Сјећам се (има томе тридесетак година) како сам се на страницама тадашњег загребачког „Новог форума“ препирао с једним млађим љевичарем око ситне нејасноће – тко је у Хрватској љевичар? Тврдио сам (па ни сад од тога не одустајем) да на то питање сувисло и аргументирано може одговорити искључиво лесница (персонифицирао сам је користећи имена Габелица и Веселица) јер једино она зна од кога јој пријети стварна опасност, односно само она може препознати свог истинског противника. Вријеме је показало да сам био у праву будући да је Рачан играо тенис са Туђманом на терену у Јурјевској мислећи ваљда да ће старог лисца одушевити неким случајним бекендом. Није знао несртник да би генерал за своје намјере и планове у то доба (деведесетих прошлог вијека) играо тенис и са самим Милошевићем у Карађорђеву кад би тамо било ваљаних терена и кад би Милошевић умio играти тако отмјену игру.

Сјећам се како сам се на страницама тадашњег загребачког „Новог форума“ препирао с једним млађим љевичарем око ситне нејасноће – тко је у Хрватској љевичар? Тврдио сам да на то питање сувисло и аргументирано може одговорити искључиво лесница, персонифицирао сам је користећи имена Габелица и Веселица, јер једино она зна од кога јој пријети стварна опасност, односно само она може препознати свог истинског противника

Прошле су отада, рекох, три деценије (пардон, десетљећа), а проблем никако да се ријеши. У што бисмо, на пример, данас (у слободној и сувереној Хрватској) уврстили Керума Жељка и сестру му Невенку? На задњим локалним изборима дотични је донедавни сплитски градоначелник (оног Балтазара не рачунајмо ни у шта)

изгубио од Хадељевог Опаре, а Хадеље себе од оснутка види као десну силу и снагу што је, уосталом, многим својим дјелима и недјелима и потврдио. Не можемо за Керума (и сестру му) рећи да је нитко и ништа јер бисмо на тај начин увриједили све оне поносне и честите грађане Сплита, који су двије – три тисуће година након Диоклацијана свој глас и повјерење дали овом скромном градитељу из Далматинске загоре. А да кажемо како је јуродиви, опет ништа нисмо учинили јер јуродивих има и на левици и на десници. Вратимо се, dakle, назлову, а Керума оставимо у Мрдуши Горњој, недалеко Лоре.

Некадашње усташе су овај исти проблем (препознавање противника) рјешавале елегантније, стријељањем у Дотршћини, клањем у Јасеновцу и Јадовном те на друге сличне начине, дочим садашње/данашње (усташе) нису приморане да се служе таквим средствима. Оборужане резолуцијом Европског парламента о изједначавању Сталајна (који је убијао комунисте) и Хитлера (који је поред комуниста убијао и остале), насљедници Анте Павелића објективно се налазе у много повољнијој позицији / ситуацији. Не морају да изгоне Србе (то су уз америчку и њемачку помоћ обавили Туђман и Шушак), нису се везали за силе Осовине већ за побједнички НАТО пакт те, напокон, љевице (комуниста) у земљи готово да и немају, док су са легендарном Црквом у Хрвату у бољим односима него што су некоћ били Павелић и Степинац. Још да умре папа Фрањо па ће све доћи на своје.

Како, елем, у постојећим приликама и околностима не само

поуздано препознавати данашње усташе (зар је нормалан човјек прије тридесетак година могао сањати да ће умјетници као Међимурец и Тољ бити на челу усташких обавјештајних служби), него и како знати – што би народ рекао – чија је важнија. Док су били живи првоборци Хасанбеговићеве рестаурације капитализма са усташким ликом (Фрањо Туђман и Фрањо Кухарић) некакав је ред још и постојао, али сад кад њих нема (а Манолић и Месић другачије гуде) не може се са сигурношћу казати кога послушати – бившег војног викара Језеринца или бискупа без вјерника жалосног Комарицу. Лако је кад су у питању противе попут Седлара или Томца, али и у редовима друге стране ваља пажљиво лучити шкарт од способне чељади.

Наша је (да кажем) страна кроз пола стојећа дала низ вриједних знанstvenih прилога проучавању усташког покрета (споменимо Младенка Џолића, Богдана Кризмана, Антуна Милетића, Фикрету Јелић - Бутић итд), али све то није осујетило регенерацију стране поражене у Другом свјетском рату и њену обнову и раст до неслuћених размјера. Јер данас стадионе с десецима тисућа младих људи пуни усташки поздрав „За дом спремни!“, јер је на дјелу посвемашња преинака хисторијских чињеница, јер се злочинац претвара у жртву, а жртва у злочинца.

Хоће ли модерна времена довести до промјене? Сумњам јер је ријеч о свјетоназору, а и данас, пет стотина година након Коперника, Галилеја, Бруна и осталих, многи вјерују да је Земља равна плоча и да је Колумбо открио Америку захваљујући поквареној бусоли.

**SAVREMENOST I TRADICIJA –
PARALELE I IZAZOVI**

AKO SMO NEKAD MOGLI, MOŽEMO I SADA

PIŠE: Milutin Dedić

U novije vreme opet deluju sile koje bi da zbrisu naš identitet i kulturno-istorijsko nasleđe. Da bi se to osujetilo nužno je jačati veze sa prošlošću misleći na budućnost. Blisko mi je u tom pogledu razmišljanje Mihaila Vujanića koji je zapisao: „Čovek ume sam sebi da podvaljuje sadašnjošću, kao da ga se prošlost ne tiče. I otkud ta zabluda da sutra uvek mora značiti i budućnost?“

Ako bismo o savremenosti i tradiciji prosuđivali na osnovu onoga šta su o tome rekli velikani poput Sterije, Gogolja, Hamvaša, Borhesa, Hajdegera, Andrića i drugih, bilo bi to dovoljno da spoznamo njihov višestruki značaj, aktualnost u svim vremenima i kod svih naroda. O važnosti savremenosti i tradicije govorи i to da im se pristupa sa raznih gledišta: političkih, verskih, filozofskih, umetničkih... Pa ipak, nema saglasnosti o tome u čemu je suština njihovog odnosa. Svako ko se bavi njima zastupa neko svoje stanovište, pa smo suočeni sa nizom različitih mišljenja od pesimističkih (nas u budućnosti čeka samo prošlost) do nešto vedrijih. U svakom od njih postoji nešto prihvatljivo, pa iz te raznovrsnosti može da nastane oslonac za njihov odgovarajući odnos. Uz to, smanjuje se opasnost od kojekakvih manipulacija koje ugrožavaju taj odnos.

Nema društvene oblasti ni pojedinca u njoj koga ne dotiče odnos sa vremenost i tradicije. On se na izrazit način prelama u arhitekturi, što je i razumljivo s obzirom da je ona više od drugih vizuelnih umetnosti prisutna u životu određene društvene zajednice. Šta više, po arhitektonskim delima se te zajednice prepoznaju, pa i identificuju sa njima. Uzmimo, za primer, most u Mostaru, katedralu Jurija Dalmatinca u Šibeniku, Lazarev grad u Kruševcu, a da i ne govorimo o velikim svetskim gradovima kojima su arhitektonska dela dala glavno obeležje. Na primer, Sv. Vasilije u Moskvi, Koloseum u Rimu, Mostovi Isfahana itd. Dešava se da je arhitektonsko delo i simbol države u kojoj se nalazi. Na primer Tadž Mahal u Indiji. Zanimljivo je mišljenje u tom pogledu Nikolaja Gogolja koji je rekao: „Arhitektura – to je hronika sveta: Ona govori i onda kad već čute pesme i legende, i kad ništa više ne govori o nestalom narodu“.

Odnos savremenosti i tradicije isprepleten je brojnim činiocima koji otežavaju njegovo potpunije upoznavanje. Zbog toga im treba pokloniti odgovarajuću pažnju, što na malom prostoru baš i nije jednostavno. Ipak, ne može se zaobići odnos starog i novog, odnos društva prema prošlosti, pitanje vrednovanja, prisustvo raznih uticaja, aktuelna zbivanja vremena sadašnjeg. Što se tiče odnosa starog i novog, oni su u neprekidnom uzajamnom delovanju s tim što staro po prirodi stvari ustupa mesto novom, čak i onda kad to novo u vrednosnom smislu nije na nivou starog. Sklad između starog i novog teško se uspostavlja. Pod dejstvom najrazličitijih uticaja staro se ili ruši ili na neodgovarajući način prepravlja, a novo se nepotrebno „ukrašava“ svakovrsnim materijalima, od veštačkog mermera i pozlate do raznovrsnih kvazi modernih tvorevin. Ova pojava, koju bismo mogli nazvati pomodarstvom, zahvatila je sve oblike gradnje.

Ima doduše i dobromernih postupaka, ali oni nisu dovoljni da se sačuva nešto vredno iz prošlih vremena. Problem je davno uočen, što pokazuje i inicijativa koju je svojevremeno pokrenuo Jovan Sterija Popović s namerom da se doneše rešenje o zabrani rušenja starih gradova i korišćenja njihovih razvalina. Ustavobraniteljska vlada je u februaru 1841, godine donela zvaničan akt o čuvanju starina, rukovođena njihovom ugroženošću i nestručnim opravljanjem.

Odnos starog i novog samo je jedan deo šireg kompleksa koji označavamo kao odnos društva prema tradiciji. On u sebi sadrži više aspekata, od nor-

Projekt *Mokrin hause*, *Terra panonica*

mativno-zakonodavne regulative, međunarodnog vrednovanja, delovanja verskih, etničkih i neformalnih zajednica do reagovanja, uslovno nazvane, javnosti. Nastojanje da se uspostavi prihvatljiv odnos savremenosti i tradicije znatno je otežan na prostorima bivše Jugoslavije zbog sve izraženije verske i nacionalne netrpeljivosti. Namera ovog zapisa nije da se navedenim problemima šire bavi, ali jedan događaj čemo posebno istaći. Reč je o odluci UNESCO-a iz 2016. godine da na Listu svetske kulturne baštine stavi naše stećke. To je jedinstven slučaj da se većina bivših jugoslovenskih republika složila oko nečega. Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska i Srbija su prepoznale stećke kao zajedničku vrednost, a UNESCO je njihovu simboliku povezao sa simbolikom drugih naroda i tako ukazao na njihovo univerzalno značenje. Ako su se pomenute države saglasile da su stećci važna karika i njihovog duhovnog trajanja, možda postoji još nešto oko čega bi se mogli složiti. Ako to nije moguće onda bi trebalo raditi na tome da se svaki spomenik sa Liste UNESCO-a, bez obzira čiji je i gde se nalazi, doživi kao vlastita vrednost. Ovo je utoliko važnije, jer spomenici „onog drugog“ se i dalje ruše, skrnave, Zagadjuju.....

Da bi uloga UNESCO-a u očuvanju naše kulturne baštine bila veća neophodno je da i mi sami poboljšamo svoj odnos prema njoj. UNESCO 2017. godine nije uvrstio na Listu svetske kulturne baštine naša tri izuzetna kulturno-istorijska spomenika: Smederevsку tvrđavu, manastir Manasiju, i stari grad Bač. Obrazloženje: nepotpuna dokumentacija! Zaista čudnovato. Možda je jedino gora situacija sa Lepenskim virom, koji još nije na UNESCO-voj Listi. Gospođa Marija Jovin, istaknuti arhitekt, smatra da je to posledica pakosti kolega, ali još više neznanja. Neverovatno.

Boljem razumevanju odnosa savremenosti i tradicije pomoći će upoznavanje arhitektonskih stilova, njihovo poreklo i, naravno, uticaji koji deluju u tim procesima. Dobar putokaz u tome je natpis na Paviljonu secesije u Beču koji glasi „Svakom dobu, njegova umetnost. Umetnosti njena sloboda!“ Ništa nije nastalo ni iz čega. Uostalom, ne postoji pojava u umetnosti zvali je stil, pravac, škola ili kako god, koja u sebi ne sadrži nešto od onoga što su stvarale ranije generacije. Nekada je ugledanje na njih spontano, a nekada sasvim svesno. Ali problem nije u tome. Problem je u nekritičkom prihvatanju uticaja sa strane i nemoći da se kreativno nadgrade. Ako se tome doda sklonost ka neukusu i kiču onda se ne treba čuditi gradnji objekata punih besmislenih imitacija.

Zanimljivo je mišljenje

Nikolaja Gogolja koji je rekao: „Arhitektura – to je hronika sveta: Ona govori i onda kad već čute pesme i legende, i kad ništa više ne govori o nestalom narodu“

Mokrin hause, Terra panonica, moderna kuća u duhu tradicije

Dovoljno je pogledati šta rade naši radnici zaposleni u inostranstvu. Mogli bismo tu pojavu pežorativno nazvati gastarbjterskom arhitekturom. O ozbiljnosti ove pojave najubedljivije govori podatak da je u Srbiji, prema podacima Ministarstva građevina, u 2017. godini bilo aktivno 10.576 gradilišta. Međutim, ne postoji podatak, niti nekome pada napamet da ga utvrdi, da li se u tako masovnoj gradnji bar malo poštuje naše graditeljsko nasleđe. U inostranstvu ima zadržavajućih primera, a bilo ih je i kod nas donedavno. Evo nekih, glavni grad Malezije Kuala Lumpur obiluje modernim zdanjima možda više nego bilo koji glavni grad neke druge zemlje. Ni jedno zdanie, ma koliko bilo moderno, nije bez nekog detalja, diskretno ukomponovanog, a koji se ne odnosi na islamsku graditeljsku tradiciju. Za naše prilike opredelio sam se za dva primera: graditeljsku aktivnost s kraja 19. i početka 20 veka i gradnju imanja *Terra panonica* u banatskom selu Mokrin.

Krajem 19. i početkom 20. veka u arhitekturi Srbije dolazi do snažnog prožimanja raznih stilova: akademskog neoklasizma, bečke secesije, nemackog jugendstila, a naročito nacionalnog srpsko-vizantijskog stila. Nastaju brojne građevine koje u sebi sadrže pomalo od svega pobrojanog, ali kao celine deluju autentično. Vreme im ništa ne oduzima. Naprotiv, obezbeđuje im trajnost i lepotu. Da spomenemo samo hotel *Moskvu* (arh. Jovan Ilkić i ruski arhitekti), *Narodna banka Srbije* (arh. Konstantin Jovanović), *Apoteku* u Nušićevoj ulici u Beogradu (arh. Jovan Smederevac), *Osnovnu školu* kod Saborne crkve (arh. Jelisaveta Načić)...

Autori imanja *Terra panonica* (Dijana Novaković, Maja Trbović, Aleksandra Nikitin i Dušan Nenadović) u nameri da stvore originalno delo proučili su mnoge graditeljske koncepte i došli na ideju da je najbolje da svoju zamisao oslove na ambijent banatskog sela Mokrin u kome pojedinačni objekti ne-

maju neku posebno istorijsku ili arhitektonsku vrednost. Svoj kreativni odnos prema baštini izrazili su jednostavno i efektno. Iskoristili su formu stare banatske kuće uz repliku njene fasade. To im je bilo dovoljno da upgrade, za naše prilike, potpuno jedinstven enterijer, prozračan i fleksibilan.

Terra panonica otvara i provocira mnoga pitanja. Za ovu priliku samo kratko sećanje na Le Korbizjea, koji je 1911. godine putujući od Drezdена do Konstantinopolja obilazio i naše krajeve (Niš, Negotin, Knjaževac...). Na tom putu mnogo toga je zabeležio i nacrtao. To mu je pomoglo da otkrije arhitekturu kao veličanstvenu igru oblika koji nastaju pod svetlošću i jedinstvenim sistemom uma. Ja ne znam da li je on video selu Koritnjak kod Niša i Špaj kod Bele Palanke. Ona su napuštena i zapuštena, ali i kao takva veoma su poučna i inspirativna. I ne samo to. Ona potvrđuju misao Voltera Lipmana da ako je nešto ostalo, onda prošlost prestaje da bude prošlost.

Da bismo obezbedili da baština postane kako nacionalna tako i vlastita suština potrebno je kontinuirano delovanje svih činilaca u društvu. Dugo je to bilo prepusteno samo narodu čiji je život u celini, a posebno duhovni, često bio nasilno prekidan. Kad je bilo najteže snalazio se kako je znao i umeo da se ne ugasi njegov identitet i njegovo duhovno biće. Ponekad se okupljao oko zapisu (zavetno drvo), a češće pored ruševinu crkava i manastira, kako u prošlosti tako i danas. Čim bi se ukazala prilika obnavljao je porušeno.

U novije vreme opet deluju sile koje bi da zbrisu naš identitet i kulturno-istorijsko nasleđe. Da bi se to osjetilo nužno je jačati veze sa prošlošću misleći na budućnost. Blisko mi je u tom pogledu razmišljanje Mihaila Vučanića koji je zapisao: „Čovek ume sam sebi da podvaljuje sadašnjošću, kao da ga se prošlost ne tiče. I otkud ta zabluda da sutra uvek mora značiti i budućnost?“

ЈОВАН РАДУЛОВИЋ (ПОЛАЧА, 29. СЕПТЕМБРА 1951 – БЕОГРАД, 7. МАРТА 2018)

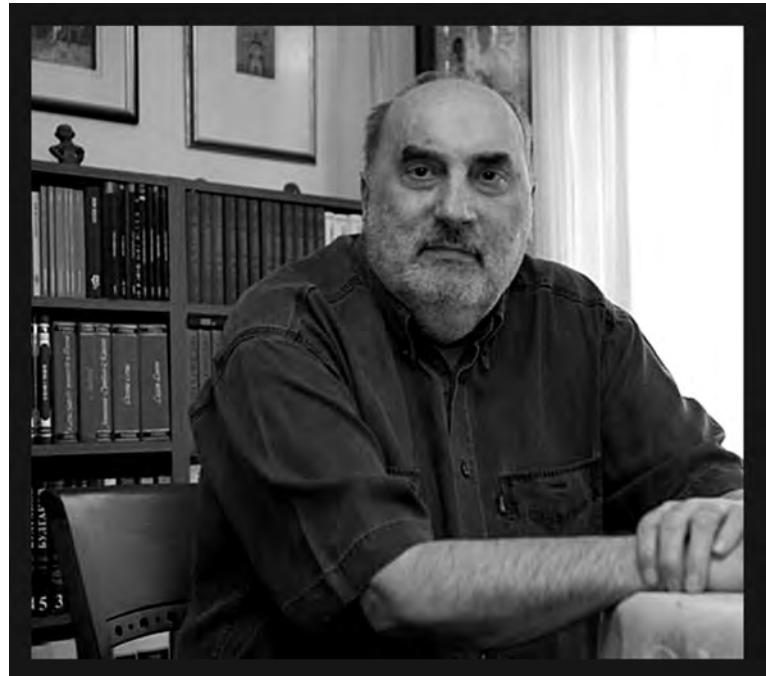
НАСЉЕДНИК ВЕЛИКИХ

пише: Душан Иванић

**Док га болест није почела отимати,
Јован Радуловић је био у Београду
жива културна институција краишских
Срба, и Срба у Хрватској уопште.
Збирком мемоарско-фикционалне
прозе *Уронити у матицу живота и Зрна
из плеве*, уз документарну прозу *По
српској Далмацији и књигу разговора
с Милошем Јевтићем (Остаје прича)*
отворио је поље успомена, с надом
да ће изићи у јавност с обимнијим
текстовима, али му живот то није дао**

Живећи у Београду од студенских година (1971), Јован Радуловић је у свом књижевном и јавном дјеловању био опсједнут својим завичајем и судбином Срба у Хрватској. То је најважнији и најистакнутији тема његових приповијетки, тв-драма и драма, романа, сјећања и записа, његовог публицистичког и уредничког рада. О положају Срба у Хрватској писао је крање полемички, слутећи опасност која им пријети не само споља, већ и изнутра, из властитог односа према изазовима времена и свом идентитету.

У приштинском *Јединству* (1989) утврдио је да је положај Срба у Хрватској гори него на Косову, што је изазвало велике нападе у хрватској штампи, до захтјева да се против аутора покрене кривични поступак. Кад се распламсала криза међунационалних и међурепубличких односа у Југославији и Хрватској, ангажује се на стварању или обнављању српских културних друштава („Зора“, у Кистањама, 1990, одмах забрањена; обнављање СКД „Просвјета“ у Загребу, СКД „Сава Мркаљ“ у Топуском, изузетно активно током трајања Републике

Српске Крајине). Касније је био покретач зборника студија и чланака *Република Српска Крајина* (Книн – Београд, 1996), где је окупљено најугледније стручњаке из различитих области (Славко Гавриловић, Дејан Медаковић, Павле Ивић, Василије Крестић, Јован Илић, Часлав Оцић, Коста Чавошки, Војин Дабић...). Као уредник БИГЗ-а с великим намјерама је покренуо библиотеку „Књижевност Српске Крајине“ и приредио *Изабрана дјела Мирка Королије*, а подстакао је аутора овога некролога да напише монографију *Књижевност Српске Крајине* (1998). На мјесту управника Библиотеке града Београда организовао је симпозијум о Владану Десници (2005), који је као исход имао зборник радова (2007); такође је афирмисао улогу и књижевно-публицистичко дјело Марије Илић Агапове, прве управнице Библиотеке града Београда, родом из Паћена код Книна.

Доживљавајући као личну рану игнорирање културне баштине српског народа у Хрватској, те све видљивије знакове одрођавања, слутио је велику буру, непрестано запитан, критички и (чинило нам се) злогуко, над судбином и снагом свога народа за одржавање (примјећује тзв. негативну селекцију српских кадрова и српске интелигенције у Хрватској). Усуд Срба у Хрватској, с „Олујом“, изазвао га је да на позив Културно-уметничке редакције ТВ-Београд напише сценаријо за телевизијску серију Полача – Оквил (2001/2002), који је завршио у кошу. Из тога сценарија је настао роман „Од Огњене до Благе Марије“ (2008), с темом и мотивима прогнаничке колоне од Полаче до Дрине. Ни у београдским причама није напустио несретну судбину својих (и наших) земљака, иако су га нове животне околности водиле новим темама: тв-драма *Бора под окупацијом*, у траговима аутобиографска, драма је изолованог и одбаченог писца у Београду,

окруженог лажним патриотима и поквареним „пријатељима“ (изведена 2007).

Јован Радуловић је већ првих година од изласка у јавност привукао пажњу критичара и жирија, али и судских органа и политичких институција и, што је много важније, читалаца. Награђивана и из политичких разлога одбацивана, његова дјела су имала данас тешко достижне тираже у десетинама хиљада примјерака. Појединачно, у јавност је најбрже продрла телевизијска драма *Вучари Доње и Горње Полаче* (1978), али је позоришна представа драме Голубића (1983) надишла ваљда све сличне случајеве у свом времену и доиста постала у историји српског и југословенског позоришта и јавне ријечи посебан случај. (У Радуловићевој редакцији је приређена обимна збирка докумената, Случај „Голубића“ – за и против, 2008: текст драме, документи, прикази истакнутих позоришних и књижевних критичара, политичке осуде са сједница партијских комитета, новински коментари, трибине драмских умјетника, реакције студената, официра ЈНА и др.).

**Доживљавајући као
личну рану игнорисање
културне баштине српског
народа у Хрватској, те
све видљивије знакове
одрођавања, слутио је
велику буру, непрестано
запитан, критички над
судбином и снагом свога
народа за одржавање**

Романе Јована Радуловића дијели историјска расјеклина, хрватска војна акција 1995. Први роман, *Браћа по матери* (1986) готово је завичајна хроника, са заплетом око мјешовитог брака и „браће по матери“ (један усташки син, а други син партизана – Србина). Роман-хроника о животу Далматинске загоре у периоду између два светска рата и поратним деценијама, и роман из ђачког живота у Београду 70-их година (експулзије, професори, дочек „друга Тита“ на повратку из Кине), завршава оптимистичком сликом сусрета двојице браће по матери. *Прошао живот* (1997), међутим, носи сасвим нову атмосферу: настао послиje изгона српског народа из већег дијела Хрватске, сачињен је као низ писама мртвих људи, из „шематорије“ (гробља), припадника српске/југословенске интелигенције са Јадрана и из Далмације. То је некролог српској и југословенској културној традицији у том дијелу некадашњих држава (Аустроугарска, Италија, Југославија).

Док га болест није почела отимати, Јован Радуловић је био у Београду жива културна институција крајишних Срба, и Срба у Хрватској уопште. Збирком мемоарско-фикционалне прозе *У матицу живота и Зрна из плеве*, уз документарну прозу *По српској Далмацији* и књигу разговора с Милошем Јевтићем (*Остаје прича*) отворио је поље успомена, с надом да ће изићи у јавност с обимнијим текстовима, али му живот то није дао. Посљедње његове збирке приповиједака, *Изгубљени топоними* (2007) и *Сумњива сахрана* (2012) већ носе све знакове новог доба, послиje „Олује“, бомбардовања и ликова из транзиције. Текст под насловом „Изгубљени топоними“ заправо је каталог локалитета на путу од Полаче ка врху Динаре. То је и хроника, и инвентар, и географија, и сан о дјетињству, и присни домаћи називи (Огрдице, Подворнице, Вијенци, Дражице, Гајине, Шкрапље, Влаке, Дулибе). Опраштао се од мјesta која је трајно уписао на малу српске књижевности.

**Усуд Срба у Хрватској, с
„Олујом“, изазвао га је
да на позив Културно-
уметничке редакције
ТВ-Београд напише
сценарио за телевизијску
серију, Полача – Оквил
(2001/2002), који је
завршио у кошу. Из
тога сценарија је настао
роман *Од Отњене до Благе
Марије* (2008), с темом и
мотивима прогнаничке
колоне од Полаче до Дрине**

Дјело Јована Радуловића је имало велик одјек и у књижевној критици и у читалачкој, телевизијској и позоришној публици. О њему су писали наши најистакнутији књижевни и позоришни критичари (Јован Христић, Јован Ђирилов, Радомир Путник, Љубиша Јеремић, Чедомир Мирковић, Јован Делић, Марко Недић, Радивоје Микић, Горан Максимовић...), романи и приповијетке су имали више издања, а издавачка кућа Дерета објавила му је Изабрана дела (2001 – 2004) у седам књига. Добитник је Октобарске награде града Београда, Андрићеве и „Виталове“ награде, те низа награда са именима познатих писаца (Исидора Секулић, Бранко Ђопић, Бора Станковић, Петар Кочић, Јоаким Вујић, Браћа Мицић, М. Бан). Књижевни класици међу далматинским Србима, Симо Матавуљ и Владан Десница, добили су у Јовану Радуловићу достојног наследника.

**ZABORAVLJENA JUGOSLAVENSKA
ORGANIZACIJA JADRANSKA STRAŽA BILA JE
AKTIVNA I NA KONTINENTU**

ČUVARI JADRANA U GLINI

PIŠE: Igor Mrkalj

Jadranska straža nastala je iz potrebe suprotstavljanja teritorijalnim pretenzijama Italije da nakon Istre, Rijeke, Zadra i brojnih otoka preuzme što veći dio istočnog Jadrana. Osim što je radila u duhu obrane zemlje i zaštite nacionalnih interesa na moru, Jadranska straža je također tražila da treba "osloboditi" Jugoslavene "zarobljene" pod talijanskom vlašću

Jadranska straža bila je važna jugoslavenska pomorska i patriotska organizacija. Osnovali su je jugoslavenski nacionalisti 19. februara 1922. na velikom narodnom zboru u Splitu.¹ Ciljevi organizacije bili su stvaranje i jačanje svijesti o važnosti mora i obale, njihove obrane, kao i svih djelatnosti vezanih uz more. Nastala je iz potrebe suprotstavljanja teritorijalnim pretenzijama Kraljevine Italije da nakon Istre, Rijeke, Zadra i brojnih otoka preuzme što veći dio istočnog Jadrana. Osim što je radila u duhu obrane zemlje i zaštite nacionalnih interesa na moru, Jadranska straža je također tražila da treba "osloboditi" Jugoslavene "zarobljene" pod talijanskom vlašću. Po uzoru na britansku Naval League i njemačku Flottenverain, djelovala je kao grupa za pritisak, zahtijevajući od Vlade da izgradi jugoslavensku mornaricu i općenito ohrabri stanovništvo Kraljevine

Ilustracija za poštanske marke iz 1920-ih

Jugoslavije – čak i u onim krajevima koji nisu imali izlaz na more, poput Makedonije, Šumadije i Slavonije – da zauzme aktivniji i patriotski odnos po svim pomorskim pitanjima.²

Organizacija je osnovana u Splitu, te je Glavni odbor Splita ujedno bio i vodeće tijelo organizacije. No, već do kraja prve godine djelovanja (1922.) osnovani su glavni odbori u Osijeku, Prištini i Skoplju, a sljedeće godine (1923.) u Ljubljani, Sarajevu, Novom Sadu, Dubrovniku, Beogradu, Zagrebu i Kragujevcu. Osnovani su i ogranci Jadranske straže izvan Jugoslavije; studenti osnivaju ogrank u Čehoslovačkoj, a iseljenici u Južnoj i Sjevernoj Americi. Međutim, premda se nastojala prikazati kao organizacija jugoslavenskog jedinstva, čak ni Jadranska straža nije mogla da prikrije rivalstvo između Srba i Hrvata. To se naročito vidjelo kada je došlo do trzavica između beogradskog i splitskog odbora oko sjedišta i vodeće uloge u organizaciji. Splitski je glavni odbor ipak ustrajao na stajalištu da se sjedište Jadranske straže mora nalaziti na moru, te je Split zadržao prvenstvo i kao sjedište Izvršnog odbora cijele organizacije, koji je od 1925. bio stalno tijelo. Organizacijska struktura konačno je utvrđena na Prvom kongresu Jadranske straže održanom u Splitu 1927. godine. Tada su glavni odbori preimenovani u oblasne odbore. Zadatak oblasnih odbora, čiji se broj ustalio na 20, bio je da organiziraju rad mjesnih odbora, kojih je tada bilo 146. Prvi predsjednik Jadranske straže bio je Juraj Bišković, a nakon njegove smrti 1928. predsjednikom je postao dr Ivo Tartaglia.³

¹ Norka Machiedo Mladinić, *Jadranska straža 1922.-1941.*, Zagreb 2005., str. 23–114; za ideološki profil JS i njen odnos sa jugoslavenskim nacionalistima, odnosno Orjunom, koja je tada bila najjača u Primorju i Splitu, također vidjeti: Branislav Gligorijević, "Organizacija jugoslovenskih nacionalista (Orjuna)", *Istorija XX veka*, Beograd, br. 5/1963., str. 315–393; Stevo Đurašković, "Ideologija Organizacije jugoslovenskih nacionalista (Orjuna)", *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, God. 43, br. 1/2011, str. 225–247

² Christian Axboe Nielsen, *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia*, Toronto 2014., str. 145–147

³ Otokar Lahman, "Jadranska straža", u: *Pomorska enciklopedija*, 3. svezak, Zagreb 1976., str. 133

Jadranska straža – Glina. Bijeli mornari na zabavi Jadranske straže i Crvenog krsta pod vodstvom "kapetana" gđe Pasek Zorke, 18. februara 1933.

Jadranska straža – Glina. Crni mornari na zabavi Jadranske straže i Crvenog krsta pod vodstvom "kapetana" gđice Njegovan Nade, 18. februara 1933.

S druge strane, kulturna djelatnost Jadranske straže ogledala se u osnivanju ustanova za istraživanje i propagandu mora, kao i u bogatoj izdavačkoj djelatnosti. U sklopu organizacije osnovan je Pomorski muzej u Splitu, a pristupilo se i formiraju Pomorske knjižnice u kojoj se prikupljala sva domaća i strana literatura s pomorskog problematikom. Osnovan je i Arhiv za propagandu Jadranu u kojem se prikupljao raznovrsni slikovni materijal vezan uz Jadran. Raznovrsnu izdavačku djelatnost predvodio je časopis *Jadranska straža*, koji je izlazio u mješevnoj nakladi od 20.000 primjeraka. Časopis je donosio članke u integralnom duhu, i na latinici i cirilici, a bio je rado čitan u svim dijelovima Jugoslavije. Uz istoimeni časopis, *Jadranska straža* je tiskala almanah, kalendare i turističke vodiče.⁴ Naručila je snimanje posebnih filmova i radio-emisija posvećenih moru. Nabavila je školski brod "Jadran", a poticala je i osnivanje ljetovališta i domova u kojima je boravio podmladak Jadranske straže, razvijajući svijest o važnosti mora i pomorstva. Uz sve to, redovito je organizirala razne kulturne i društvene manifestacije, kao što su koncerti, plesovi i zabave, koje su privlačile velik broj ljudi.

Jadranska straža je pozdravila Kraljevsku proklamaciju od 6. januara 1929. godine s oduševljenjem i kralju Aleksandru dala svoju punu i nedvosmislenu podršku. Činjenica je da se narednih godina članstvo rapidno širilo i da se u svim, pa i najzabačenijim dijelovima Jugoslavije, daleko od mora mogao pronaći poneki simpatizer ili član Jadranske straže. Tako 1931. straža ima 507 ograna i 90.000 članova. Na Petom kongresu 1939. organizacija je imala 180.000 članova i bila je po brojnosti prva organizacija u zemlji. U radu organizacije sudjelovali su poznati akademici i univerzitetski profesori, javni radnici, političari, građani i školska djeca. Svi su oni imali svog udjela u djelovanju i razvoju Jadranske straže koja je, kao i Sokolsko društvo, primała značajnu finansijsku pomoć od države i s njom imala uske veze.

Djelovanje Jadranske straže privuklo je pažnju povjesničara, kao i drugih stručnjaka, ponajprije zbog njezinog rada na promociji pomorstva i turizma, istraživanju Jadrana, ukazivanju na važnost pomorske orientacije i zaštite nacionalnih interesa na moru, preko njezine razgranatosti po cijelom teritoriju prve Jugoslavije do dobro razvijene tiskarske, prosvjetne, kulturne i turističke djelatnosti. Pa ipak, u literaturi koja se bavi društvenom historijom Gline u vrijeme

Kraljevine Jugoslavije ne postoji ni jedan zapis, ni jedna bilješka o postojanju ili djelovanju Jadranske straže u ovom banjiskom gradiću, premda povijesni izvori upućuju na izuzetnu aktivnost glinskog ogranka.⁵ Stoga je zadaća ovog članka da istraži najznačajnije događaje iz povijesti ovog patriotskog udruženja, koje je tokom 1930-ih godina razvilo široku društvenu i kulturnu djelatnost na okupljanju glinskih građana, ujedno dâ odgovor na pitanje tko su bili najistaknutiji članovi ovog društva i kakva je bila njegova daljnja sADBina.

* * *

U februaru 1933. godine časopis *Jadranska straža* donio je opširan članak o tome kako je 27. novembra 1932. obnovljen rad Jadranske straže u Glini, koja je u to vrijeme bila gradić nepunih 3.000 stanovnika, ali i važno središte relativno velikog kotara s preko 40.000 žitelja.⁶ U članku se kaže da je u Glini "osnovana Jadranska straža još prije nekoliko godina, ali je sticajem prilika njezin rad prestao". Međutim, kaže se da je "među nekim članovima ostala ljubav prema udruženju i prema našem moru" te su tražili načina kako bi se Jadranska straža obnovila. Upravo na njihov poziv toga dana u Glinu su stigli delegati g. Gruić iz Oblasnog odbora Karlovac, te gospoda Peroš i Dokmanović iz Oblasnog odbora Zagreb, da reorganiziraju Jadransku stražu i održe skupštinu, na koju je došlo 35 upisanih članova. Skupštinu je otvorio povjerenik Josip Krnić, koji je pozdravio i predstavio delegate te izvjestio da se upisalo 118 članova i to 90 redovnih i 28 pomagača. Zatim je vođenje skupštine preuzeo g. Gruić, delegat nadležnog Oblasnog odbora, i opširno govorio o ciljevima i zadatku Jadranske straže. Potom je Peroš govorio o njenoj važnosti i Jadransku stražu usporedio sa pomorskim udruženjima kod drugih naroda. Poslije toga prešlo se na izbor upravnog i nadzornog odbora. U upravni odbor po prijedlogu kandidacionog odbora izabrani su: za predsjednika dr Stevan Branković, advokat. Za odbornike: Luka Bačak, direktor gimnazije, Marko Opalić, trgovac, Josip Krnić, računovođa kotarskog suda, Marko Vučasinović, trgovac, Jakov Špilevoj, profesor, i Virgil Klobučar, upravitelj bolnice. U nadzorni odbor izabrani su: dr Nikola Suknaić, sudija, Franjo Leskovar, gestioničar i Jovo Katić, trgovac. Izbori su izvršeni aklamacijom, jednoglasno. Predsjedatelj je na to pozdravio novoizabranog predsjednika dr Stevana

⁴ Mirja Lovrić, "Prilog poznавању izdavačke djelatnosti Jadranske straže iz fonda knjižnice Hrvatskog pomorskog muzeja u Splitu", *Kulturna baština*, Split, broj 35, 2009., str. 355–380

⁵ Zdenka Šimončić-Bobetko, "Ekonomsko-socijalni razvoj glinskog kraja od 1918. do 1941. godine", u: *Glina. Glinski kraj kroz stoljeća*, Glina-Zagreb 1988., str. 133–141; Dragan Štefančić i Stevo

Klobučar, "Društveno-političke prilike u Glini u godinama prije rata", u: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941*, Sisak 1974., str. 416–455

⁶ "Glina. Obnavljanje Jadranske straže", *Jadranska straža*, Split, God. XI, broj 2, februar 1933., str. 72

Podmladak JS u Glini na zabavi od 3. juna 1933. sa nastavnikom prof. Špilevoj Jakovom (lijevo), direktorom gimnazije prof. Bačak Lukom (u sredini) i predsjednikom društva dr. Branković Stevanom (desno)

Brankovića i ostale funkcionare i toplo im preporučio Jadransku stražu, na što je novoizabrani predsjednik odgovorio i obećao dobru volju i energiju.⁷ Ujedno je zahvalio i direktoru Bačaku na gostoprimstvu, jer je dozvolio da se skupština održi u gimnaziji.⁸ Poslije skupštine održali su upravni i nadzorni odbor sjednicu i konstituirali se. U izvještaju sa skupštine još se kaže da je "protekla dostoјanstveno, pa su se prisutni razišli potpuno zadovoljni". Da je bila riječ o važnom događaju potvrđuje izvještaj kotarskog načelnika u Glini, koji javlja banskoj upravi Savske banovine u Zagrebu da je osnovan "Mjesni odbor Jadranske straže u Glini, kojemu je odmah pristupio lijep broj članova".⁹

Već 12. februara 1933. Mjesni odbor Jadranske straže u Glini održao je Glavnu godišnju skupštinu.¹⁰ Skupštinu je otvorio predsjednik Mjesnog odbora dr Stevan Branković i pozdravio skupštinare uz konstataciju da je dovoljan broj skupštinara i da se može raspravljati, te zatim dao riječ sekretaru društva Josipu Krniću, koji je obrazložio rad društva za ovo kratko vrijeme. Prema izvještaju sekretara, u društvo je sada upisano 209 članova od toga 38 pomagača, i 171 redovnih članova. Zatim je rečeno da je društvo za ovo vrijeme održavalo redovne sjednice, te da je inicijativom Jadranske straže u Glini, uz sudjelovanje svih mjesnih društava, održana uoči rođendana Nj. Veličanstva Kralja svečana bakljada, i da je uz sudjelovanje društva Crveni krst za 18. februar dogovorena reduta – bal

pod maskama. Iza toga prešlo se na izbor nove uprave za 1933. godinu, te je za predsjednika ponovno izabran dr Stevan Branković.

Kako je bilo i dogovorenog, 18. februara 1933. Jadranska straža sa Crvenim krstom priredila je u dvorani hotela Kasina "vrlo veselu i u svakom pogledu potpuno uspjelu redutu sa šaljivim programom".¹¹ Priredba je počela u 9 sati uvečer sa povorkom maski, među kojima su se posebno istakli mladi mornari (bijeli i crni) veslanjem, pjevanjem i svirkom, a pod vodstvom njihovih kapetana gđe Zorke Pasek i gđice Nade Njegovan. Bijeli i crni mornari su nagrađeni burnim aplauzima i pozdravima, te ih je žiri proglašio najljepšom maskom i odlikovao prvom nagradom. Gđa Ljubica Vejin, koja se maskirala kao Gandhi, vodeći kozu po dvorani, pobudila je sveopću senzaciju i raspoloženje, te je nagrađena sa drugom nagradom, dok su braća Njegovan, kao klauni bili predmetom živahne zabave i smijeha kroz cijelu noć, jer su svojim neumornim šalama zabavljali i veselili prisutne, pa su nagrađeni trećom nagradom. Gđa Špilevoj i gđica Davidović izvele su poznati ples "Kozačok", a gospoda Drakulić, Pekarž, Stovrag i Špilevoj šaljivi kvartet, pa su svi pozdravljeni i nagrađeni burnim pljeskanjem i odobravanjem, dok je daleko poznati glinski komičar Vilko Verić¹² svojim šalama toliko razveselio publiku, da oduševljenju i smijehu nije bilo kraja, čemu je mnogo doprinio i Nikola Sunajko sa svojim humorom, ocrtavajući i prikazujući prilike

⁷ Prema podacima Matičnog ureda Glina, dr Stevan Branković rodio se 12. maja 1891. u mjestu Slatinik kraj Slavonskog Broda, kao sin Mihajla i Milice Branković, rođ. Krleuša. Doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1922. godine. *Pravni fakultet u Zagrebu 1776–1996*, svezak I, Zagreb 1996., str. 594

⁸ Za biografiju profesora Luke Bačaka (Veliko Trostvo kraj Bjelovara, 1885. – Vranovina kraj Topuskog, 1944.), vidjeti: Igor Mrkalj, "Ukradeni ime glinske škole", *Novosti. Samostalni srpski tjednik*, Zagreb, broj 781, 5. prosinca 2014., prilog Kronika, str. 4–5

⁹ HR-HDA-1363 Politička situacija, inv. br. 3051, Mjesečni izvještaj o političkim prilikama za de-

cembar 1932. Sresko načelstvo u Glini Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine u Zagrebu od 4. januara 1933.

¹⁰ "Glina. Glavna godišnja skupština", *Jadranska straža*, Split, God. XI, broj 5, maj 1933., str. 191

¹¹ "Glina. Zabava Jadranske straže i Crvenog krsta", *Jadranska straža*, Split, God. XI, broj 5, maj 1933., str. 191

¹² Branko Vučasinović, "Vice Verić: iluzionist, hipnotizer, mađioničar, trbuhozborač (1888.–1971.)", *Matica glinska*, Glina, God. IX, broj 16, lipanj 2006., str. 13–15

Skupina sa Sveslavenskog plesa JS-a u Glini 12. maja 1934.

Skupina sa Sveslavenskog plesa JS-a u Glini 12. maja 1934.

mjesta Gline. Poslije programa se razvila živa i vesela igranka, koja je potrajala sve do jutarnjih sati. Ukusno i bogato dekorirana dvorana Kasine bila je dupke puna raznim narodnim čilimima, lampionima, raznolikim cvijećem i trakama, što je bila zasluga Svetozara Davidovića i Vladimir Res-Koritića, dok je jazz-band iz Siska ovo slavlje uveličavao svojom ugodnom svirkom. Pripeđivački odbor uložio je mnogo truda da ova zabava što bolje uspije i po mišljenju mnogih to mu je i uspjelo, pa je ovo bila jedna od najbolje uspjelih zabava u Glini. Opsirni izvještaj završava očekivanjem da će "Jadranska straža, kao najmlađe i danas najjače društvo u Glini još koji put sa Crvenim krstom razveseliti ovako lijepim zabavama, jer samo na taj način se dolazi do upoznavanja i zbliženja, a uklanaju se razne nesuglasice i trzavice, pa im i ubuduće želimo dobar uspjeh", stoji u prigodnom tekstu.

Nema sumnje da je Jadranska straža u Glini uhvatila veliki zamah među glinskim građanima, što je ponajprije bila zasluga agilne uprave Mjesnog odbora, a onda i brojnih građana koji su svojim pristupom u članstvo znatno pomogli brzom napretku i razvoju Jadranske straže u ovim krajevima. Međutim, važnu ulogu imao je i Podmladak Jadranske straže u Glini, koji je 3. juna 1933. u dvorani Kasine priredio svoju prvu zabavu sa vokalnim koncertom, raznim narodnim i mornarskim plesovima, deklamacijama i živim slikama posvećenim moru i njegovim ljepotama.¹³ "Podmladak je ovaj program izveo iznad svakog očekivanja, jer su njihovi umilni glasovi osvojili srca mnogobrojne publike, a duše ispunili velikim veseljem i zadovoljstvom, što je sve popraćeno silnim aplauzima", piše u izvještaju sa priredbe. Također se kaže da su državna himna i himna Jadranske straže izvedene točno i precizno, te na sveopće divljenje, a da je naročitu pažnju i priznanje podmladak postigao u izvođenju mornarskih i baletskih plesova. Zabava podmlatka je uspjela u svakom pogledu, a pripređivačkom je odboru uspjelo, da sa svojim mlađim članovima pruži publici što prijatnije i bolje raspoloženje, čemu je mnogo pridonio upravitelj električne centrale g. Pekarž, sa svojim ra-

znobojnim osvjetljenjima i dekoracijama.¹⁴ Naročito je mnogo truda uložio vođa podmlatka, profesor Jakov Špilevoj, inače istaknuti član malobrojne ruske zajednice u Glini, koja je nakon građanskog rata i revolucije u Rusiji našla dom i utočište u Kraljevini SHS/Jugoslaviji.¹⁵

Dana 6. septembra 1933. Mjesni odbor Jadranske straže u Glini priredio je svojim članovima i publici koncert povodom 10-godišnjice rođenja svoga Visokoga pokrovitelja, Nj. Kr. Vis. Prestolonasljednika Petra.¹⁶ Ovu slavu je uveličala Općinska uprava, koja je uz dobro uvježbanu muziku pitomaca Doma maloljetnika, u predvečerje tog dana dala bakljadu, ophodom kroz grad, gdje je građanstvo manifestiralo Nj. V. Kralju, Prestolonasljedniku Petru, dinastiji Karađorđevića, te pjevalo razne patriotske i nacionalne pjesme. U opširnom izvještaju navodi se kako su kuće svih patriota bile "iskićene državnim zastavama, cvijećem i čilimima", dok je "ulica kralja Aleksandra I. bila neobično svečana, te iskićena drž. trobojnicama, raznobojnim lampionima, cvijećem i sagovima, gdje je nakon bakljade održan promenadni koncert muzike Doma maloljetnika, koji je završen narodnim kolom, a sve uz gruvanje mužara".¹⁷ U istom izvještaju ističu se zasluge općinskog načelnika Svetozara Davidovića, za kojeg se kaže da je ovoj slavi, redu i brojnim dekoracijama mnogo pridonio.¹⁸ Na sam dan 10-godišnjice rođenja građanstvo je u crkvama obavilo blagodarenje, "moleći se svevišnjem za dug život svoga Slavljenika", a nakon toga je Mjesni odbor Jadranske straže održao svečanu sjednicu u općinskoj vijećnici, gdje je na prijedlog načelnika Davidovića brzojavno pozdravljen Nj. V. Kralj Aleksandar I., "najbudniji čuvar našega mora", Nj. Kr. Vis. Prestolonasljednik Petar, pokrovitelj Jadranske straže, i komandant školskoga broda "Jadran" i predsjednik Jadranske straže, dr Ivo Tartalja u Splitu. Uvečer istoga dana, Jadranska straža održala je koncert u Kasini, gdje je predsjednik društva dr Stevan Branković održao predavanje o značaju Jadranskog dana i rođenju Visokog Pokrovitelja J. s., a nakon toga je muzika Doma maloljetnika intonirala državnu himnu, što je popraćeno silnim aplauzom.¹⁹ Zatim su

¹³ "Gline. Zabava podmlatka", *Jadranska straža*, Split, God. XI, broj 9, septembar 1933., str. 74

¹⁴ Gline je još 1923. izgradila elektranu i mjesnu mrežu novcem od prodaje šuma. Josip Moser, *Pregled razvoja elektroprivredne djelatnosti u Hrvatskoj 1875.-2000.*, Zagreb 2003., str. 34

¹⁵ "Rusi bijegunci u Glini", *Jedinstvo*, Petrinja, God. III, broj 2, 11. januara 1921., str. 2. Nakon Drugog svjetskog rata, Jakov Špilevoj (1890. – Sremska Mitrovica, 1978.) bio je profesor muzike na gimnaziji u Sremskoj Mitrovici. Vidjeti članak u beogradskoj Politici od 14. januara 2018. pod naslovom "Ruska emigracija i njihovi potomci u Sremu".

¹⁶ "Gline. Proslava rođendana Nj. Vis. Prestolonasljednika Petra – Jadranski dan", *Jadranska straža*, Split, God. XI, broj 11, novembar 1933., str. 464

¹⁷ Ulica Kralja Aleksandra bila je glavna gradska ulica. Za imena glinskih ulica tog vremena, vidjeti:

HR-HDA-1421 Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, k.o. Gline-ZG-136, Katastarska mapa porezne općine Gline oblasti Primorsko-krajiške, 1924., na kojoj je primjetna hrvatsko-srpska uravnutežnost uličnog nazivlja.

¹⁸ Prema podacima Matičnog ureda Gline, Svetozar Davidović radio se 27. januara 1878. u Glini, kao sin Dimitrija i Marije Davidović, rođ. Simonović. U ljetu 1933. izabran je za načelnika općine Gline. Vidjeti: "Vijesti iz Gline", *Jugoslovenska sloga*, Petrinja, God. I, broj 2, 23. jula 1933., str. 3

¹⁹ Muziku Doma maloljetnika organizirao je njegov upravitelj, prof. Đorđe Gavrilović (Dabrina kraj Gline, 1874. – Prekopa kraj Gline, 1941.), također član Jadranske straže u Glini. Opširnije, vidjeti: Igor Mrkalj, "Reformator glinskog uzgajališta", *Novosti. Samostalni srpski tjednik*, Zagreb, broj 963, 1. lipnja 2018., prilog Kronika, str. 4–5

Upravni odbor JS-a na Državnoj realnoj gimnaziji u Glini sa vodom prof. Špilevoj Jakovom. Najmlađi član drži kandilo, posvećeno na grobu kralja Aleksandra, aprila 1935.

muški zborovi otpjevali prigodne pjesme, posvećene moru, i druge nacionalne pjesme, a gđice Vučak i Davidović izvele svoje sopran-partije na potpuno zadovoljstvo publike, kao i njihove pratnje na glasoviru po gđicama Janković i Dujmović. Vrhunac koncerta bila je točka violine u pratnji glasovira, koji su izveli poznati glinski akademici, gospoda Janković i Vanjković, te su isti morali na sveopći zahtjev publike svoju točku ponoviti, a publika ih je nagradila iskrenim priznanjem i dugotrajnim aplauzom. Nakon koncerta se razvila igranka, koja je potrajala gotovo cijelu noć.

Osim Mjesnog odbora u Glini, aktivan je i Podmladak Jadranske straže, koji je 20. oktobra 1933. donio novi program rada, koji se sastojao od triju točaka: 1) otvorenje vlastite čitaonice, 2) priredba zabava, 3) otvorenje đačke štedionice.²⁰ Već 1. decembra 1933. Podmladak je otvorio svoju čitaonicu u jednoj gimnajskoj sobi, koju je na raspolaganje društву stavio direktor gimnazije, profesor Luka Bačak. Čitaonica je imala oko 100 raznih knjiga i više raznih časopisa, među kojima se posebno izdvajaju izdanja Jadranske straže. Soba u kojoj se nalazila čitaonica bila je dekorirana patriotskim slikama, kao i drugim prizorima iz morskog pejzaža. Nedugo zatim, 15. decembra 1933., otvorena je i đačka štedionica, u koju se odmah upisalo 50 članova.

Početkom januara 1934. petrinjski list *Jugoslovenska sloga* donio je vijest iz Gline da "podmladak Jadranske straže na ovdašnjoj realnoj gimnaziji priređuje dne 14. januara na pravoslavnu staru godinu – zabavu".²¹ Na programu su pjevačke i instrumentalne koncertne točke, žive slike sa pjesmama, deklamacije i baletni plesovi. Poslije programa na red dolaze i umjetnički plesovi. Programom upravlja Jakov Špilevoj, nastavnik pjevanja na gimnaziji, dok baletne plesove aranžira gđa Špilevoj. Čist prihod namijenjen je za nabavu jednog projekcionog aparata.²² "U mjestu vlada interes za ovu zabavu, jer su sve dosadašnje priredbe te vrste bile na umjetničkoj visini. Zabava počinje u 4 i pol sati poslije podne u prostorijama hotela Kasino", stoji u kratkoj vijesti.

Nakon uspjele zabave podmlatka, Mjesni odbor Jadranske straže u Glini organizirao je 10. februara 1934. sada već tradicionalnu redutu.²³ Za ovu priredbu Jadranske straže, koja je održana u dvorani Kasine, ponovo je vladao veliki interes. Veliki broj odličnih maski, koje su se u grupama i pojedinačno kretale dvoranom, činile su šaroliku, živahnu i priyatnu sliku karnevalskog štimunga. Prvu nagradu, kao najuspjelija maska, dobio je Veljko Drakulić, učitelj Doma malioljetnika u Glini.²⁴ Također se istaknuo zagorski tercet – Crnković, Kucel i Pekarž – koji je izazivao salve smijeha. "Na toj zabavi se je svako raspoložio – sve je bilo

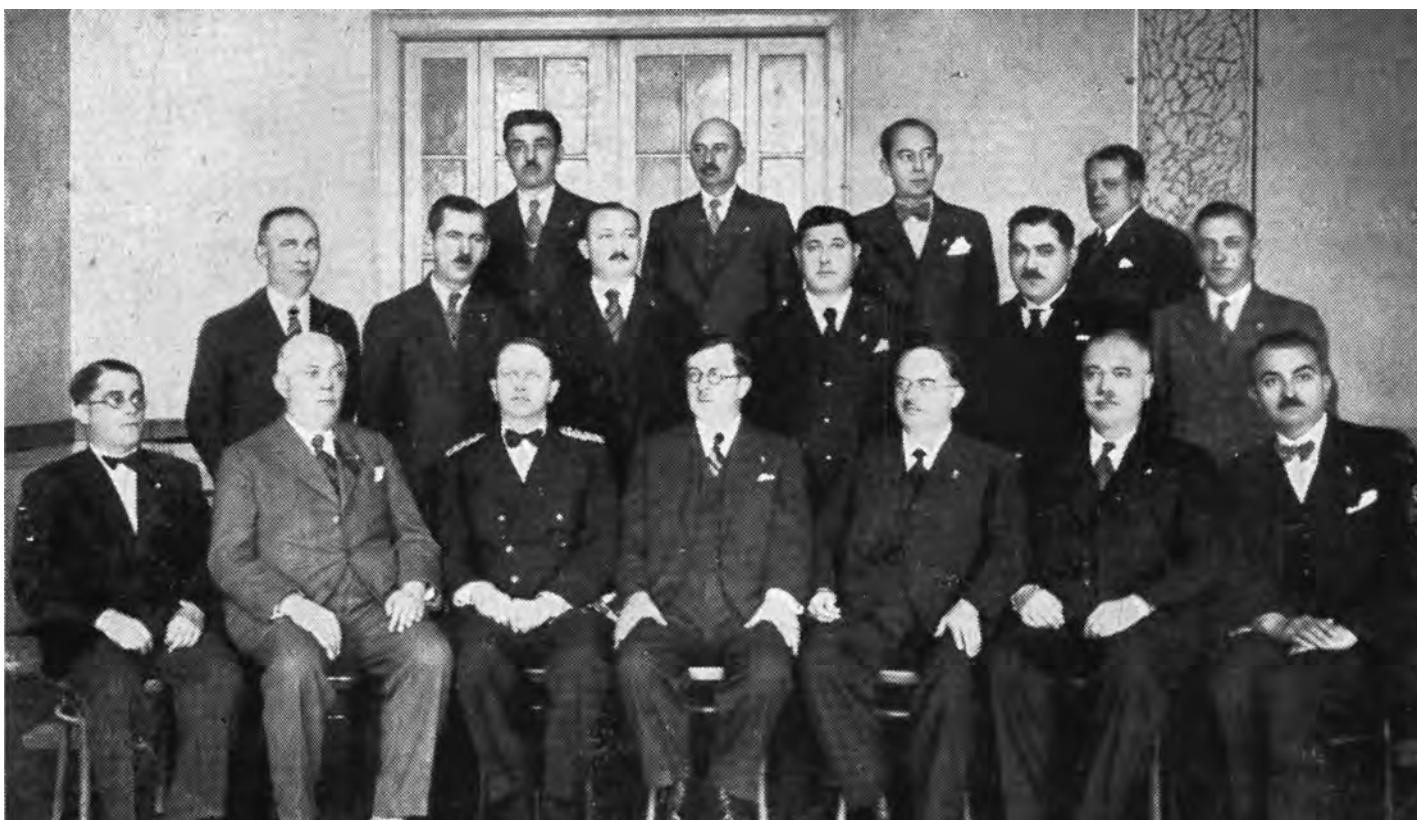
²⁰ "Gлина. Priredba", *Jadranska straža*, Split, God. XII, broj 3, mart 1934., str. 464

²¹ "Zabava Jadranske straže", *Jugoslovenska sloga*, Petrinja, God. II, broj 2, 14. januara 1934., str. 3

²² Za povijest kinematografije u Glini, vidjeti: Igor Mrkalj, "Stoljeće kina u Glini. Časna prošlost i neizvjesna budućnost", *Prosvjeta. Novine za kulturu*, Zagreb, oktobar 2015., broj 127, str. 51–55

²³ "Reduta Jadranske straže", *Jugoslovenska sloga*, Petrinja, God. II, broj 7, 18. februara 1934., str. 3; "Gлина. Reduta", *Jadranska straža*, Split, God. XII, broj 5, maj 1934., str. 206

²⁴ Veljko Drakulić (Karlovac, 1908. – Zagreb, 1986.), osnivač Pučkog kazališta sa sjedištem u Glini 1938. godine, bio je predratni komunista i poslijeratni visoki funkcionar OZN-e i UDB-e, a kasnije član CK SKH i potpredsjednik Sabora SRH.

Upravni i nadzorni odbor Jadranske straže u Glini 24. februara 1935. U sredini, predsjednik dr Stevan Branković

veselo i animirano, pa je ostala svima u ugodnoj uspomeni”, napisao je uz ostalo novinar *Jugoslovenske slike*.

Dana 11. marta 1934. održana je Glavna skupština Jadranske straže u Glini, koja je ponovno potvrdila dr Stevana Brankovića za predsjednika društva.²⁵ Na rednih mjeseci društvo je veoma aktivno, o čemu svjedoči još jedna vijest objavljena u petrinjskom listu *Jugoslovenska sloga*, koja govori da će 12. maja 1934. Mjesni odbor Jadranske straže prirediti Sveslavenski ples u Glini uz sudjelovanje prvorazrednog orkestra iz Siska.²⁶ U tekstu se kaže da je plesu “svrha manifestacija Sveslavenske uzajamnosti i propaganda velike ideje J. s., pa stoga vlada veliki interes za ovu priredbu među građanstvom i u okolini. Sveslavenski ples je prva priredba u ovim krajevima, pa se samo o tome diskutira i na sve strane se nabavljuju razni slavenski kostimi, da priredba što svečanije i dostojnije ispadne. Osnovan je i posebni zabavni odbor u koji su izabrane gospođe i gospoda, koji jamče za uspjeh ove priredbe u svakom pogledu. Odbor je odredio dvije nagrade, te će biti najljepši ženski kostim i najljepši muški kostim nagrađeni”,javlja *Jugoslovenska sloga*.

Sveslavenski ples u Glini uspio je u svakom pogledu, pisao je list *Jadranska straža*.²⁷ Za ples se kaže da je proveden “u potpuno nacionalnom duhu”, čemu je doprinijela i bogato dekorirana dvorana Kasine, koja je bila “iskićena barjacima svih slavenskih država, čilimima i nakitim iz svih krajeva naše velike otadžbine, te raznolikim emblemima J. s.”.²⁸ Također se kaže da je dvorana primila “veliki broj gostiju, koji su se isticali narodnim nošnjama iz svih krajeva naše domovine

i jednoga dijela stranih država”. Među narodnim nošnjama sveopću pozornost pobudila je nošnja Miloša Škarića, koji je kao alkarski momak naoružan noževima i kuburama došao u dvoranu, pa su ga prisutni pozdravili burnim aplauzom. Nakon Škarića došli su Jovan Mirković i Matija Zdunić, kao ukusno obučeni Slavonci. Jednaku pozornost privukle su i ženske nošnje gđa. Zdunić, Mirković, Pasek i Davidović, koje su se odlikovale kao ukusno i bogato obučene Slavonke, a među njima i mnoge druge. Igranka je otvorena sa Kraljevim kolom i potrajalala sve do dana, u kojoj se je zabavljalo i igralo razne narodne igre. U zaključku opširnog izvještaja navodi se da je zabava uspjela u svakom pogledu, jer su se svi prisutni u zoru razišli svojim kućama veseli i raspoloženi, čemu su mnogo doprinijeli gospoda Špilevoj, Davidović i Tomić, koji su dvoranu dekorirali “u potpuno sveslavenskom duhu i na sveopće zadovoljstvo”.

Na daljnji rad Jadranske straže u Kraljevini Jugoslaviji veliki utjecaj imao je atentat na kralja Aleksandra u Marseju 9. oktobra 1934. godine, što je čin kojeg je izveo pripadnik makedonske VMRO, ali u organizaciji ustaša. Na komemorativnoj sjednici od 20. oktobra 1934. u Glini, posvećenoj uspomeni na jugoslavenskog kralja, odlučeno je da podmladak Jadranske straže organizira ekskurziju na Oplenac, koja je i ostvarena u aprilu 1935. godine.²⁹ Ekskurzija od 35 članova pod vodstvom direktora gimnazije Luke Bačaka i vođe podmlatka Jakova Špilevoja te još petero nastavnika, stigla je na Oplenac 22. aprila 1935. gdje je na grobu kralja Aleksandra održan kratak pomen i zapaljeno srebrno kandilo. U opširnom izvještaju sa kaže da je na pomenu “činodejstvovao iz blagonaklonosti uvaženi

²⁵ "Glini. Glavna skupština", *Jadranska straža*, Split, God. XII, broj 5, maj 1934., str. 206

²⁶ "Sveslavenski ples Jadranske straže u Glini", *Jugoslovenska sloga*, Petrinja, God. II, broj 16, 22. aprila 1934., str. 3

²⁷ "Glini. Sveslavenski ples", *Jadranska straža*, Split, God. XII, broj 7, juli 1934., str. 295

²⁸ Jadranska straža je imala svoje prepoznatljive simbole, kao što su emblem, himna, uniforme i zastava. Znak Jadranske straže predstavlja buzdovan Kraljevića Marka napolj iz mora i inicijali "JS".

²⁹ "Glini. Rad podmlatka", *Jadranska straža*, Split, Jadranska straža, God. XIII, broj 8, avgust 1935., str. 340

protu g. Gužvić iz Topole a na jektenija odgovarao zbor članova podmlatka pod upravom g. Špilevoja Jakova, nastavnika muzike. Poslije pomena, g. direktor L. Bačak održao je pred grobom Kralja Mučenika dirljivi govor...". Nije nevažno spomenuti da je srebrno kandilo nabavljeno novcem skupljenim od članova podmlatka Jadranske straže. Ovo je kandilo, koje je posvećeno uspomeni kralja Aleksandra, doneseno natrag i svečano predano 6. juna 1934. godine u Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Glini, gdje je dan i noć gorilo "u čast i slavu" pokojnoga kralja Aleksandra. Na povratku iz Oplenca, ekskurzija se zadržala u Beogradu jedan dan i razgledala prijestolnicu Kraljevine Jugoslavije. Tokom boravka u Beogradu ekskurzija je imala konačište u Domu srednjoškolske matice ratne siročadi, koju je dobila zahvaljujući Oblasnom odboru Jadranske straže u Beogradu, koji je u svemu išao u susret ekskurziji iz Gline.

U jesen iste godine podmladak J. s. u Glini održao je svoju Glavnu skupštinu, na kojoj je izabrana nova uprava. Dana 20. septembra 1934. izabrani su: predsjednik Tomić Milenko, uč. IVb razr.; tajnik Grnović Radojka, uč. IVb razr.; blagajnik Vučak Gabrijela, uč. IVb razr.; knjižničar Babić Branko, uč. IIIb razr. Članovi odbora: Vekić Zorka i Mikić Nenad, uč. IVb razr.; Macakanja Vasilija, Vein Natalija, Špicer Tibor i Vujičić Stojadin, uč. IIIa i IIIb. razr. Na glavnoj skupštini se raspravljalo i o Čitaonici podmlatka, koja je u toku školske godine nabavila 65 novih knjiga, 2 godišnjaka i 2 časopisa, 10 brošura te 32 slike iz života i sa pogreba kralja Aleksandra, koje su uokvirene u velike okvire. Također je nabavljena i slika Nj. Vel. Kralja Petra II. Društvena imovina procijenjena je na 3500 dinara. Članova je bilo 170.³⁰

Početkom naredne godine, 24. februara 1935., održana je i Glavna skupština Mjesnog odbora J. s. u Glini, za koju se kaže da je bila vrlo dobro posjećena.³¹ Skupštinu je otvorio predsjednik dr Stevan Branković, koji je najprije komemorao smrt pokojnog kralja Aleksandra I. Karađorđevića, istaknuvši njegove zasluge, kao "najbudnjeg čuvara našega mora", što su svi prisutni stječeći saslušali i popratili sa Slava Kralju Mučeniku. Nakon toga je skupština prihvatala prijedlog predsjednika, te brzojavno pozdravila Nj. Vel. Kralja Petra II, zaštitnika J. s., kličući: "Živio zaštitnik Jadranske straže Nj. Vel. Kralj Petar III! Živio Slavni Dom Karađorđevića!". Iza toga je sekretar društva Šorš Đuro u kratkim crtama iznio poslovanje društva u prošloj godini, naglasivši da je rad društva bio odličan u svakom pogledu sve do dana "kada je junakom smrću završio svoj veliki život Mučenik Kralj Aleksandar I. a tim danom je zapelo poslovanje u društvu, jer se je Jadranska straža smrću Velikoga kralja zavila u crno i žalosno ruho". Nakon toga skupština je birala novo rukovodstvo te aklamacijom ponovno izabrala za predsjednika dr Stevana Brankovića, koji se u ime svoje i ostalih odbornika zahvalio na ukazanom povjerenju. Iza toga se je povela živahna diskusija o pohodu na Oplenac, te je zaključeno da se na proljeće uputi delegacija Jadranske straže iz Gline, koja će u društvu sa ostalim mjesnim nacionalnim korporacijama otići na Oplenac i pokloniti grobu kralja Aleksandra.

Tako je i bilo. Dana 17. maja 1935. Mjesni odbor Jadranske straže iz Gline pod vodstvom predsjednika dr Stevana Brankovića, stigao je na grob pokojnog kralja, gdje je zapalio svijeću voštanici i osvetio veliko srebrno kandilo, ukrašeno trnovim vijencem i lovov lišćem, te održao pomen po svome članu Počući

Jadranska straža iz Gline pred zadužbinom na Oplencu 17. maja 1935.

Vojislavu, profesoru i kateheti iz Gline.³² Nakon pomena, predsjednik Jadranske straže dr Stevan Branković održao je nadgrobni govor u kojem je naglasio da su došli "na grob Velikoga Kralja i svoga Oca, da se isplaču i da mu iskažu hvalu na svemu, što je on za njih učinio", dodavši da je smrt kralja "cio narod Jugoslavije u crno zavila". Oprostivši se sa svojim Kraljem, članovi Jadranske straže potom su pregledali Oplenac, zadužbinu Karađorđevića.³³ Nakon toga delegacija je stigla u Beograd, gdje je pregledala razne znamenitosti, a potom se vratila kući.

Mjesni odbor Jadranske straže i dalje je razvijao široku društvenu i kulturnu djelatnost u Glini. Tako je 9. maja 1936. godine ponovo priredio Sveslavenski bal, koji je "donio Jadranskoj straži općenito veliki moralni uspjeh."³⁴ Bogato ukrašena dvorana Kasine bila je dupkom puna publike, dok je sama priredba počela sa živom slikom, koju je aranžirala članica gđa Tomić. Slika je predstavljala pučinu Jadranskog mora, na kojoj su sjedili, stajali i ležali kostimirani Stražari iz raznih krajeva zemlje. Sliku je uveličala himna "Hej Slaveni", koju je izvodio orkestar Doma maloljetnika u Glini, te razne državne i slavenske trobojke sa natpisom "Čuvajmo naše more" a u sredini slike zagrljene sestre: Srpskinja, Hrvatica i Slovenka. Okolo njih bile su smještene narodne nošnje iz raznih slavenskih krajeva. Potom su kostimirani Stražari napravili defile oko dvorane, koji je pozdravljen dugotrajnim aplauzom od prisutne publike. Nakon toga je gđa Špilevoj sa gđicom Marković i Pengov izvela sliku iz ruskog života, da bi baletna umjetnica gđica Žerbekova, izvela više umjetničkih baletnih plesova. Prisutna publika bila je zadivljena umjetnošću mlade balerinе, koju je na glasoviru pratio poznati umjetnik g. Bernadzikowski.

Za tadašnje glinske prilike, ova priredba pružila je sliku elitnog bala, na koji su došli mnogobrojni gosti iz Topuskog, Petrinje i Zagreba, a naročito je bila brojno zastupana vojska – oficiri iz Petrinje, te ugledni građani kupališta Topuskog, koji su većim dijelom bili svi kostimirani u biranim narodnim nošnjama. Među prvima su se istakle narodne nošnje iz Makedonije, Šumadije i skopske Crne

³⁰ "Podmladak Jadranske straže", u: *Izvještaj za školsku godinu 1934/35*, Državna realna gimnazija u Glini, Tiskara V. Jakšića, Gline 1935., str. 22–23

³¹ "Gline. Glavna skupština", *Jadranska straža*, Split, God. XIII, broj 7, maj 1935, str. 205

³² "Gline. M. o. Jadranske straže na Oplencu", *Jadranska straža*, Split, God. XIII, broj 9, septembar 1935., str. 382

³³ Vidjeti objavljenu fotografiju "Jadranska straža iz Gline pred zadužbinom na Oplencu", *Jadranska straža*, Split, God. XIII, broj 10, oktobar 1935., str. 428

³⁴ "Gline. Sveslavenski ples Jadranske straže", *Jadranska straža*, Split, God. XIV, broj 9, septembar 1936., str. 384

Gore, koje su imale gđe Marković, Tomić, Pajić, Branković, Podunavac, te Davidović iz Zagreba, kao i gđa Srećković iz Bačuge, gđa Miljević iz Topuskog te g. Tomić Dušan, a među hrvatskim nošnjama su naročito pozornost svratile gđe Šantić, Cvitovac, Vučak, Gregurić, Grgić, Bobeta, te gđa Res-Koritić, kao elegantno istaknuta Slovenka. Od stranih slavenskih nošnji su se naročito istakle gđa Tompić, kao ukusno i bogato obučena Poljakinja, gđa Peleš kao simpatična Čehinja, supruzi Kovačevići kao elegantno obučeni Slovaci, gđa Špilevoj i gđa Pengov te gđa dr Vorkapića iz Petrinje, kao bogato istaknute Ruskinje. Također su zapaženi supruzi Zdunić i Meandžija, te gđa Vojnović i gđica Davidović, kao raskošno i bogato obučeni Slavonci, a gđa Kucel i gđica Kucel kao elegantno obučene Dalmatinke, gđa pukovnika Markovića iz Zagreba i gđa Tič iz Topuskog, kao seljakinje iz Banije, a gđa Petrić kao kršna Ličanka. Potom je obavljen zajedničko slikanje³⁵ ovih narodnih nošnja te je zabava nastavljena, čime je Sveslavenski bal Jadarske straže u Glini dospio na glas kao najuspjelija zabava u mjestu.

Do kraja 1936. održano je još nekoliko svečanosti Jadarske straže.³⁶ Prvo je proslavljen Jadrinski dan, zatim je podmladak Straže pod ravnateljem svoga vođe profesora Špilevoja priredio prilično zapaženi vokalni koncert, da bi 6. septembra 1936. u slavu rođendana Nj. Vel. Kralja Petra II. bila održana svečana sjednica sa Sokolskim društvom u Glini.³⁷ Suradnja sa Sokolima nastavljena je 29. oktobra 1936. kada je održana komemorativna sjednica na kojoj je dr Branković održao žalobni govor i predavanje o kralju Aleksandru. Mjesni odbor nastavio je širiti ideju Jadarske straže i tokom naredne 1937. godine, kada se javljaju prvi glasovi koji smatraju da je društveni život Gline, posebno za mlade, "na niskom nivou".³⁸ Smatraju da uzrok leži u tome "što su glinski građani podijeljeni u više političkih tabora kojima je jedina želja da mogu napakostiti jedni drugima".

Unatoč nepovoljnim okolnostima, Jadarska straža u Glini održala je 13. marta 1938. Glavnu godišnju skupštinu.³⁹ Nakon što je skupština brzojavno pozdravila Nj. Vel. Kralja Petra II., predsjednik dr Stevan Branković dao je izvještaj o radu u prošloj godini, naglasivši da je Jadarska straža u Glini sa Sokolskim društvom dala nekoliko zajedničkih priredaba, te svečano proslavila Jadrinski dan. Na skupštini je također referirano o stanju blagajne i broju članstva, nakon čega se prešlo na izbor predsjednika, upravnoga i nadzornog odbora, pa je aklamacijom ponovno izabran dr Stevan Branković, sada javni bilježnik, a u Upravni odbor su izabrani: Bačak Luka, direktor gimnazije, Davidović Svetozar, načelnik općine, Zdunić Matija, zadružni povjerenik, Tomić Dragomir, direktor banke, Šantić Stjepan, starješina kotarskog suda, Tojagić Dane, sudbeni kancelista u penziji, Šor Đuro, apotekar, Ćorković Petar, trgovac, Podhorski Ivan, šef šumske uprave, Petrović Radovan, sudija, Kajnih Zdravko, kotarski pristav, Uzelac Petar, šef šumske direkcije, Vujasinović Marko, trgovac i Bešlić Savo, agronom, a u Nadzorni odbor su izabrani: Kostić Dragan, sudija, Cvitovac Franjo, sudija i Žutić Nikola, trgovac. Za delegate Oblasnog odbora u Karlovcu izabrani su dr Branković Stevan i Zdunić Matija. Svi članovi upravnog i nadzornog odbora su obećali svoju suradnju i na-

stojanje da unaprijede rad društva, dok je predsjednik dr Branković obećao da će glinski ogrank Jadarske straže doći na takvu visinu "da se može ubrajati među prve ogranke".

Jadarska straža i dalje je aktivna u društvenom životu Gline. Tako dopisnik petrinjskog lista *Banovac* krajem marta 1939. javlja da "društvo Jadarska straža u Glini prieđe u subotu 1. aprila koncert. Program će ispuniti Akademski pjevački zbor Mladost-Balkana iz Zagreba. Ovaj zbor koji je podigao na zavidnu visinu naš maestro Jakov Gotovac poznat je i daleko van granica naše države", stoji u najavi koncerta.⁴⁰ Još se kaže kako su široj javnosti poznati uspjesi ovog pjevačkog zbora, koji je bio na brojnim turnejama po evropskim državama. "Jedan od najljepših uspjeha postigao je zbor maestra Gotovca nedavno u Londonu, gdje je nastupio i pred engleskim kraljem". Dopisnik petrinjskog lista stoga zaključuje da se društvo Jadarska straža u Glini može "ponositi uspjehom da mu je uspjelo angažirati ovakav renomirani zbor, a na građanima je da ovu priredbu posjeti u što većem broju". Također naglašava da se iz Petrinje i okoline "sprema mnogo ljubitelja vokalne muzike na taj koncerat, koji počinje u 9 sati na večer". Da je koncert imao pozitivan odjek potvrđuje opširna vijest u *Banovcu* od 9. aprila 1939. u kojoj se kaže da je u subotu 1. aprila uvečer Gline "imala rijedak umjetnički užitak. Odbor Jadarske straže priredio je koncert na kome su nastupili pjevači 'Mladost-Balkana' iz Zagreba. Obilan i lijep program, koji je sastavljen većinom od naših poznatih kompozitora Mokranjca, Lotke, Gotovca, Žganeca, itd. izveden je velikom umjetničkom spremom i preciznošću. Publika razdražana, u nekoliko mahova, izazvala je našega maestra g. Gotovca, velikim i burnim aplauzom, kome je jedva bilo kraja. Time je dala dokaza da Gline, kao i naši gosti iz okolice, znaju cijeniti vokalnu umjetnost", pisao je dopisnik *Banovca*.⁴¹

Premda je Mjesni odbor Jadarske straže u Glini i dalje bio aktivan, politička situacija u zemlji više mu nije bila naklonjena. Naime, tih godina dolazi do slabljenja i urušavanja unitarizma i jugoslavenske ideje, i do promjene stajališta u vrhu, do tada, unitaristički usmjerene Jadarske straže. Ta promjena se vidjela naročito nakon sklapanja sporazuma Cvetković-Maček u avgustu 1939., kada je riješena unutrašnja državna kriza i formirana autonomna hrvatska jedinica unutar Kraljevine Jugoslavije – Banovina Hrvatska.⁴² Od tog trenutka vodstvo Jadarske straže približava se Hrvatskoj seljačkoj stranci, Hrvatskoj seljačkoj zaštiti i projektu samostalnosti Banovine Hrvatske.⁴³ Već u oktobru 1939. pojavljuje se prijedlog Mjesnog odbora Jadarske straže u Zagrebu, koji predlaže stvaranje hrvatskog dijela Straže. Odbori u Srbiji i Crnoj Gori osudili su ovaj čin, na što je iz splitskog odbora izšao demanti da se zapravo radi o prilagođavanju "činjenicama novog stanja u Jugoslaviji (...), a cijepanje nitko neće i nitko ne želi".⁴⁴ Daljnjem zaoštravanju situacije svoj doprinos je dao i beogradski list *Srpski borac* od 18. aprila 1940. pozivom na separaciju i osnivanje srpske Bokeljske straže jer "što imaju Srbi i Slovenci da rade u ovakovo Jadarskoj straži (...) koja traži isticanje hrvatskih nacionalnih amblema".⁴⁵

³⁵ Čini se da je fotografije Jadarske straže snimao Gjuro Štula. Vidjeti: Igor Mrkalj, "Uspomene koje ne blijede. Gjuro Štula - jedan od prvih glinskih fotografa i knjižara", *Prosvjeta. Novine za kulturu*, Zagreb, mart 2018, broj 142, str. 44–45

³⁶ "Proslava Jadranskog dana - Gline", *Jadranska straža*, Split, God. XV, broj 1, januar 1937., str. 28

³⁷ O Sokolskom društvu u Glini, vidjeti: Milivoj Vojnović, "Razvoj tjelesnog vježbanja i sporta u Glini do 1945. godine", u: *Gline. Glinski kraj kroz stoljeća*, Gline-Zagreb 1988., str. 566–574

³⁸ "Društveni život Gline", *Banovac*, Petrinja, God. II, broj 15, 11. travnja 1937., str. 4

³⁹ "Gline. Glavna godišnja skupština", *Jadranska straža*, Split, God. XVI, broj 6, juni 1938., str. 257

⁴⁰ "Gline. Koncerat Mladost-Balkana iz Zagreba", *Banovac*, Petrinja, God. IV, broj 13, 26. ožujka 1939., str. 3

⁴¹ "Glinske vijesti. Vokalni koncerat Mladost-Balkan", *Banovac*, God. IV, broj 15, 9. travnja 1939.,

str. 3; također vidjeti: "Gotovac, Jakov, skladatelj i dirigent (Split, 1895. – Zagreb, 1982.)" u: *Hrvatski biografiski leksikon*, 5. svezak, Zagreb 2002., str. 81–86

⁴² Dejan Đokić, *Nedostizni kompromis. Srpsko-hrvatsko pitanje u međuratnoj Jugoslaviji*, Beograd 2010.

⁴³ Vidjeti poglavje "Hrvatska seljačka zaštita i Jadarska straža", u: Željko Karaula, *Mačekova vojska. Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji*, Zagreb 2015., str. 376–377. Međutim, na JS svakako nisu dobro gledale, osim HSS, ni ustaše.

⁴⁴ "Reorganizacija Jadarske straže", *Hrvatski glasnik*, Split, God. III, broj 246, 20. listopada 1939., str. 6; "Protiv federacije u Jadranskoj straži", *Srpska riječ*, Zagreb, God. I, broj 6, 7. mart 1940., str. 5; "Glavni odbor demantuje vesti o cepanju Jadarske straže", *Vreme*, Beograd, God. XX, broj 6602, 12. jun 1940., str. 5

⁴⁵ "Zašto ne osnivamo Bokeljsku stražu", *Srpski borac*, Beograd, God. I, broj 5, 18. aprila 1940., str. 1

Bilo kako bilo, daljnji razvoj situacije dobro je poznat – u aprilu 1941. došlo je do napada nacističke Njemačke i sloma Kraljevine Jugoslavije nakon čega je stvorena ustaška Nezavisna Država Hrvatska. Tih dana prestale su sve aktivnosti Jadranske straže. Već 18. aprila 1941. Ante Pavelić i Benito Mussolini potpisali su u Rimu tzv. Rimske ugovore, kojima su regulirani odnosi između fašističke Italije i NDH. Njime su u sastav Italije ušli kotarevi Čabar, Kastav, Sušak i dio kotara Delnice, kao i otoci Krk i Rab. Iz Dalmacije su u sastav Italije ušli Split, Šibenik i Trogir, a u zaleđu i Benkovac. Talijani su dobili i sve dalmatinske otoke osim Brača i Hvara. Na kraju, Talijani su dobili i cijelu Boku kotorsku s dijelom južnih Konavala.⁴⁶ Međutim, glavni cilj NDH bilo je stvaranje "etnički čistog hrvatskog prostora", a prvi na udaru procesa uništenja bili su Srbi, koji su činili gotovo trećinu stanovništva.⁴⁷ Ova ekstremna antisrpska i antijugoslavenska politika manifestirala se već 13. maja 1941. kada su u masovnom ustaškom zločinu ubijeni gotovo svi glinski Srbi, muškarci iznad 16 godina, njih oko 400. Među njima se našlo i mnogo doskorašnjih članova Jadranske straže, uključujući predsjednika i članove upravnog i nadzornog odbora. U ljeto 1941. Glina je postala poprište i drugog masovnog zločina, onog u glinskoj pravoslavnoj crkvi, kada su ubijeni

Srbi s područja susjednog kotara Vrginmost, prethodno obmanuti pozivom da priđu na katoličanstvo. Međutim, izazov genocida na Baniji i Kordunu u proljeće i ljeto 1941. potaknuo je otpor, a onda i oružani ustank, koji je s vremenom prerastao u narodnooslobodilački rat iz kojeg su 1945. partizani i komunistiizašli kao pobjednici.

Nakon konačnog oslobođenja zemlje, Istra, dijelovi Primorja i Gorskog kotara, Dalmacija i otoci vraćeni su Jugoslaviji. Međutim, druga Jugoslavija nije bila zainteresirana za obnovu Jadranske straže, unatoč njenim jugoslavenskim obilježjima.⁴⁹ Moguće da je jedna od prepreka bila i povezanost jugoslavenske ideje s kultom dinastije Karađorđevića. Pa ipak, na savjetovanju ekonomista u Rijeci 1954. donesen je zaključak da se osnuje organizacija za propagandu mora pod istim ili drugim imenom; bila je izabrana i prva uprava, ali je cijela zamisao ubrzo ugašena, a razlozi za takvu odluku nisu poznati.⁵⁰ Međutim, ono što je poznato je činjenica da je jugoslavenska ideja u Glini nastavila živjeti, ali sada u novom, socijalističkom rahu, pod geslom "bratstva i jedinstva".

No to je već jedna druga – iako povezana – tema.*

POPIS DRUŠTAVA U GLINI ZA VRIJEME KRALJEVINE SHS/JUGOSLAVIJE, 1918.–1941. *

1878.	Dobrovoljno vatrogasno društvo
1903.	Hrvatska seljačka zadruga
1904.	Hrvatski radiša
1906.	Srpski Soko
1906.	Hrvatski Sokol
1906.	Zanatlijsko i pomoćničko društvo
1907.	Srpsko narodno crkveno pjevačko društvo
1913.	Pjevačko društvo Hrvatska vila
1913.	Učiteljsko društvo kotara glinskog i okolice
1920.	Glinski sportski klub
1923.	Srpsko prosvjetno društvo u Glini
1923.	Hrvatsko prosvjetno i odgojno društvo Svačić
1926.	Sokolsko društvo u Glini
1927.	Crveni krst

1929.	Lovačko udruženje Pogledić
1930.	Pčelarska zadruga u Glini
1932.	Glinski akademski klub
1932.	Mjesni odbor Jadranske straže u Glini
1933.	Podružnica državnih penzionera Savske banovine u Glini
1933.	Glinski športski klub
1935.	Sloga – kulturno gospodarsko i pripomoćna zadruga u Glini
1936.	Hrvatsko planinarsko društvo – podružnica Petrova Gora u Glini
1937.	Hrvatska žena
1938.	Pučko kazalište sa sjedištem u Glini
1938.	Odbor Kola srpskih sestara Glina
1940.	Hrvatsko pjevačko društvo Svačić
1941.	Hrvatsko kulturno društvo Napredak

* Slavica Pleše (ur.), Pravila društava 1845.-1945. Tematski vodič, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2000; Igor Mrkalj, "Glina, grad i građani : okvir za kolektivnu biografiju, 1918.–1941.", rukopis.

46 Nikica Barić, *Ustaše na Jadranu*, Zagreb 2012., str. 37

47 Ivo Goldstein, "Nezavisna Država Hrvatska 1941. godine: put u katastrofu", u: *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb 2009., str. 29–41; Milan Koljanin, "Ideologija i politika uništenja Srba u NDH", *Vojnoistorijski glasnik*, Beograd, broj 1/2011, str. 66–91

48 Vidjeti: "Popis Srba Gline i okoline ubijenih u proljeće 1941. godine", u: Čedomir Višnjić, Branko Vučasinović, Đuro Roksandić, *Glina 13. maja 1941. U povodu 70. godišnjice ustaškog zločina*, Zagreb 2011., str. 69–86

49 Jadranskoj straži je 1941. postavljen povjerenik za područje NDH, a njen je rad prekinut. I u ostalim područjima nekadašnje države društvo prestaje djelovati. Od 1942. društvo je bilo u pravnom statusu likvidacije, ali ona tijekom rata nije provedena. Službeno je ukinuta tek 1945. pod novom vlašću.

50 Norka Machiedo Mladinić, *Jadranska straža 1922.-1941.*, Zagreb 2005., str. 227–228; Vicko Krstulović, *Jadranska orijentacija socijalističke Jugoslavije*, Zagreb 1967.

**УЗ „ЈЕКУ ВРЕМЕНА“ ПРОФЕСОРА
МИЛОРАДА ГОЈСОВИЋА**

У СНУ СКАМЕЊЕНИ ЧОВЕК И БОЛ

пише: Милош Кордић

Од Николе сам добио „Јеку времена“. Па јој се и данас враћам и размишљам: какав је сјајан таленат живио с нама, у нашој средини, у нашој близини, а ми нисмо ни знали или нисмо били свјесни вриједности онога што је професор Гојсовић носио у себи, са собом

Милорад Гојсовић, по образовању професор југословенске и руске књижевности, магистар књижевних наука, радним вијеком легендарни средњошколски професор у Глинама, на Банији, отишао је, 1996. године, тихо са овог свијета. Склонивши тако својом дубоком људском скромношћу и изузетан књижевни дар који је, ван сваке је сумње, посједовао. А који или није желио да обимније исказује, да се шире и богатије оствари или је било у питању нешто друго, нешто дубље, нешто унутрашње, његово, што се из њега одупирало писању, тешко је рећи. Јер и то питање, као и све оно што би обухватао одговор, отишло је с њим: у њихову заједничку вјечност.

Од бројних некад средњошколских глинских ђака, кад се поведе прича о школским данима, могле су се и могу се чути само лијепе, увијек топле и драге ријечи хвале на рачун професора Милорада Гојсовића: и човјека, и педагога и тумача књижевности на другачији и ћацима не само на блискији него и на веома близак начин. Тумача чије су ријечи биле, причају његови ђаци, она љубав за књижевност која их је придобијала за себе и тајновито их уводила у непрегледне странице чаробног књижевног свијета. Била је то увијек танана и чиста нит приче која се, пуна занимљивих детаља богатог професоровог знања,

одмицала од оног чувеног, олињалог питања: шта је писац хтио да каже?

А професор Гојсовић је као с дашцима вјетра то – шта је писац хтио да каже – могао и знао да преведе у оно шта је он, професор, хтио да каже о дјелу писца. А не писац. Јер и сам је, рекох, посједовао и посебан таленат за писање – и прозе и поезије. Па их је и осјећао као нешто што јесте стварно, а ипак другачије. Оплемењујући и прозу и поезију, и историју књижевности и актуелну књижевну критику слободом какву оне од и код оних који их читају и уче, а поготово од и код оних који их тумаче, и заслужују.

Данас, толико година послиje смрти професора Милорада Гојсовића, осјећам жал и неку врсту кајања због тога што га нисам упознао. Што му се, као млађи, нисам јавио, што се нисмо срели. Што нисам имао прилику и раније да читам оно што је писао. А толико сам пута био у Глинама, обилазио пријатеље, био у основној школи, обилазио мјеста стравичних покоља Срба од стране хрватских глинских усташа 1941. године, пролазио кроз Глину... Долазио и пролазио и „Ћијом“, и бициклом, и аутобусом и аутомобилом. И знао за професора Гојсовића.

И никако... И никад да се сретнемо, да га упознам.

У Гојсовићевој биографији стоји, између остalog, да „ратом опустошено дjetињство провест ће у очевом родном селу Јошавици недалеко од Петриње“.

Ту, у Јошави, и сам ћу провести, до другог полугошишта првог разреда, такође рано дjetињство.

И пролазићу много пута поред Милорадове куће, која је била у јужном, односно југоисточном дијелу села у односу на Шимулије, дио села у коме сам ја живио. Професорова кућа била је на сјевероисточној падини вијенца који се од врха Метле, а она се, Метла, изнад Горње Млиноге, са својих 414 метара висине, узвисује као највиша на том подручју, издужује, тај вијенац наиме, понад предјела Јокалице, ка југоистоку, чинећи природну границу између села Горње и Доње Пастуше, с јужне стране, и Јошавице, са сјеверне стране, где су били њени Плављанићи, Грубјешићи, Радишевићи, Гојсовићи, Пејаковићи, Пауновићи, Ранићи... па тамо даље, ка истоку, и Жилићи.

А Милорад је тада већ био на школовању.

Па како се у дјетињству нисам баш нешто посебно било кога или чега плашио, осим велике воде, учитеља и дједа Стојана Ножинића (не знам због чега, а о чему смо нас двојица много година каснија више пута причали, а он се смијао... али...), па док бих са бабом и ујаком, а и сам, пролазио поред кућа оних који су ишли у неку тада мени далеку школу, а посебно у Учитељску у Петрињи, и поред кућа студената, а Јошавица је и једних и других била пуна (село с највише просветних радника на Банији: Плављанићи, Ножинићи, Јузбашићи, Мразовци, Грубјешићи, Сврабићи, Стапари, Шимулије... у Хрватској су у једном моменту, а у то сам се и лично увјерио, шездесетих и седамдесетих година прошлог вијека, осмогодишње школе у Чаковцу, Лекенику код Сиска, Горама код Петриње, у Сиску, Педагошка академија и Дјечи вртић у Петрињи имали директоре рођене у овом селу), плашио сам се да се не сртнем са њима – школарцима, учитељима, студентима (иако тада нисам ни знао шта значи ријеч студент)... Да се сртнем па да ме нешто питају... И с Милорадом да се сртнем, наравно да сам се плашио. Али Милорада, велим, никад нисам видио. Његову мајку јесам. И сjeћам се и авлије, и куће, и шљива...

А онда је 2000. године Књижевна омладина Србије, у Београду, објавила књигу „Јека времена“ Милорада Гојсовића. (уредник у Књижевној омладини био је истакнути српски пјесник Никола Вујчић, Банијац, рођен у Великој Градуси.) Милорадове рукописе сакупила је, послије његове смрти, његова супруга Катица, средила их и донијела Николи Вујчићу. Тако су они у овој књизи угледали заслужено свјетло свог дана.

Од Николе сам добио „Јеку времена“. Па јој се и данас враћам и размишљам: какав је сјајан таленат живио с нама, у нашој средини, у нашој близини, а ми нисмо ни знали или нисмо били свјесни вриједности онога што је професор Гојсовић носио у себи, са собом. Као у дводијелној пјесми „Банијска кантата“, у којој су, на пример, и ови стихови:

... Земља ова
грифоне ате има
што поље
сапима носе,
пропланке недеске
где птице
сунчану пјесму
ткају
и ноћи жетвене
за срп
мјесечев...

„Јека времена“ сабрала је у првом дијелу пјесме и приче настале прије овог грађанског рата, док су у другом дијелу пјесме, приче и легенде настале у прогонству. Каквих ту, у тој Гојсовићевој књизи, сунцем и животом усјајених, као вјетром по врховима јутарњих росних травки озвучених стихова у сликама и слика у стиховима, затим прича и легенди има! И каква штета што их није више!

Ето, то је тај човјек за чији таленат нисам знаю. Али жаљењу и

нема мјеста – узмем књигу и поново читам. Јер у посљедњем одломку предговора књизи, написаног „Љета Господњег 1995“, како стоји испод текста, Милорад Гојсовић пише:

„... Причама никад краја, док год постоји људски род несавршен, склон друштвеној левијацији и моралној корозији, а на писцима је да такну болне тачке Живота и пробуде човјекову савјест.“

Не само да се књижевним талентом представио, уз жал што није стварао више, него је Милорад Гојсовић своју књигу обогатио с 19 својих веома прецизних и прозрачних лирских ткањем урађених цртежа, који прате други дио књиге. И ти су цртежи открили још један Гојсовићев таленат! Открили су његов савршен осјећај за ситницу, за тананост минијатурног повлачења линија, за сјенчење које се посматра као нека недосегнута мекост душе... Те мале сличице, графичице, вињете... отварају прилозима од ријечи уз које се налазе још много нових праваца читања и праћења нити што се у свему томе заједнички ткају.

Милорад Гојсовић (наводим из књиге попратну а ненасловљену биљешку о аутору) рођен је у Скопљу 1929. године. Школу учи у Скопљу, Сплиту и Петрињи.

Ратом опустошено дјетињство провест ће у очевом родном селу Јошавици недалеко од Петриње. Трауме рата наћи ће свој еху у његовом књижевном стваралаштву.

Југославенску и руску књижевност студира у Загребу на Филозофском факултету, где и магистрира. Низ година службује као професор средње школе у Глинама. У дневним листовима и часописима објављује путописне биљешке („Московски дани“, „Римске, Венецијанске и Равенске скице“), приче и есејистичке записи („Бадења“).

Послије краће болести умро је у Шапцу 28. новембра 1996. године.

А „Јека времена“ није само наслов ове тако танано изаткане књиге, него су те дјвије ријечи и јека његовог изузетно скромног, а тако богатог и људском добротом и страшним злима ратова и других недаћа проживљеног живота. О чему свједочи и много тога што је у овој књизи, а ја ћу ипак поменути неке прозе (и приче и легенде): „Иџина плоча“, „Прољеће у жици“, „Двије Ане“, „Крагујац“, „Месечева деца“... и пјесме: „Црне вијести“, „Камена успаванка“, „Хиландарска ноћ“...

Милорад Гојсовић заиста је заслужио да га памтимо. Обимом нам је оставио можда мало (мада нико не зна шта је то у умјетности мало, а шта много, више, и где су ту границе), али је садржајем, његовом дубином, поруком која се и слути и чита, стилом, мудрим и лијепим slikama и сваком другом људском чистотом – оставио ипак много.

И за крај, ови почетни стихови пјесме „Камена успаванка“:

Усну каменом
загрљени
човек и патња,
усну скамењени
човек и дол...

**ŠEZDESETE U HRVATSKOJ – MIT I STVARNOST,
MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT**

ŠTO JE NAMA FIĆO DANAS?

PIŠE: **Srđan Sandić**

U slijedu velikih kulturoloških projekata ostvarenih proteklih godina, Muzej za umjetnost i obrt izložbom „Šezdesete u Hrvatskoj – Mit i stvarnost“, koja je ujedno i ključni projekt u 2018. godini, želi vratiti u fokus interesa prijelomno desetljeće ne samo za Hrvatsku i njezino okruženje, već je to trenutak kada se na globalnoj razini mijenjaju političke, ekonomski i nadasve kulturološke paradigme što će imati reperkusija sve do danas

U postavu izložbe „Šezdesete u Hrvatskoj – Mit i stvarnost“, postavljenoj u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt, isprepliću se predmeti iz svakodnevice s vrijednim umjetninama. Pokazani su, između ostalog, slavni Fićo koji se nalazi na samom ulazu izložbe, potom Vespa i juxibox s ispisanim pjesmama koje su se tad naručivale, marama i kapa za primanje u pionire, školske bilježnice, boce za pivo ili Coca Colu, paralelno s umjetninama Miroslava Šuteja, Julija Knifera ili Vjenceslava Richtera s namještajem u potpisu Bernarda Bernardija. Izlažu se umjetnine s ovih prostora, no povremeno i izlošci koji nisu nastali ovdje, ali su bili važni za svakodnevnicu, kao što su spomenuta Vespa, Coca Cola ili naslovница albuma The Beatles, Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band, dizajn Petera Blakea.

U sobi postava su izlošci sa samog kraja pedesetih kao, primjerice, poziv na izložbu „Priroda i domaćinstvo“ 1958. na kojoj su se pokazivali ogledni primjeri stavanjanja koje se tada smatralo modernim, kao i „razvoj“ građanskog duha kroz djela Eugena Fellaera i IVE Gattina nastala u duhu enformela. Već u sljedećoj su sobi djela nastala u sklopu djelovanja pojedinih umjetnika u grupi Gorgona, djela Julija Knifera i Dimitrija Bašičevića Mangelosa, istodobno izložena s radovima naive, npr. Ivana Rabuzina.

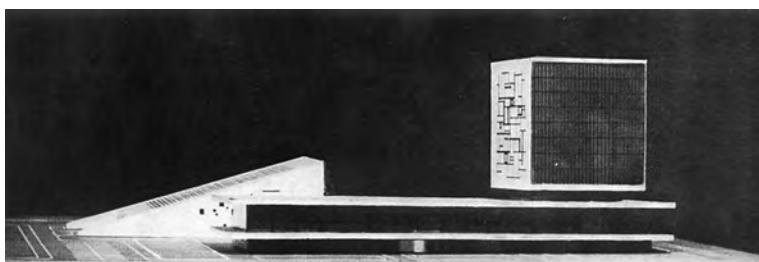
U trećoj prostoriji nalaze se plakati koji se oslanjaju dijelom u rukopisu na socrealizam, potom slavni plakat koji je Pablo Picasso napravio za Bulajićevu „Bitku na Neretvi“, kao i tzv. pretis lonac, potom mašina za rublje kakva se koristila 60-ih, tačke na kojima je rukom, crvenom bojom ispisano Taxi. Posebno su zanimljivi nacrti za Dom JNA na Komiži Ivana Vitića, kao i napušteno Dječje lječilište u mjestu Krvavice arhitekta Rikarda Marasovića, vrhunci onodobne, a i ovodobne arhitekture. Izložena je i maketa južnog dijela Zagreba. U neposrednoj je blizini jedan od Reljefometara Vjenceslava Richtera, tik uz plakate za izložbu protagonista Novih tendencija. Dječji kutak na izložbi pokazuje kape i marame za primanje u pionire, enciklopedije, koturaljke kakve su se vozile u razdoblju, lutke i druge interesantne igračke te slavni Pony bicikl. U zasebnoj se prostoriji prikazuju djela Zagrebačke škole crtanog filma.

Ipak, dojam koji ostavlja ova izložba jest da je djelomično prenatrpana, kako različitim medijima, tako i samim sadržajem oko odnosno uz te medije, unatoč tome što je dokumentarističko – predstavljajuće prirode. Pritom, moram reći da razumijem zahtjev tako visoko postavljenog zadatka, kao i nužan problem selekcije sadržaja koji proizlazi iz tog cilja. Drugi dojam je da je revijalna, pregledna (što je dobra vijest!) ali i nepotrebno interpretativno deideologizirana, a samim tim ultimativno ideo-logizirana. Čini se da su autori šezdesete htjeli predstaviti kao lijepu eru začetaka modernosti i nasljeđa koje se sada ponovo želi preuzeti, jer ga se dugi niz godina (devedesetih) striktno ignoriralo. Treći je dojam taj da je ova izložba zapravo pun pogodak: izvrstan za nužno izmišljenu, idealnu publiku lišenu znanja povijesti (dakle, nužno, mladu u slučaju Hrvatske); romantična za hipersentimentalni dio generacije koja je u tom dobu stasala i koja (i dalje zamišljena kao idealna) se odabire sjećati samo „lijepih stvari“.

Najveći problem izložbe pak vidim u svrstavanju antifašističke spomeničke baštine u sektor propagande jer to pokazuje *par excellence* politički stav tima spram tog ključnog perioda naše recentne povijesti kada je fašizam, evropski i lokalni bio zaustavljen i pobijeđen.

U slijedu velikih kulturoloških projekata ostvarenih proteklih godina, Muzej za umjetnost i obrt izložbom „Šezdesete u Hrvatskoj – Mit i stvarnost“ koja je ujedno i ključni projekt u 2018. godini, želi vratiti u fokus interesa prijelomno desetljeće ne samo za Hrvatsku i njezino okruženje. Namjera ove izložbe, tvrdi tim u svom proglašu, u tom, širem kontekstu, jest promotriti, problematizirati i analizirati situaciju u Hrvatskoj prvenstveno u području umjetnosti i kulture.

Ukupno je osamnaest dionica izložbe i odabirom brojnih eksponata od dokumentarne građe do umjetničkih djela, od fotografija do filmskih, televizijskih i glazbenih inserata, od predmeta svakodnevice do znakova vremena koji su u najdoslovnjem smislu mijenjali svijet, izložba doista prikazuje Hrvatsku kao cjelinu jednog, po mnogočemu, turbulentnog, ali i inspirativnog, progresivnog vremena. U tome, po uzusima elementarne prikazivačke kulture, zaista i uspijeva. Projekt „Šezdesete u Hrvatskoj: Mit i Stvarnost“ rezultat je višegodišnjeg autorskog rada tima istaknutih

stručnjaka: Zvonko Maković, Ana Lederer, Ante Batović, Dunja Nekić, Hrvoje Horvat, Igor Duda, Inoslav Bešker, Koraljka Vlajo, Krešimir Nemeć, Lovorka Magaš Bilandžić, Maja Đurinović, Marija Tonković, Marina Bagarić, Maroje Mrduljaš, Nada Zgrabljić Rotar, Nina Simončić, Seadeta Midžić, Tomislav Šakić.

Zvonko Maković u svome tekstu o izložbi ističe: "Na globalnoj razini bilo je to desetljeće bunta, nade i pokušaja da se radikalno, bar na Zapadu, korigira postojeći svijet i prevrednuju njegove norme i dogme. Bilo je to vrijeme hipi-pokreta, ali i rata, kaosa i terora... ali i liberalizacije, doba u kojem su artikulirane potpuno nove političke strategije, nove ideologije, novo ponašanje, novi svjetonazori."

Iako se na izložbi (reviji?) zaista nastojalo zahvatiti sve segmente te predstaviti vrlo širok krug izložaka, od umjetničkih djela i filmova, do popularnoga fiće, popularne glazbe, sve do *antibaby* pilule koja je izmijenila kulturu ponašanja, otvorila vrata za mnoge nove stvari i osjećaje, ozbiljno nedostaje kritičarskog diskursa.

Aparatura feminističkog, rodnog, klasnog čitanja više bi nego bila dobrodošla. Odluka da je nema, valja se podsjetiti, politička je. Ignoriranje razumijevanja sadržaja, ignoriranje do sada ponuđenih interpretacija duboko je, u svojoj prirodi, antiintelektualna, što složit ćemo se, sjajno korespondira sa društveno – medijskim nalogom koji se neupitno ispunjava u našemu širem kulturnom polju. Svi smo uključeni, ne zaboravimo.

Brezel po licenci ERIKA 10

zanatlija

koji piše ponude ili fakture olovkom, odnosno mastilom – ne daje dojam ozbiljnog proizvođača! U svremenoj administraciji gotovo sve pismene poruke ili dokumenti pišu se pisanim strojevima. Tehnička usavremljenost modernih pisaljki strojeva omogućava svakome da brzo i lako savlada tehniku pisanja. Bici i žuran s modernim oblikom pisanja – znatično bolje počinjati!

PRODAJA (i na kredit):

KULTURA, Beograd, Terazije
br. 45 – **MLADOST**, Zagreb,
Ilica br. 30 – **ISTRAPAPIR**,
Rijeka, E. Baraćića br. 9 – **MLA**,
DINSKA KNJIGA, Ljubljana, M.
Tita br. 3 – **SVJETLOST**, Sarajevo, R. Lakića br. 3 – **VESELIN MASLESA**, Sarajevo, I. Milutinovića br. 4 – **NAPRIJED**, Split, Maruliceva br. 8.

PROIZVODI:

slavkorodic
BUGOJNO
po licenci ERIKA 10

Fotografije su preuzete iz kataloga izložbe Muzeja za umjetnost i obrt

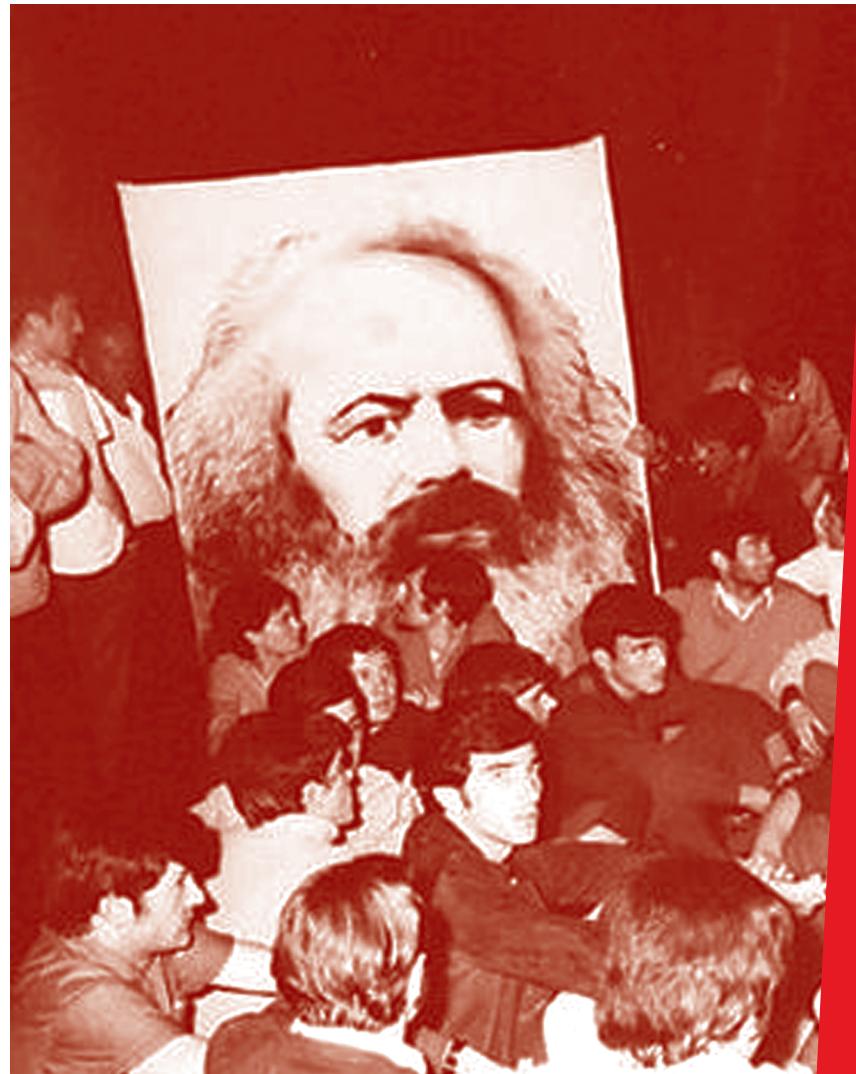
**ŠTA DANAS MLADE GENERACIJE ZNAJU O
„DOGAĐAJIMA KOJI SU MENJALI SVET“**

(NE)PONOVLJIVOST HILJADU DEVETSTO ŠEZDESET OSME

PIŠE: Danilo Lučić

Šezdesetosmaši su akcentovali potrebu za najširom mogućom platformom za obračunavanje sa negativnim pojavama u jugoslovenskom socijalizmu, a sa jednim i jedinstvenim ciljem – da se taj sistem, uspostavljen огромним ћртвама antifašističke, partizanske borbe, ne odbacuje, već unapređuje i poboljšava

Beogradski besplatni magazin „City magazin“ je u svom poslednjem broju objavio intervju sa Borkom Pavićević, tema je bila predstava koja će se 3. juna održati u njenom CZKD-u posvećena poznatim studentskim demonstracijama koje su se odigrale pre tačno pola veka. Na istoj strani nalazi se plaćena reklama izdavačke kuće „Laguna“ u obliku top-liste na kojoj ubedljivo prvo mesto drži autobiografska biznis isповест „Ja, tajkun“ najkontroverznijeg i najpoznatijeg srpskog biznismena Miroslava Miškovića. Zašto mislim da u ovome postoji nekakva delikatna, mračno-humorna simbolika? Na početku svoje knjige Mišković smešta začetke svojih poslovnih poduhvata u 1966. i jednu romantičku epizodu svog života kada je prvi privatni biznis pokrenuo kupovinom maštine za pravljenje kokica. A te iste godine, oko njega počinju da se događaju slomovi i politički zemljotresi koji će proizvesti ozlojeđenost, ali i smelost – neophodne za eskalaciju famoznih beogradskih *lipanjskih gibanja*, u kojima će i Borka Pavićević učestvovati.

Međutim, u nekakvoj istorijskoj perspektivi, možemo bez sumnje reći da je – rasparčana, opustošena, orobljena, osramoćena i teško moralno mutirana – pobedila Miškovićeva Srbija, u kojoj je on element privredne jednačine koji ni njegovi prijatelji ni njegovi neprijatelji ne mogu da izostave. Postojane, oportunističke i nezajažljive ambicije čoveka koji u, najblaže rečeno, specifičnim ekonomskim okolnostima SFRJ gradi autoput svojoj karijeri, moći i bogatstvu, možda je jedina *permanentna revolucija* koja se odvijala kod nas. Dok se sećanja Borke Pavićević, i sećanja njenih saboraca i saborkinja na pakleni jun 1968. grčevito drže za ivicu kolektivnog istorijskog sećanja, gledajući kako da se ne survaju u bezdan zaborava. „Šta se zapravo u mladim generacijama, mlađim i najmlađim, zna o ‘događajima koji su menjali svet’, pogotovo u našoj zemlji, u kojoj su ratovi devedesetih doveli do prekida bilo kakvog kontinuiteta znanja o prošlosti, što ne znači da nema onih koji su više upućeni nego drugi“, kaže ona u pomenutom intervjuu, i ukoliko u ovom njenom pitanju ima bilo kakve natruhe bojazni, ona nije ni najmanje deplasirana.

Ne možemo reći da će veliki jubilej ovako značajnog događaja proći baš asolutno nezapaženo. Međutim, verovatno će jednokratno prošetati po tankim obodima medijskog radara, uz pomenuto predstavu, tribine, dokumentarni film, TV emisiju/debatu.... Odgovori na pitanje zašto je to tako, zašto ne pridajemo više pažnje uspomenama na leto kada su obespravljeni, premlaćeni i u svakom smislu nezaštićeni studenti digli svoj glas, okupirali Kapetan Mišino zdanje i u njemu napravili privremenu oazu slobodnog govora, otvorenih

Beograd, 3. juni 1968.

razmena misli i kritike sistema, svakako je višestruk. Najpre, ne možemo očekivati da će ikome iz aktuelne srpske korumpirane, bahate i diktatorske vlasti biti simpatična ideja da neko nekoga podseća na praksu bunta. Studenti su verovatno završna formativna faza građana koji će danas-sutra tražiti i dobiti uloge na društveno-političkoj pozornici, uz delegiranje moći da (pre)oblikuju zatečeno stanje sistema. Ova, za vlast, škakljiva grupacija omladine danas ima pred sobom zadatak da pokuša i sama da ponudi svoje odgovore na razne revisionizme, tabloidizacije, tajkunizacije, partizacije i slične čarolije beskonačnog srpskog tranzicionog procesa. Sa druge strane, oni gledaju iste te političke liderе koji im određuju sudbinu kako su pokušali sebi da obezbede intelektualni legitimitet lažnim diplomama, besprizorno obesmislivši njihove napore da steknu iste. Ali opet, zar sva ta maligna društvena oboljenja ne bi trebalo da ih baš podstaknu da aktiviraju šezdesetosmaško nasleđe svojih prethodnika? Tu već dolazimo do pitanja osvećenosti i upućenosti univerzitetlja u ono što se događa oko nas, a i pitanja hrabrosti da se revolt radikalizuje u svojoj praksi. Jer 3. juna 1968. ispod jednog od novobeogradskih podvožnjaka, mesta susreta protestanata i milicijskog kordona, prizor je ličio na poprište bitke, odатle su sklanjali polomljene i raskrvavljene mladiće i devojke čiji su iskidani delovi odeće i obuće ležali rasuti svuda naokolo, u prašini.

Važno je imati u vidu da studenti nisu bili sami. Sa njima su bili i njihovi profesori. I to ne samo Dragoljub Mićunović i Ljubomir Tadić, koji će iz ovoga izaći sa iskustvom apsolutno primenljivim devedesetih u borbi protiv Miloševićeve diktature, već i mnogi koji su u političkoj istoriji Srbije ostali manje upamćeni, ali su tih paklenih dana bili sa omladinom poverenom joj na obrazovanje i vaspitanje, sa kojom su delili i dobro i зло. Mogu li današnji studenti da se nadaju da bi im se njihovi profesori pridružili pred policijskim kordonima? Srbijanka Turajlić jeste u svoje vreme, ali ono je prošlo. Neumoljivo verujem da bi dragoceni i nezamenljivi čovek od integriteta, pokojni profesor skandinavistike Ljubiša Rajić bez oklevanja to učinio. Studenti su, dakle, u ovim profesorima imali saborce i ljude koji su bili spremni da ih saslušaju i podrže u njihovim borbama, kao i šezdesetosmaši. Srbijanka Turajlić je to činila devedesetih, a Ljubiša Rajić 2009. godine, kada se na Univerzitetu protestovalo zbog nezadovoljstva odredbama Bolonjske deklaracije¹. Vredan pažnje je i jedan stariji novinski tekst profesora Rajića "Šezdesetosmaši, vrsta koja izumire", u kojoj će duhovito, ali i sarkastično-kritički govoriti o ovoj generaciji i svetonazoru sa kojim su dočekali turbulentne devedesete i još jedne studentske proteste iz 1992, a koji može biti zanimljiv prilog ovoj tematiki:

"Sada su nekima od njih deca toliko porasla da učestvuju u stvaranju genera-

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=82Jr7Ugz7U4>

cije devedesetdrugaša (s prvoborcima od marta devedesetprve), koja uopšte ne shvata svoje fosile i njihove priče o socijalnoj pravdi, Rudiju Dučkeu i Danijelu Kon Benditu. A fosili se zgražaju nad činjenicom da njihovo potomstvo, koje je smislilo parolu 'Sloboda se piše bez n', tapše Matiji Bećkoviću koji je pre godinu dana tvrdio 'Sloboda se piše sa n' pozivajući se na proviđenje kao svedoka, i diže se na noge kad im u amfiteatar uđe jedan sitan londonski trgovac po imenu Aleksandar Karađorđević (naravno, ukoliko ne pripadaju razvojnoj fazi šezdesetosmaša poznatoj kao podvrsta 'Za Boga, kralja i otadžbinu', kojoj je rođonačelnik Nikola Milošević).²

**Dok su se oko njega
događali slomovi i politički
zemljotresi koji će proizvesti
ozlojeđenost, ali i smelost
neophodne za eskalaciju
famoznih beogradskih
lipanjских gibanja, 1966.
godine Miroslav Mišković
pokrenuo je prvi privatni
biznis kupovinom mašine za
pravljenje kokica**

Zbog svega toga i još mnogo čega drugog, on je ovaj svet i napustio okružen svojim učenicima. Ovih dana se javila u određenim krugovima polemika povodom intervjuja profesora Filološkog fakulteta Aleksandra Jerkova, gde on ističe da studentima dozvoljava pravo na procenjivanje kvaliteta njegovog prenošenja znanja tek kada diplomiraju (kao da tada oni nešto mogu da imaju od tog procenjivanja) i koji je s njima spremjan da vodi diskusiju tek kada ovladaju znanjima koja im on prenosi³, što je stav, meni se čini, u biti elitistički. Studenti po njemu, dakle, nemaju pravo glasa po pitanju toga na koji način im se znanje prenosi i kakvo je ono po svom kvalitetu, niti oni generalno na raspolaganju imaju bilo kakve mehanizme za ocenjivanje rada profesora, a koje bi bilo ozbiljnije uzimano u obzir, što je praksa nekih svetskih univerziteta. Inače, jedan intruzivni gest profesora Jerkova, kada se on umešao komentarima u Facebook grupu za polaganje njegovog ispita, u kojoj su studenti razmenjivali skripte, savete, iskustva, ali i frustracije, bio je svojevremeno zapažena vest u srpskim glasilima⁴. To bespotrebno mešanje u svojevrsni, digitalni prostor studentske slobode, u kojem su mogli i da iskažu sva svoja nezadovoljstva, a gde su njegovi komentari unosili samo dodatnu konfuziju i zastrašivanje, išlo je samo na štetu studenata. Moje lično iskustvo studiranja na tom istom Filološkom fakultetu ostalo je obeleženo dubokim utiskom nezainteresovanosti profesora i studentskih službi za naše

probleme i prepuštenosti samome sebi da se izborim sa birokratskim i tehničkim pojedinostima u vezi sa polaganjem ispita, gde su se profesorski odgovori često na kraju svodili na onu malicioznu frazu *fakultetsko obrazovanje po zakonu nije obavezno*. Stoga, iz ovog mog pojedinačnog, ali i iz iskustva kolega sa drugih fakulteta, mislim da se s pravom možemo zapitati da li bi u današnjim okolnostima studenti mogli da računaju da bi im se sutra, pred policijskim šlemovima, pendrecima, suzavcima i šmrkovima pridružili profesori, i doslovno telima brani- li ono za šta se univerzitetska omladina zalaže.

Naravno, pošto nema istorijskih događaja bez istorijskih okolnosti, uzroci koji su doveli do studentskih protesta mogu se naći i na svetskom i na unutrašnjem, jugoslovenskom nivou, a to je možda upravo ono što danas nedostaje. Šezdesetosmašima su jedra punili nemiri koji su dozrevali na globalno-političkom nivou: u Francuskoj će udružena snaga 11 miliona studenata i radnika naterati i vremešnog de Gola da se skloni iz zemlje i raspisne nove izbore (na kojima će, istini za volju, opet pobediti). Na svim kontinentima već duže vreme traju ogorčene, javne osude američke intervencije u Vijetnamu, pa stoga u SAD kluča borba pokreta za građanska prava i jednakosti, osnivaju se *Crni panteri*, a Martin Luter King će biti ubijen u atentatu 4. aprila. U Čehoslovačkoj je u toku Dubčekovo "Praško proleće", čija će misija davanja ljudskog lika socijalizmu biti prekinuta avgustovskom okupacijom zemalja Varšavskog pakta, na čelu sa SSSR-om. I u još mnogim gradovima i zemljama vazduh je treperio od nade i revolta naroda koji je za sebe tražio više slobode i više demokratije. Mogli bismo čak i reći da su protesti na Zapadu i oni na Istoku u ideološkom smislu upirali poglede jedni u druge: prvi su tražili socijalnu državu i više brige za prava radnika i studenata, drugi su želeli pluralizam, slobodu govora i demokratizaciju socijalizma. Poznati mađarski pisac i disident Đerđ Konrad će napisati na jednom mestu:

"lako se nismo u svemu slagali, šezdesetosmaši sa zapada su bili naši prijatelji. Po mnogo čemu smo bili slični: po frizuri, odevanju, smislu za humor, knjigama koje smo čitali, muzici koju smo slušali, po podizanju palca, po ozbiljnosti sa kojom smo shvatili ljubav, po spremnosti da spremavamo bilo gde."⁵

Na unutrašnjem planu, politička garnitura SFRJ je morala da se suoči sa činjenicom da su se uredene privredne reforme krajem šezdesetih najčešće moguće ispostavile kao neuspeh: desetine hiljada radnika i radnica je ostalo bez posla, cene su zbog devalvacije dinara skočile, životni standard opao, a ekonomski migracija raznosila sve više i više mladih ljudi zapadno od domovine. S tim u vezi, istoričar Hrvoje Klasić smatra da su ekonomski problemi bili samo simptomi dubokih, tempiranih političkih problema:

"Val studentskog nezadovoljstva koji je u prvom tjednu lipnja 1968. zahvatio gotovo sva jugoslavenska sveučilišta bio je samo jedan u nizu znakova upozorenja da se zemlja nalazi u ozbiljnoj krizi. U najširoj javnosti krizu se uglavnom percipiralo kroz njezine ekonomske posljedice (pad standarda, zaposlenosti i sl.). Međutim, ekonomska kriza bila je u uzročno-posljedičnoj vezi sa sve izraženijom političkom krizom. Premda ne toliko vidljiva većini građana, posebno ne u punom intenzitetu i svim pojavnim oblicima, njezina eskalacija bila je opasna čak i po opstojnost federacije. Politička kriza bila je daleko opasnija od negativnih gospodarskih trendova. Model(i) funkciranja federacije, ekonomski i politički položaj republika u uvjetima provođenja privredne i društvene reforme,

2 <https://www.vesti.rs/Intervju/Sezdesetosmasi-vrsta-koja-izumire.html>

3 <http://www.vijesti.me/caffe/jerkov-ne-pristaje-na-opstu-popustljivost-umjesto-otresitih-stvaramo-one-sa-kojima-je-lako-izaci-na-kraj-989401>

4 <https://www.blic.rs/vesti/beograd/raskrinkao-studente-profesor-filoloskog-odrzao-lekciju-akademcima-i-na-fejsbuku/zpy6rep>

5 <https://www.eurozine.com/urban-asphalt-gave-flower-to-utopia/>

Beograd, 3. juni 1968.

odnos 'razvijenih' i 'nerazvijenih' bile su samo neke od tema o kojima su najviši rukovodioci sve teže pronalazili konsenzus.⁶

jom raspodelom ovlašćenja i moći po republikama i pokrajinama, paradoksalno u isto vreme time učvršćujući svoju nedodirljivu, autokratsku poziciju. Dakle, još jedan tipičan Titov politički dribling, kakav će uostalom biti i ono čitanje pisma upućeno studentima, kojim će se protesti zvanično okončati. Postoji li nešto slično što će danas detonirati debele naslage opštenarodnog nezadovoljstva, pritisnutog, doduše, teškom apatijom?

Ne želim da preskočim, naravno, jedan mogući refleks sudentskog bunta koji pamtimmo iz 2011. godine. O njemu će u to vreme Todor Kuljić reći:

"Aktuelna gibanja na univerzitetu jesu sigurno odjek masovnog svetskog pokreta 'Okupirajmo Volstrit' protiv finansijskog kapitala. Deo su i opštег evropskog antibolonjskog studentskog pokreta utemeljenog na studentskom samoorganizovanju i neposlušnosti. Neka su. Beograd je i juna 1968. bio otvoren prema svetu."⁷

Ali, iako vidimo da se i u ovom slučaju u Beogradu osluškivao echo previranja sa drugih meridijana, jasno je da su se u ovom slučaju studenti isključivo okupili oko ekonomskih aspekata studiranja, dopunjениh takođe i upitanošću nad kvalitetom nastave. Međutim, tu nije postojala, makar u nekom upadljivijem obimu, artikulacija potrebe za dubljim društveno-političkim reformama (jesto svakako bila prisutna kod levičarskih organizacija koje su participirale u protestima, ali to su njihovi permanentni zahtevi i ciljevi borbe). Šezdesetosmaši su, sa druge strane, akcentovali potrebu za najširom mogućom platformom za obračunavanje sa negativnim pojavama u jugoslovenskom socijalizmu, a sa jednim i jedinstvenim

**Mogu li današnji studenti
da se nadaju da bi im se
njihovi profesori pridružili
pred policijskim kordonima?
Srbijanka Turajlić jeste u svoje
vreme, ali ono je prošlo**

Famozni Brionski plenum iz '66 na kojem je srušen Ranković za posledicu treba da ima raskid sa birokratizacijom i centralizmom, te dogmatskim bolje-vizmom, koji se u Jugoslaviji u kojoj je "drugi najmoćniji čovek u zemlji" u velikoj meri oblikovao unutrašnju politiku putem tajnih službi kojima je rukovodio, nije mogao dogoditi u punoj meri. Sklanjanjem njega i njegovog kadra iz politike, ali i javnog života, Tito je postigao da se otpočne sa decentralizacijom i relaksirani-

6 http://www.yuhistorija.com/serbian/jug_druga_txt01c2.html

7 <https://pescanik.net/studentski-otpor-razaranju-uma/>

Beograd, junij 1968.

ciljem – da se taj sistem, uspostavljen ogromnim žrtvama antifašističke, partizanske borbe, ne odbacuje, već unapređuje i poboljšava. Više od slabe ishrane u domovskim kantinama i generalno bednih uslova studentskog života, oni su se strastveno bavili činjenicom da je radničkoj klasi natovareno na grbaču da snosi posledice eksperimentisanja sa privrednim reformama, dok se ostvarivanje uskih materijalnih interesa množi na strani partijske oligarhije, takozvanih "kneževa socijalizma", kako je pisalo na jednom od protestnih plakata. Optuživani su i da je njihov program problematičan i reakcionaran, ali njihov odgovor u jednom proglašenju 4. juna '68. jasno ističe da nema govora o pokušajima rušenja državnog poretku i socijalizma: "Mi nemamo nikakav poseban program. Naš program je program najprogresivnijih snaga našeg društva – Program SKJ i Ustav. Mi zahtevamo njihovo dosledno sprovođenje."⁸ U tom periodu, doneće se i odluka da se Beogradski univerzitet preimenuje u *Crveni Univerzitet Karl Marks*.

Postojalo je tu takođe i pitanje infiltracije *provokatora, nenarodnih elemenata, protivnika revolucije, pa na kraju i monarhista i nacionalista*, kako su već tada bili oslovljavani unutrašnji neprijatelji. Debate u Kapetan Mišinom zdanju odvijale su se u formi takozvanih "konventa" – rasprava koje bi se spontano organizovale po svim prostorijama zgrade i koje su fragmentarno obrađivale pojedine aspekte protestnih zahteva, tako da su prisutni mogli da se kreću od jednog do drugog konventa i slušaju onu temu ili onaj razgovor koji im se više svidi. Zani-

mljivo je primetiti kako je za istorijska proučavanja i dalje najrelevantnija studija Nebojše Popova "Sukobi – izazov sociologiji", koja je nastala polovinom 70-ih, dakle sa minimalnim vremenskim otklonom. Možda baš zbog toga, u raznoj publicistici se mogu naći protivrečni podaci, koji zamagljuju jasniji pogled na ideološke aspekte studentskog pokreta. Primer za ovo su oprečni opisi nastupa Borislava Mihajlovića Mihiza na jednom od većih konventa u dvorištu Kapetan Mišinog zdanja. Novinar i publicista Ivan Miladinović u svojoj knjizi "1968 – poslednji veliki san"⁹ navodi da je poznati književni kritičar bio izviđan i dočekan povicima "Ne dajte nacionalisti da govori!", što autor objašnjava Mihizovim potpisom na "Predlogu za razmišljanje", protestnom odgovoru Udruženja književnika Srbije na hrvatsku "Deklaraciju o jeziku" iz marta 1967. Sa druge strane, Živojin Pavlović u poznatom "Ispljuvku punom krvi" opisuje kako je Mihiza masa dočekala oduševljeno i da je sa govornice ispraćen ovacijama.¹⁰ Ali mislim da sa sigurnošću možemo tvrditi da studenti u najvećem procentu nisu patili od ideoloških zastranjenja, i da njihov glavni cilj nije bio radikalna promena, već egzistencijalno neophodan povratak na kolosek socijalističke revolucije, koja je na svom putu već stigla do neizostavne neophodnosti demokratske evolucije.

Uveren sam da bi svakome bilo teško da zamisli studentske proteste u kojima bi oni načelno podržavali bezidejnu, tiransku, poltronsku naprednjačku vlast, ističući samo određene aspekte koje bi trebalo menjati. Studenti danas,

⁸ Dobar zaključak iz ovoga, ali i iz analize ostalih studenskih proglašenja iz juna '68 izvlači Boris Kanzeleiter iz Rosa Luxemburg Stiftung-a: „Studentski pokret nije bio na strani liberala, ali ni na strani konzervativaca. Studentski pokret je formulisao treću opciju koja je spojila težnje ka demokratizaciji i težnje ka socijalnoj pravdi. Na neki način studenti su čak smatrali da su oni pravi čuvari revolucije i socijalizma u Jugoslaviji, koji su morali da budu čuvani od destruktivne politike Partije.“ (Prema:

Društvo u pokretu - Novi društveni pokreti u Jugoslaviji od 1968. do danas, Cenzura, Novi Sad, 2009, str. 37).

⁹ Izdavač: Filip Višnjić, Beograd, 2008, str. 59.

¹⁰ Izdavač: Dereta, Beograd, 1990, str. 64.

Fotografija Tomislava Peterneka

za početak, žive u post-ideološkom dobu koje pokušava da shvati da li se zaista doguralo do kraja istorije, i ako jeste, šta je sledeće. Odjeci okolnosti koje su dovele do studentskih protesta 2011. danas su u velikoj meri utihнули, dok su oni iz 1968. još dugo uz nemirivali partijske aparatičike, čak i posle Brozove smrti. Tako je pomenuta studija Nebojše Popova zabranjena 1983, a Pavlovićev "Ispljuvак pun krvi" godinu dana kasnije. Osim toga, književnost i umetnost su u punom opsegu iskoristile priliku da pokažu svoj subverzivni potencijal, ali, kao što to biva kada one imaju društvenu moć i relevantnost, ne bez posledica. Jugoslovenski filmovi, među kojima tih 60-ih dominira crni talas, bivaju bunkerišani, cenzurisani, reditelji često i hapšeni i osuđivani, a uprkos svemu tome oni dobijaju velike nagrade na relevantnim filmskim festivalima. Godinu dana pre protesta, Živojin Pavlović će snimiti dva svoja remek-dela "Kad budem mrtav i beo" i "Buđenje pacova". Pozorišna predstava "Kad su cvetale tikve" po romanu Dragoslava Mihailovića je 1968. skinuta sa repertoara, a Tito, kome inače nije bio manir da svoje osude adresira pojmenice, više puta koristi priliku da u javnim nastupima direktno kritikuje i pisca i ekipu predstave.

Protesti studenata Beogradskog univerziteta, kao što je poznato, bivaju okončani još jednom Titovom retoričko-demagoškom bravurom. U svom govoru na televiziji 9. juna, dajući studentima za pravo što ukazuju na boljke ondašnjeg jugoslovenskog društva i socijalističkog uređenja, obećava da će obratiti pažnju na njihove zahteve, delimično priznaje svoju krivicu i svojih partijskih drugova, po prvi put u svojoj političkoj karijeri ponudivši i nešto kao ostavku ukoliko ne uspe da reši nagomilane probleme, ali ukratko ukazuje i na to da su se tu i nagomilali neki "uticaji izvana", koje treba otkloniti. Njegov govor okončava studentske proteste utiskom da su se ciljevi ostvarili i izvojewala pobeda, da je režim dobroćutan i blagonaklon i da u njemu ima mesta za pravilno usmerenu kritiku, pa se moglo mirna srca i čiste glave posle nedelju usijanih, napetih i dramatičnih dana spokojno poći na spremanje ispita. Ovo su u najpozitivnijem svetu preneli i neki međunarodni mediji, pa je Tito ostao jedini lider iz Istočnog bloka koji je uspeo da iz protesta izđe sa primirjem i još popularniji. Međutim, već 26. juna, na kongresu Saveza sindikata Jugoslavije, iz Titovog obraćanja su potpuno isčezle bilo kakve pohvale i odobravanja studentskog bunda, već je reči bilo samo o onih 10% "kukolja" među omladinom koji su je kvarili tokom protesta. Takođe, tu priliku je iskoristio i da javno napadne zagrebačku i beogradsku ekipu profesora okupljenu oko poznatog filozofskog časopisa *Praxis*. Još jedan bitan

časopis *Student* je ugašen, ljudi su ostajali bez posla, mladići i devojke razvlačeni po sudskim procesima – a kulminacija progona šezdesetosaša se, prema nekima, završava posebnim aktom Skupštine Srbije od 28. januara 1975, kojim je iz nastave udaljeno osam univerzitetskih profesora.

**Pošto nema istorijskih događaja
bez istorijskih okolnosti, uzroci
koji su doveli do studentskih
protesta mogu se naći i na
svetskom i na unutrašnjem,
jugoslovenskom nivou, a to je
možda upravo ono što danas
nedostaje (...) Studenti danas
žive u post-ideološkom dobu
koje pokušava da shvati da li se
zaista doguralo do kraja istorije,
i ako jeste, šta je sledeće**

Kada kažem da su sećanja na lipanska gibanja izbledela u javnom diskursu, to ne znači da o njima niko ne razgovara i ne piše. Naprotiv, toga će uvek biti. Ja mislim na to da smo u tom našem polju javnog diskursa zaboravili da treba da baštinimo vrednosti i postignuća tih hrabrih mladića i devojaka koji su, makar na tih par junske dana, izvojewali svoju malu pobedu i oslobodili svoju malenu teritoriju na kojoj su mogli da slobodno govore i misle. Stoga, umesto nekakvog zaključka, ovaj tekst bih završio navođenjem svih studentskih zahteva koje je studentski Akcioni odbor usvojio 3. juna 1968, a koji, nažalost, u svakoj svojoj stavki nije izgubio na aktuelnosti do dana današnjeg:

Mi, studenti Beogradskog univerziteta zahtevamo:

1. Ostvarivanje Ustavom zagranovanih prava na jednakе uslove školovanja.
 2. Ostvarivanje uslova u okviru kojih bi Univerzitet stvarno bio slobodna, kritička i istinska samoupravna institucija.
 3. Poboljšanje materijalnog položaja studenata i radnika.
 4. Poboljšanje materijalnog položaja Univerziteta i stvaranje uslova za slobodnu naučnu delatnost.
 5. Jačanje uticaja nauke i univerziteta na društvena kretanja.
- Dalje zahtevamo:*
6. Ostvarenje Ustavom zagranovanog prava na rad i slobodu rada.
 7. Povećanje minimalnog ličnog dohotka.
 8. Ukipanje svih socijalnih privilegija i onemogućavanje bogaćenja pojedinaca na račun radničke klase.
 9. Korenitu promenu kadrovske politike u svim sferama društvenog života.
 10. Slobodu i nepriksnovenost sredstava informacija.
 11. Slobodu štrajkova i demonstracija.

Studenti Beogradskog univerziteta

PRESJEK STANJA NA HRVATSKOJ LJEVICI

BORBA SE NASTAVLJA

PIŠE: Dimitrije Birač

Ispravni politički razvoj na ljevici u budućnosti će nužno dovesti do zблиžavanja, odnosno do pokušaja prevladavanja postojeće fragmentacije.

Hoće li ta suradnja tada prerasti u koaliciju ili u širu platformu, koja se trebala osnovati još 2014. i koja je Radnička fronta trebala postati, ovisi ponajviše o samim ljudima na ljevici

U ovom trenutku nije jednostavno analizirati stanje na hrvatskoj ljevici i to iz najmanje dva razloga. Prvo, ima mnogo različitih mišljenja o tome što bi trebalo obuhvatiti pod ljevicom, a što nikako ne smije ili ne može ići pod ljevicu. Drugo, fragmentiranost ljevih grupa, udruga i stranaka je toliko velika, a razina svijesti koja bi vodila njihovom zблиžavanju toliko niska da je u ovom trenutku delikatno bilo što reći kritički. U suprotnom riskiramo da se ijedna od tih grupa, udruga i stranaka uvrijede i da kod njih to izazove više emotivnu, a manje političku reakciju.

Ipak, kao što je Lenjin u jednom pismu s kraja 1900. pojasnio – otvorena, poštena i iskrena borba, nasuprot držanju kritike u tajnosti u ime nekog izmišljenog jedinstva, jedan je od ključnih uvjeta upravo za obnovu stvarnog jedinstva. Samo je polemika preko štampe u stanju da utvrdi problematične granice na ljevici. Imajući to na umu, pokušat ćemo dati presjek stanja na ljevici i upozoriti na najveće probleme ljevice danas: nedostatak političkog i nedostatak svijesti o organizaciji.

Ne računamo li otvoreno reformističke stranke ljevice i lijevog centra, u ovom tekstu se ljevica odnosi na Radničku frontu i Novu ljevicu, najviše zato jer su registrirane političke stranke koje imaju svoje članove u predstavničkim političkim tijelima. Ostale grupacije spominjemo zbog razrade konteksta, kao i zbog značaja koji one imaju u odnosu na RF i NLJ.

Odmah treba upozoriti da se prije nešto više od dvije godine u RF-u dogo-

dio rascjep po političko-organizacijskom pitanju ustroja. U RF-u su tada ostali ljudi koji su zagovarali, a i još zagovaraju, direktno-demokratski princip ustroja, odnosno koji žele izgraditi samoupravnu partiju. Budući da se zalažu za demokratski socijalizam, koji kao bazu ima samoupravljanje, oni političku stranku vide kao demokratski socijalizam u malom te svojim primjerom nastoje utjecati na promjene. Negiraju potrebu formalnog rukovodstva, koordiniranje akcija od za to izabranih pojedinaca i sl. Druga struja, koja je u rasporedu izbačena iz RF-a, u zadnje vrijeme se okuplja oko Radničkog portala i smatra da je nužan demokratsko-centralistički ustroj partije, odnosno da je politička stranka po sebi sredstvo političke borbe, a ne cilj. Zalaže se za izgradnju stranačke infrastrukture koja kombinira demokraciju s centraliziranim djelovanjem, u skladu s potrebama političke borbe. Prilikom djelovanja unutar RF-a, ova je struja tražila da se formalizira postojanje različitih grupa koje su različito gledale na antikapitalističku borbu, što je direktno-demokratska struja na silu odbacila. Stoga sada u RF-u, iako se zove fronta, egzistira samo jedna struja – direktno-demokratska.

Nova ljevica je osnovana kao stranka s ciljem da pokuša zauzeti mjesto SDP-a, ali s obzirom na to da se i sama nazvala novom ljevicom i da surađuje s RF-om, vrijedi je ovdje ocijeniti. Osim ovih aktera, tu je još aktivna i Baza za radničku inicijativu i demokraciju (BRID), ali koja u ovom trenutku čini se nema liderских političkih ambicija.

Ostaje pitanje, na koje ovdje nećemo odgovarati, zašto ljudi iz BRID-a i buduće Nove ljevice nisu isprva htjeli ući u suradnju s RF-om, da bi naknadno ušli u nove političke projekte.

Prvi konkretni prijedlog za rješenje fragmentiranosti na ljevici nastao je u proljeće 2014. Ideja političke platforme pokušala se ostvariti u obliku RF-a, koji je zaista bio zamišljen kao lijeva politička platforma. Kad smo se nalazili na prvim sastancima koji su bili priprema za inicijalni sastanak Radničke fronte, raspravljali smo između ostalog i o nazivu buduće političke stranke.

Nakon kraće rasprave odlučili smo se za ime Radnička fronta. Zašto? Zbog toga što smo se i našli s ciljem osnivanja političke platforme, političke fronte čija je ideja bila, kako stoji u inicijalnom pozivu napisanom sredinom marta 2014., da „se okupe pojedinci i grupe progresivnih stavova, bez obzira na sitne ideološke razlike i političko sektašenje, na zajedničkoj platformi koja bi obuhvaćala sve lijeve opcije od (klasične) socijaldemokracije pa do radikalnog antikapitalizma – koja bi obuhvaćala borbenije sindikate i sindikaliste, aktivisti-

ste, radnike, nezaposlene, studente, penzionere...". I dalje: „nova organizacija mora prihvatićti ljudi različitih spektara progresivnih uvjerenja, kao i ljudi koji su načelno zainteresirani za borbu za pravednije društvo, ali još nisu prema sve-mu izgradili potpuno čvrste političke stavove“.

U skladu s ovim idejama i zaista značajnom fragmentacijom na ljevici, znali smo da je bitno dogovoriti organizacijski ustroj. Direktna demokracija kao jedini ustroj nije bila rješenje, nego upravo kombinacija demokratskog centralizma s elementima dirdema.

Ostaje pitanje zašto ljudi iz BRID-a

i Nove ljevice nisu isprva htjeli ući u suradnju s RF-om, da bi naknadno ušli u nove političke projekte (...)

Frontovska organizacija ne može se sastojati od ideološko-teorijski heterogenih skupina ako nema i ustroj koji im omogućuje unutarnju demokraciju i zajedničko djelovanje

Znali smo da fronta ima najveće šanse kao organizacija kojom dominira ustroj demokracije (slobodna razmjena mišljenja, formaliziranje frakcija i sl.) i centraliziranog djelovanja, naravno ako želi ostati istinskom frontom. Jedino bi takav oblik ustroja, koji omogućuje raspravu, kritiku, različite grupacije ili struje, a istovremeno ostvaruje efikasnost njihovog zajedničkog djelovanja, bio u stanju kontrolirati te različitosti i ograničiti eventualni uspon neformalnih vođa na temelju njihovih poznanstava, prethodne medijske prepoznatljivosti i sl.

Frontovska organizacija ne može se sastojati od ideološko-teorijski heterogenih skupina ako nema i ustroj koji im omogućuje unutarnju demokraciju i zajedničko djelovanje. Zajedničko djelovanje svih tih elemenata podrazumijeva da će u jednom trenutku jedan dio ljudi morati pristati na ustupke, a u drugom trenutku drugi dio ljudi. I tu nema ničeg čudnog. U tom kontekstu, izbacivanje više od trećine redom aktivnijih članova iz RF-a, odnosno polovine iz najjače, zagrebačke organizacije, koje je izvela dirdem struju, uklapa se u stanje koje traje i do današnjeg dana. Dirdem struja borila se za izbacivanje onih članova koji nisu dijelili njeni mišljenje, čime je zapravo negirala samu ideju fronte ili platforme.

Malom, ali glasnom dijelu ljudi koji forsira i provodi koncept tzv. direktnе demokracije odgovara gotovo kaotično stanje u kojem ne postoje odgovornost i formalno donošenje odluka, rukovodeća tijela i sl. Budući da su presudno utjecali na razbijanje frontovskog principa lijeve organizacije, odnosno gotovo u startu osuđili priliku da se radikalna ljevica razvija i započne proces konsolidacije, dirdemovcima prirodno odgovara i oblik ustroja koji ne trpi različite struje, različita mišljenja.

B|baza za R|radničku I|inicijativu i D|demokratizaciju

Drugim riječima, dok se demokratski centralizam veže uz lijevu organizaciju frontovskog tipa koja unutar sebe ima mnogo različitih struja, dirdem ide uz tip organizacije u kojoj dominiraju stavovi i razmišljanja neformalno rukovodeće manjine nad kojom ne postoji kontrola, koja je bez ikakve odgovornosti prema širem članstvu i koja ne ostavlja prostora kritici.

Jasno, kad netko gradi organizaciju od početka onda se tu može dogoditi puno pogrešaka i krivih koraka. Dio ljudi je uvjeren u jedno, pa se onda predomisli i počne se zalagati za nešto drugo itd. Uostalom, tko ne radi, taj i ne može pogriješiti.

Međutim, najveća pogreška danas bila bi ne osvijestiti ove uništavajuće osobine direktnе demokracije kao oblika ustroja lijeve organizacije. Kao što smo naveli, organizacijsko i političko pitanje, a oba najuže međusobno povezana, najvažnija su pitanja danas na ljevici. Stvar je u tome da ljevica može jedino putem tih pitanja, jedino praktičnim putem, osvijestiti svoje pogreške i ispraviti ih.

Tu se može navesti primjer djelovanja predstavnika RF-a i Nove ljevice u zagrebačkoj Skupštini. Za ovaj tekst je od manje važnosti što njihovi predstavnici govore i rade te kako se ponašaju. Za sada je puno važnije na koji način oni djeluju prema van i u odnosu na vlastite organizacije. S tim da najprije treba napomenuti da su kod pitanja rukovodstva stavovi ove dvije stranke potpuno suprotstavljeni. RF ne priznaje službeno rukovodstvo i najviše što ima jest neka vrsta operativnog tijela koje nije izvršno. S druge strane, Nova ljevica ima institut predsjednika. Buduća ljevica bi stoga morala izbaciti ovaj institut predsjednika i ultiči kolektivno rukovodstvo, ali ne kao u slučaju RF-a, da je ono savjetodavnog karaktera, dakle da zapravo provodi odluke neformalnih lidera, nego punopravno i formalno izvršno kolektivno rukovodstvo. Jedna od *differenția specifica* ustroja ljevice u odnosu na ostale stranke bi trebalo biti upravo kolektivno rukovodstvo.

U tom slučaju predradnje za skupštinski rad ljevice bi bile ove: partijski predstavnik mora često održavati sastanke ili s rukovodstvom ili s tijelom određenim za to od samog rukovodstva. Teme koje se na tim sastancima raspravljaju, koliko god bile konkretnе s obzirom na dnevne redove zagrebačke Skupštine, moraju biti sukladne strategiji donesenoj na godišnjem kongresu stranke, a o kojoj su odlučivali svi njeni članovi. Ta strategija mora imati jasno određena načela parlamentarnog i vanparlamentarnog djelovanja.

Što se time postiže? Ostvaruje se partijska demokracija jer predstavnik partije u punom smislu postaje produžena ruka političke organizacije u skupštini. Ako se taj predstavnik prije svojih nastupa u skupštini savjetuje i dogovara s nekoliko ljudi iz svog kruga, tada nema ni govora o demokraciji. Jedini krug ljudi s kojima se on treba i može dogovarati u vezi svojih skupštinskih nastupa, kao što smo već rekli, jest onaj koji ima legitimitet i formalnu poziciju za to. S druge strane, ovim principom se osigurava dosljedno provođenje političke linije raspravljene i izglasane na kongresu.

Što se sve time sprečava? Prije svega se sprečava da predstavnik djeluje na svoju ruku, mimo kontrole šireg članstva i izvan partijske strategije. Još više,

sprečava se nezainteresiranost i gubljenje motivacije članstva za politički rad. Ako ne postoji struktura odlučivanja i provođenja odluka, onda tamo gdje je komunikacija ograničena na uži krug ljudi koji je u nekom trenutku spontano (dakle, bez odluka partijskih tijela) uključen u političke procese, nastaje neformalno rukovodstvo.

Očigledno je da Nova ljevica nema ovakav oblik ustroja, a RF još i manje, budući da se RF direktno protivi bilo kakvom hijerarhijskom ustroju. Ovdje njihove članove, a sve druge na ljevici, treba jasno upozoriti: postojećim ustrojstvenim oblicima teško se ograničava stvaranje raznih demokratskih instituta i partijskih tijela, koja onda dalje imaju presudnu ulogu u razvoju i uzdizanju kadrova.

Nerijetko se može čuti i glavni kontraargument da je u situaciji kad postoji izuzetno mali broj ljudi koji želi nešto raditi, bolje i to nego da se izmišljaju posebna pravila. To je pogrešno utoliko što je za ljevicu od životne važnosti da razvija kadrove kao i partijsku demokraciju. Jasno, u organizacijama s malim brojem birokratizacija je nepotrebna. Ali članovi moraju sudjelovati u raspravama, moraju učiti kritički promišljati i boriti se za svoje ideje. Štvaranje funkcija i obrazovanje kadrova – to je suština. Inače, s kojim ljudima ljevica planira mijenjati postojeće stanje stvari? Ustrojstveni oblik s predsjednikom koji ima Nova ljevica, može samo još više udaljiti članove od konstruktivnih unutarpartijskih rasprava. S druge strane, direktno-demokratski ustroj kreira neformalne vođe, zamčuje postojeće hijerarhijske odnose u organizaciji i među članove unosi tešku pasivizaciju, posebno jer ne priznaje nužnost kvoruma.

Drugo najvažnije pitanje za ljevicu je političko i ono se nužno dotiče organiziranja radničko-sindikalnog pokreta, rukovođenja tim pokretom, uzdizanja radnika do političke i borbene razine. Bez ovih stvari ljevica nikada neće biti u prilici da utječe na masovni pokret. Kod dijela današnje ljevice svega toga ima u vrlo malim segmentima ili uopće nema. Radnički portal se jasno zalaže za ove stvari i propagira ih koliko može, ali on zasada ne djeluje kao politička stranka.

Kao primjer manjka političkog djelovanja može poslužiti stav Nove ljevice kod pitanja Rafinerije Sisak i Ine. Iz priopćenja s kraja 2016. vidi se da NLJ „smatra da Inu treba vratiti u vlasništvo Republike Hrvatske, ali isključivo pod uvjetom da Vlada ima detaljno razrađen plan što s njom učiniti u organizacijskom i strateškom smislu“. I dalje: „Nova ljevica zahtijeva da se razrada cijelokupnoga projekta temelji na načelu očuvanja radnih mjesta (s posebnim fokusom na Rafineriju Sisak) te načelu suradnje sa svim sindikatima u Ini“.

Zalagati se za nacionalizaciju Ine, ali samo pod uvjetom da Vlada već ima razrađeni plan unaprijed, zapravo znači ne zalagati se za nacionalizaciju. Osim što bi dužnost ljevice bila da natjera Vladu da nacionalizira Inu pa makar pritom ova pala s vlasti, dužnost ljevice je i da ojača radničku borbu u Ini te da radnike pridobije za svoj politički program. A to se ne može ako se nastupa prema svim sindikatima tamo kao da su ravнопravni. Oni koji prate situaciju znaju točno koji sindikat je najborbeniji i zašto, te kakva je uloga Stožera za obranu Rafinerije Sisak. Dakle, Nova ljevica je u tom slučaju morala tražiti nacionalizaciju pod

svaku cijenu, jer i nije u poziciji da bilo što postavlja kao uvjet svojeg pristanka. Također, morala je ići među radnike i svoje zahtjeve vezati uz njihove.

Sljedeći primjer je nedavna RF-ova borba za radnike i radnike Kamenskog i Diokija. Nema sumnje da je zagrebačka organizacija RF-a odradila izuzetno veliki i značajan posao za ove radnike kad je uputila prijedlog da se odgađanjem naplate komunalne naknade ili pak njenim oslobođanjem dotičnih firmi u stečaju povrati dio radničkih potraživanja. Bez obzira što predstoji teška borba i što se ne nazire rješenje ove zavrzlame, ipak je potrebno uputiti nekoliko kritičkih opaski RF-u, baš u kontekstu već rečenog.

Kad je RF već krenuo s ovim političkim potezom, onda je njega trebalo

**Kako radnika iz žrtve pretvoriti
u borca, kako mu manjak
samopouzdanja nadomjestiti
viškom samopouzdanja, kako
ga iz stanja neorganiziranosti
dovesti u stanje koordinacije i
organiziranosti – eto zadatka
ljevice! I zato ne samo RF,
nego i Nova ljevica, moraju
biti svjesni da se iza svakog
konkretnog političkog
zahtjeva krije načelno pitanje
organizacije radničkog pokreta**

uklopliti u cjelokupnu strategiju. Jasna je stvar da se razne političke ideje javljaju spontano pojedincima ili grupama koje djeluju politički. Jasno je da nitko nije mogao predvidjeti godinu dana unaprijed sve ovo što se događa u zagrebačkoj Skupštini oko radnika i radnika Kamenskog i Diokija. Ali se morala osvijestiti činjenica da se svako malo javljaju novi zahtjevi, nove ideje i da mora postojati jasna i razrađena strategija kojom ljevica postavlja svoje ciljeve, kao i načine njihove realizacije. Ako nema strategije, koja uz sve navedeno mora predvidjeti prostor za nove i spontane zahtjeve, i ako nema formalnog rukovodstva, čija je zadaća da načelna pitanja strategije poveže s konkretnim pitanjima taktike – tada se događa upravo ovo čemu svjedočimo na primjeru RF-a.

Izostankom koordinacije s drugim radnicima i sindikatima u i izvan Zagreba daleko se umanjio pritisak na lokalnu vlast. Taj pritisak bio bi kudikamo veći da su i RF i Nova ljevica pristupile ponajprije radnicima na lokalnoj razini i okupili ih u borbi protiv aktualne lokalne vlasti. Dalje, prevelik fokus na Bandića prekomjerno je trošio energiju u skupštinskim prepucavanjima, umjesto da se status skupštinskog predstavnika Grada Zagreba koristio za obilazak radnika i njihovu jaču mobilizaciju u samom Zagrebu, ali isto tako i u županiji. Ovo se najjasnije vidjelo na primjeru štrajka radnika Dalekovoda, gdje skupštinski pred-

stavnik RF-a ni u jednom trenutku nije došao posjetiti te radnike i ponuditi im pomoći. Stvari previše odmiču u smjeru moraliziranja pa se za odluke vladajućih ustrajno govori da su nepravedne, inzistira se da se radnicima „vrati barem dio onog što su zaradili“, zapravo previše se odmaklo u smjeru prikazivanja (i to nesvesno) radnika kao žrtvi Bandićeve zavjere i, konačno, prečesto se upotrebljavaju izrazito velike riječi koje ne odgovaraju trenutku.

Nepostojanjem zacrtanog plana riskira se rasipanje resursa i napisljetu se ulazi u bitku s gotovo nepobjedivom stihijom.

I to se u ovim trenucima dešava ljevici – svakim danom sve više ona upada u postojeći spontanitet događaja koji je onda nose u skladu s internom dinamikom. Očigledna je i dominantna tendencija danas u društvu da se radnici prikazuju kao žrtve i jednici, da ih se sa svih strana sažalijeva, da se njihovi problemi prikazuju kao njihovi zasebni problemi, koji su vezani uz samo jedno poduzeće, samo jednu lokalnu vlast, samo jedan sektor i granu itd.

Pošto RF ne djeluje u skladu s planom i strategijom, pošto ne djeluje dosljedno, ovaj spontanitet događaja ga baca čas na jednu, čas na drugu stranu. U jednom trenutku se radnike drži žrtvama Bandićeva terora, da bi se u drugom trenutku kritika svemoćne Bandićeve politike svela na njega kao osobu itd. U svemu tome je previše iracionalnosti, moraliziranja, a premalo političkog, premalo organizacijskog i premalo koordiniranog djelovanja.

RF bi morao stvar preokrenuti tako što će svoje buduće političke zahtjeve vezati uz dugoročnu strategiju, a postojeće zahtjeve izmijeniti na način da njihovo djelovanje ima za cilj radnike i radnice prikazati i ojačati kao borce pune optimizma i samopouzdanja, a ne kao žrtve koji jedino traže ono što im pripada i ništa više.

Kako radnika iz žrtve pretvoriti u borca, kako mu manjak samopouzdanja nadomjestiti viškom samopouzdanja, kako ga iz stanja neorganiziranosti dovesti u stanje koordinacije i organiziranosti – eto zadatka ljevice! I zato ne samo RF, nego i Nova ljevica, moraju biti svjesni da se iza svakog konkretnog političkog zahtjeva krije načelno pitanje organizacije radničkog pokreta. Kad se to osvesti, onda se na Bandićev uspjeh protiv radnika i radnica Kamenskog i Diokija neće gledati kao rezultat njegove samovolje ili pokvarenosti, nego kao rezultat nedovoljne organizacije tih radnika. I ne treba se zavaravati da to nije posao RF-a i Nove ljevice kad se već nazivaju ljevicom.

Za kraj, može se reći da navedene pogreške spadaju u kontekst prvih koraka ljevice u njenom razvoju. Ako se može učiniti određena paralela s ruskim socijaldemokratima, s obzirom na stanje ljevice kod političkog i organizacijskog pitanja, hrvatska je ljevica danas otprilike na razini gdje je ruska socijaldemokracija bila u onih nekoliko godina na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Naravno, ovo je pod prepostavkom da se na ljevici jače razvije samokritika koja nije anarhistička i da se predano radi na ispravljanju početničkih pogrešaka.

U tom smislu, ispravni politički razvoj na ljevici u budućnosti će nužno dovesti do zbljžavanja, odnosno do pokušaja prevladavanja postojeće fragmentacije. Hoće li ta suradnja tada prerasti u koaliciju ili u širu platformu, koja se trebala osnovati još 2014. i koja je RF trebao postati, ovisi ponajviše o samim ljudima na ljevici. Zasad izgleda da je jedna od glavnih prepreka užoj suradnji glasna dirdem manjina koja gurajući svoju agendu protiv hijerarhije, unutarpartijske demokracije i formalnog kolektivnog rukovodstva, vrlo efikasno radi protiv okupljanja ljevice. Kao posljedica takve politike, RF je umjesto frontovske (platformske) organizacije koja okuplja različite grupe i pojedince s ljevice s ciljem koordiniranog djelovanja, u ovom trenutku stranka kojom dominiraju stavovi neformalnih krugova.

ЈОЗЕФ ШКВОРЕЦКИ: БЕКСТВА ЛИДЕ БАРОВЕ,
БЕОГРАД, CLIO, 2017.

КАД СЕ ХИТЛЕР УПУЦAVA

пише: Чедомир Вишњић

Књига Јозефа Шкворецког не одговара ни на једно крупно питање, али олакшава разумијевање чињенице да ни у времену великих идеологија нису сви припадали тим освијештеним војскама. Било је и тада, као и увијек, свијета који се љуљао као трава на вјетру, падао кошен косама великих вођа и покрета и за који ће заувијек остати питање – у којој је мјери само жртва, а у којој актер властите и колективне судбине. Важно је код оваквих дјела једино, да се не сведе све на њих, да остану занимљивост једне критичке јавне и хисторијске свијести

посебно спомињање по својој интелектуалној вриједности, да није ријеч о биографији чешке глумице Лиде Барове, коју су обојица познавали.

Лида је сусрела Хитлера. Била је на чају код њега, спремљеног само за њу. Он је био фин и емотиван, говорио јој је о томе да га подсећа на његову струју љубав, да му не смета што је Чехиња, наговарао је да дође опет, у чему се крила тиха понуда. Али њој, младој и веселој, он је био чудан и тежак, а једина шанса за њих двоје је заправо била, да она приђе њему... Тако је пропала Лидинија краткотрајна прилика да утиче на свјетска збивања. Пропала је и она сљедећа, али је та ипак потрајала пуне двije године и обиљежила јој живот. Лида Барова је сретно изbjегла Фирера, али је потом без правог отпора ушла у гравитацијско поље шепавог злодуха и господара њемачког филма, тада најјачег пропагандног оружја, Јозефа Гебелса. Она је била лијепа, и осим те љепоте није емитовала у окружење никакве друге поруке, сваки облик друштвене мисли био јој је туђи. Та „чистота“ од њихових опсесија очито је годила екипи преоптерећених манијака у нацистичком водству, а можда их је провоцирало и то што је била Славенка, лијепа ропкиња.

Колико је чешка глумица познавала и разумјела свијет око себе најбоље говоре њене ријечи о министру изговорене много касније у перо Јозефу Шкворецком: „Схватила сам једино да искри духовитошћу и шармом, а с времена на време спустио би на мене своје тамне, лепе очи...“; или: „почеле су да ми се допадају његове лепе руке...“ док је пребирао по клавиру. (Овде је нужна једна важна напомена. Иако засновано на аутобиографском казивању главне јунакиње, ово је дјело Јозефа Шкворецког, објављено у првим годинама његовог политичког изгнанства. Немамо разлога сумњати у искреност Лидиног свједочења, али је очито да су перо и драматургија у рукама великог чешког писца, који држи страну својој хероини и покушава разумјети њена бјекства. Која су их, очито, чврсто повезивала.)

„Хитлер је тако усамљен. Нема среће са женама. То је зато што је превише мекан. Жене то не воле. Њима је потребно да знају ко је газда...“. Тако, у свом времену класично и са ауторитетом зналца, психолошко стање свог Вође на увијек важном и осјетљивом сектору фронта дијагностицира његов велики сарадник и саборац, један од фасцинантних негативаца европског XX вијека, Јозеф Гебелс. Човјек без којег би њемачки националсоцијализам био подједнако опасна најава и појава, али много мање занимљива у свом политичко-пропагандном наступу и изразу. Уосталом, овдје је записао једну страну баналне истине, сваком је познато да тихи, повучени и смотани момци, лако могу постати опасни по своје окружење у ванредним околностима, у којима компензирају своје застое. И ова биљешка из министровог дневника не би заслуживала

А као додатна илустрација менталног стања главне јунакиње могу послужити њене ријечи о атмосфери на и око Олимпијаде 1936.. године. Догађај, много пута описан и окарактерисан у свјетлу каснијих чињеница, она је видјела овако: „Свечано расположење земље вакслре после отклоњене незапослености, хаоса, замало па и грађанског рата. Нису то били само моји утисци, већ и хиљада и хиљада људи који су се слегли у Берлин из целог света...“ Знала сам само за Берлин пун сунца, каже она Шкворецком. Вољела је свог министра, играла у филмовима, вјеровала да ће се развести због ње, и много времена потом гледала у њему човека другачијег од његових партијских другова. Нуђио јој је да заједно побјегну у Јапан и да тамо живе животе обичних људи. Тада већ није могао бирати куда да бјежи.

Цијела њихова прича ипак није могла потрајати. Кад је запријетило да коначно пукне брука и да се у германску политичку елиту сасвим неочекивано пробије једна млада Чехиња и истисне припаднице старе врхушке, Магда се пожалила Хитлеру. Овај је позвао свог министра и натјерао га да му обећа да ће сачувати свој брак. „Ко гради историју, нема право на приватни живот“, наводно је рекао Фирер, имајући примарно у виду властити случај. Лида прича да јој је министар у сузама рекао: „Дао сам вођи часну ријеч“. Није вриједило ни то што је у једној заиста необичној ситуацији обавила разговор са Магдом, била је приведена тој жени, која јој је понудила да остану обе око њеног Анђела, како је звала мужа, само уз услов да Лида с њим нема дјецу. Расна и свака друга чистота породице била јој је једино важна. Све је то опет било претешко за младу глумицу склону једноставним и сретнијим заплетима. А колико је Магда мислила болесно озбиљно говори њихов страшни завршни чин, од којег је ваљда и хтио побјећи једној Чехињи, а онда и у Јапан. Убиство њихове дјеце прије самоубиства њих двоје, којим су покушали пријати античке димензије злочиначком пројекту којем су припадали.

Кад извуче Лиду из нацистичке Њемачке, као да и Шкворецком лакне. Оставивши Гебелса иза себе, а на њену срећу, око њеног уклањања из круга око министра потрудио се и Гестапо, ставивши је на список опасних и непожељних особа, оставивши њега оставила је највећу опасност свог живота. Иако су била прошла релативно безазлена времена берлинске Олимпијаде у којима још нису сви били сигурни у то ко је ко и што је што у европској политици, она је и даље била несретна због таквог kraja своје љубави. Брани је и четрдесет година касније; „зар се цео свет не заклиње у љубав у свим варијантама од хришћанске, комунистичке, хипијевске... треба ли да је се одричем зато што је њен субјект ушао у историју тако како је ушао... треба да лажем?“ Сваки ће се данашњи читалац лако сложити с тим да не треба да лаже, уосталом, она је са таквом хисторијом иза себе, која није могла бити тајна, на kraju ипак преживјела и долазак Црвене армије у Чешку и нимало лаган први поратни период у oslobođenoj земљи. Дакле, нико је ни тада није оптуживао много више него је заслужила. Не треба да лаже, зато ово и јесте нама данас занимљиво штиво, али прије свега зато што оно потиче на размишљање о неким важним питањима која са самом Лидом и њеним бјекствима немају пуно везе.

У првом реду питање је то нашег данашњег односа према, дакако, постојећим нормалним људским цртама и релацијама у кругу припадника националсоцијалистичког водства. Данас је све то постало

редовна тема и озбиљне хисториографије и публицистике различитих инспирација, али над свим и даље лебди оно старо питање – у којој мјери разумјети значи и опрости, нарочито с протеком времена и одмицањем од директних посљедица злочиначких пројеката. Не само Хитлеровог. У крајњој инстанци питање је то стварања и очувања критичке хисторијске свијести неког колектива. Наравно да су и нацисти вољели, имали своје биографије и своје страхове, можда је баш у свему том Гебелс један од најзанимљивијих случајева. Али, што нам данас значе сличице са историјске странпутице, које и какве потребе оне драшкају и испуњавају? Је ли то штиво за ужу публику или баш за ону најширу?

Данас и овде, чини нам се да би могли закључити ово: за разумјети је њемачки опрез према релативизацијама, јер они најбоље знају како је то и из чега никнуло. Што се тиче нас осталих, на нама је да покушамо разумјети, а за то су сви примарни и секундарни извори добро дошли. Па и биографија младе чешке глумице која је дала свој скромни допринос њемачком пропагандном строју. Ова књига не одговара ни на једно крупно питање, али олакшава разумјевање чињенице да ни у времену великих идеологија нису сви припадали тим освијештеним војскама. Било је и тада, као и увијек, свијета који се љуљао као трава на вјетру, падао кошен косама великих вођа и покрета и за који ће заувијек остати питање – у којој је мјери само жртва, а у којој актер властите и колективне судбине. Важно је код оваквих дјела једино, да се не сведе све на њих, да остану занимљивост једне критичке јавне и хисторијске свијести.

Присилним повратком у Чешку 1945. године дошао је тренутак да и политички неинтелигентна глумица плати дио дугова и покаже нешто карактера у затвору којег је допала. Падом Чешке под власт комуниста и перо Јозефа Шкворецког у задњим поглављима ове приче креће утабаним стазама. То је тема коју је знао боље но и једну другу и о којој смо много тога прочитали. Зато опис Лидиног бијега из домовине дјелује и драматично и већ познато. Цијела њена приповијест је трагедија на чешки начин, све на граници озбиљности, а са врло реалним посљедицама. Једна тужна и врло скупо плаћена каријера, завршена у изbjеглиштву, далеко од мјesta са којег је кренула.

Самообрамбено, она и њен записивач, закључују књигу очекиваним ставом и ријечима: „ко хоће може, наравно, да се баци на мене и познатим библијским каменом. Пријатељство које ми указује тако много људи, познатих и препознатих, пружа ми наду да казну каменовањем већина људи сматра превише сувором и непримереном...“

Такав однос људи на улици је лако разумљив, било да је у питању однос према младој и лијепој глумици из старијих филмова, било да се ради о старици која ово казује. Но, не ради се о томе и то скоро ништа важно не говори. Нешто друго је у питању. Кад то естетика дефинитивно потре политичку хисторију, кад престану бити важне хиљаде мртвих робова, а спремни смо видjetи само љепоту старих грађевина и њихових стубова, кад престају бити важни пријатељи и љубавници злочинци, а остаје само лијепо лице у старом филму, занимљиво и привлачно носталгичарима свих идеолошких струја и фракција. Како се ствара та временска граница и помиче ли се све више ка нама и нашем времену?

Препоручамо за читање ову тужну чешко-њемачку причу са маргине стваралаштва писца „Кукавица“, „Оклопног батаљона“, „Бас саксофона и других прича о џезу...“. Да споменемо само књиге које су формирале и нас овде, док смо се још знали смијати и туђој и својој невољи.

ĐORĐE MATIĆ: HISTORIJA I SAVREMENICI: OGLEDI O SRPSKOJ KULTURI, ZAGREB: SKD PROSVJETA, 2017.

MELANKOLIJA PORAZA

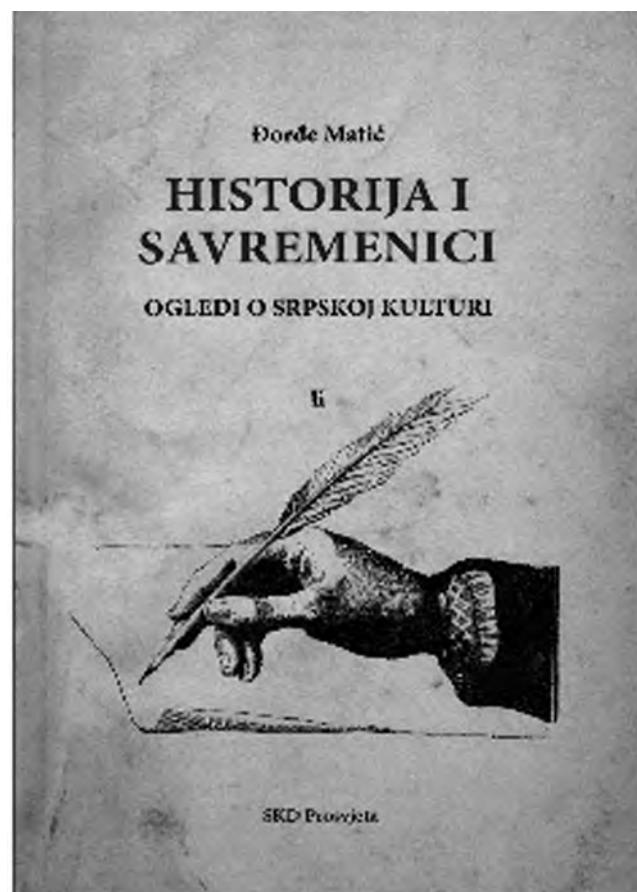
PIŠE: Sanja Šakić

Eseji skupljeni u knjizi raspoređeni su kronološki i organizirani oko velikih i, bez izuzetka, muških imena pisaca, umjetnika i znanstvenika poput Njegoša, Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića, Radičevića, Mokranjca ili Disa. Premda su ispunjeni intrigantnim autorovim subjektivnim impresijama, ne daju se svesti na opažanja o njihovim djelima. Oni su, prije svega, kritički osvrt na suvremene kulturne politike koje su svoju baštinu ustrajno reducirale, zloupotrebljavale i svodile na podjele, najčešće, prema nacionalnom ključu

(...) još jedna istina o stanju koje nazivamo egzilom glasi da ono strahovito ubrzava inače profesionalni uzmak – ili skretanje – u izolaciju, u apsolutnu perspektivu: u stanje u kojem je sve što čovjeku ostaje, biti sam sa sobom i vlastitim jezikom, bez ikoga i ičega. Egzil nas preko noći vodi tamo kamo bi vam normalno trebao cijeli život da stigne.

Josif Brodsky¹

Citatelji Prosvjete su se s imenom, a prvenstveno djelom, pjesnika i eseista Đorđa Matića često imali priliku susretati na ovim stranicama. Možda se stoga klasični uvod doima suvišnim, no povodom izlaska njegove knjige eseja u *Prosvjetinom* izdanju vrijedi se prisjetiti Matićevih pjesničkih

zbirki *Lingua franca* (2013) i *Haarlem Nocturne* (2016), te knjiga eseja *Tajni život pjesama: hrvatska popularna muzika devedesetih* (2014) i *Tajne veze: slušanja i osluškivanja* (2017) budući da najnovija, *Historija i savremenici: ogledi o srpskoj kulturi*, potvrđuje prepoznatljivost Matićeva esejističkog rukopisa. Od *Leksikona YU mitologije* (2004) do danas odlikuje ga erudicija, opčinjenost i zaigranost jezikom, ludičko uspostavljanje tajnih veza među umjetnicima, stilovima i epohama, te samosvesna i angažirana osjećajnost, strastvenost (koja katkad graniči s patetikom) i melankoličnost koje ne ustupaju pred cinizmom i grubostima svakodnevice.

U izdanju zagrebačke Prosvjete objavljena je nova Matićeva knjiga *Historija i savremenici: ogledi o srpskoj kulturi*, zbirka od petnaest eseja napisanih u razdoblju od 2008. do 2017. godine. Kako naslov veli, riječ je o esejima posvećenim srpskoj kulturnoj baštini od 19. stoljeća do danas, napisanim povodom značajnih godišnjica ili bez povoda – na godišnjice „neprimjećene“. Autor njima prenosi vlastite impresije o pojedinim djelima i kulturnim događajima, ali bez obzira na povod protagonisti eseja i okruglih godišnjica ostaju u drugom planu. Matić se zanima prije svega za fenomene kulturnog pamćenja i ciljane strategije zaborava čiju dijalektiku detektira, tumači i nerijetko kritizira. Uspostavljajući neočekivane veze među piscima tamo gdje kontinuiteta naizgled nema, Matić se vraća temi, još uvijek aktualnoj, strateškog brisanja imena iz memorije, te uočava da

¹ Josif Brodsky (2000). Stanje koje zovemo egzilom. *Tvrđa* br. 1-2: 52.

je čitava kultura „odstranjujući ‘tuđe’, zarezala i u vlastito tijelo, odrekavši se takvim zahvatom svojeg rođenog pamćenja“ (75). Strateško kulturno i političko odricanje zajedničkog pamćenja dijaloški je parnjak strategijama prisjećanja, a sjećanja su istovremeno sredstva povezivanja i razdvajanja. Parafrizirajući Aleidu Assmann, mi smo ono čega se sjećamo i ono što zaboravljamo.²

Premda su Matićevi eseji patinirani velikim pričama egzila, emigracije i ideoloških represija, polazišta su im prije svega mesta intimnog autorova užitka u umjetničkom djelu čiju univerzalnu vrijednost, originalnost i višežnačnost prenosi svojim čitateljima

Eseji skupljeni u knjizi raspoređeni su kronološki i organizirani oko velikih i, bez izuzetka, muških imena pisaca, umjetnika i znanstvenika poput Njegoša, Dositeja Obradovića, Vuka Karadžića, Radicevića, Mokranjca ili Disa. Premda su ispunjeni intrigantnim, a gdjekad i začudnim umjetničkim spojevima, te autorovim subjektivnim impresijama, ne daju se svesti na opažanja o njihovim djelima. Oni su, prije svega, kritički osvrт na suvremene kulturne politike koje su svoju baštinu ustrajno reducirale, zlo-upotrebljavale i svodile na podjele, najčešće, prema nacionalnom ključu. Upozoravajući na skrnavljenje, redukciju i kljaštrenje umjetničke baštine, cilj je ovih eseja uputiti poziv odgovornom čitanju kulture oslobođenom dnevno-političkim implikaturama i kontaminacijama. U „historijskim“ precima autor ne pronalazi povoda diobama, nego ideje zajedništva i zajedničke povijesti, ali i naznake kasnijih udesa pa ih stoga dovodi u vezu sa „savremenicima“. Nedostojna i sramežljiva obilježavanja, primjerice, Njegoševe i Dositejeve godišnjice u Srbiji, posljedica je nebrige kulturnih institucija koje su najvrednija književna djela prepustila lektiri, dozvolivši joj da ih svede na prisilu čitanja umjesto na pronalaženje zadovoljstva u tekstu. Nehaj i „nesvijest“, ne samo srpske nego kulturne politike zemalja u regiji, osobine su, kaže Matić, stješnjenih, izguranih, posvađanih i malih naroda koji su u globalnom poretku ostali slijepi za svoje važne datume i svoju kulturnu posebnost.

U borbi protiv lektira i akademskog dociranja autor u kanonskim tekstovima prepoznaje duboku humanost i čežnju za pripadanjem koja je intimno bliska njegovim „savremenicima“, posebice intelektualcima i ljudima od knjige koji su se nakon raspada SFR Jugoslavije našli u egzilu. Uokvirivši zbirku motivom traženja sebe na policama knjižare, Matić se

igra književno-egzilantskim znakovljem zaključujući da je knjiga najbolji dokaz postojanja jednog pisca-emigranta za kojeg pravog povratka nema. Ostavljajući na granici sve što se dalo izbrojati, jedino pravo vlasništvo (p) ostaje mu kulturno naslijeđe i jezik bez kojega ne bi postojao, a istinsko prebivalište književni prostor naseljen omiljenim tekstovima koji su mu to bliži što je udaljenost od matične zemlje veća.

„Kanonski niz“ Matić razbija prikazima omiljenih knjiga, slikarskih izložbi, dokumentarnih filmova, publicističkih knjiga i jednim esejom posvećenom glazbenoj umjetnosti. Premda je riječ o nešto novijim događanjima na kulturnoj sceni, osovina im je kritika revizionističke povijesti i postsocijalističkih praksi emancipacije, te artikulacija simbolične i stvarne isprepleteneosti kulture dvaju naroda koji su, antagonizmima usprkos, „namjereni zauvijek jedni na druge“ (82). Premda su popkulturni proizvodi preuzeли primat u kulturnoj razmjeni između Hrvatske i Srbije nakon raspada SFR Jugoslavije, Matić izdvaja momente u kojima je visoka kultura i zajednička kulturna baština bila subverzivni element suvremenih politika razdvajanja. Tako, primjerice, izložbu *Stotinu vrhunskih djela hrvatskih umjetnika iz perioda 1850.-1950.* u organizaciji Narodnog muzeja u Beogradu čita kao najdublju bliskost i kulturno prožimanje koje nikakva ignorancija i šutnja beogradskih medija nije u stanju ponitići.

Matić, posve svjesno, ima tendenciju idealizirati vrijeme zajedničke države suprotstavljajući se tim postupkom revizionizmu i negiranju svjedočanstava i dokaza o postojanju zajedničke kulturne baštine. Ova je idealizacija, s jedne strane, postupak opravdan implikacijom čitatelske publike koja s autorom dijeli sjećanja, vrijednosti, metajezik i kulturne reference, a koji neupućenim čitateljima i mlađim generacijama mogu dje-lovati strano i nerazumljivo. S druge strane, postupak se obrazlaže činom nostalgičnog prisjećanja kao implicitne i eksplisitne kritike suvremenih politika. Nostalgija za autora nije tek tugaljivo-romantični postupak, nego praksa koja, prema Velikonji, sadrži kreativni i emancipacijski potencijal³-izražavanje čežnje za vremenom i mjestom kojeg više nema istovremeno je i kritička intervencija u suvremene politke pamćenja. U razumijevanju predaka i sebe, te ponovnom čitanju vlastite kulturne baštine suprotstavljujući se politikama zaborava, krivotvorena, pa i neupućenosti možemo, kaže autor, doprijeti do zrelosti kulture i nacije: „I sudar, direktni, s našim stidom koji bi kroz nelagodu doveo do sljedeće etape – do suošćenja, do sažaljenja, do bijesa.“ (64)

Matić nije samozatajni nostalgičar, nego, birajući temu i primjeren stil, uvek polazi od intimnog osjećaja poraza i čežnje za minulim vrijednostima nekog vremena otkrivajući sebe kao stranca u svijetu naseljenom drukčijim, a katkad upitnim i nerazumljivim, vrijednostima. Premda su njegovi eseji patinirani velikim pričama egzila, emigracije i ideoloških represija, polazišta su im prije svega mesta intimnog autorova užitka u umjetničkom djelu čiju univerzalnu vrijednost, originalnost i višežnačnost prenosi svojim čitateljima. Čak i kad se ne pronalazimo u njegovim impresijama, Matić opipljivo posreduje užitak „ukraden“ od umjetničkog djela koji je u konačnici vredniji od svakog kulturnog zaborava.

² Usp. Aleida Assman (2011). *Duga senka prošlosti. Kultura sećanja i politika povesti.* Beograd: Biblioteka XX vek.

³ Usp. Mitja Velikonja (2009). *Povratak otpisanih.* <https://pescanik.net/povratak-otpisanih/>

**DUŠAN VESIĆ: KAO DA JE BILA NEKAD,
BEOGRAD, LAGUNA 2018.**

VIŠE OD ŽIVOTOPISA

PIŠE: Đorđe Matić

Mada je ova knjiga i stanovit historijat, ne jednog nego nekoliko era, Vesić se odmiče od uloge historičara i čini ono što odlikuje njegovu suprotnost – pjesnika: umjesto da pokaže samo ono „što se dogodilo“, on nagovještava bitnije – ono što se moglo dogoditi

Svaki put kad ovdje izađe biografska knjiga uvidi se nanovo kako je kultura zapravo siromašna takvim radovima. Iako je tu svakako i do nemara i nesposobnosti da se shvati već i pravilno ocijeni značenje velikih ili važnih ličnosti – najočitijim primjerima: ni Ivo Andrić ni Miloš Crnjanski nemaju pravih biografskih knjiga, što je apsolutno frapantna činjenica – iza svega pak stoje zapravo duboki historijski, a ne „jedino“ kulturni razlozi. Dugotrajni neslobodni politički sistemi porodili su stanje u kojem su pričanje i pisanje o životu pojedinca koji se svojom izvrsnošću izborio za takvu pažnju, za biografe redovno bili opterećeni strahom od cenzure i posljedica. Čak i u slučaju ličnosti koje s politikom i ideologijom nisu imale direktnе veze. Pored toga, u kulturi gdje je, osobinom svih provincialnih i oprimiranih društava, tako jako izražen fenomen javne laži i privatne istine – kritičko i bilo koje drugo pisanje nečijeg životopisa dodatno je otežano. Kao kompenzacija služi namjesto toga trač. Otud, tu gdje se društvo i kultura predugo ljudjaju između ideološkog pritiska s jedne strane i trača s druge, i gdje je čovjeku oduvijek bilo teško sačuvati nešto privatnosti, kako onda pisati nečiji život otvoreno, kritički i bez ustezanja?

Zato kad su se s nominalnim demokracijama, a usred općeg potopa, i takve knjige počele češće objavljivati, jedine dvije vrste biografija ličnosti iz kulture bile su uglavnom ili ispolirane od svakog oštrog kuta,

jedva korak od naručenih knjiga-reklama, ili pak publicistika u kojoj se pod izlikom kritičnosti podvaljivalo prikriveno, kako Amerikanci kažu, „ubojsstvo karaktera“, opet, kružno, uglavnom ideoološki motivirano. U tome svemu biografije muzičara, uže – biografije rokenrol muzičara, tek su trebale iznaci svoje mjesto u takvom kontekstu.

Kod ovakvog stanja, a u konkurenциji nevelikog broja knjiga o suvremenim domaćim muzičarima, ispričati onda ne bilo kakvu, nego vjerojatno najtežu priču od svih, za odgovornog i dobrog pisca-biografa strahovito je izazovan i delikatan zadatak.

Dušan Vesić, iskusni autor iz zlatne epohe jugoslavenskog rock-novinarstva i publicistike osamdesetih i neslužbeni biograf *Bijelog dušmeta* i Gorana Bregovića, nešto kao naš Boswell doktoru Johnsonu, neočekivano se i rizično prihvatio toga posla. I unatoč tome, pokazat će se sad nakon knjige ambivalentnog, kalamburskog naslova „Kao da je bila nekad“, kao sve vrijeme zapravo jedini mogući autor za takav poduhvat. Jer pisati uopće biografiju pokojne Margite Stefanović – Magi, klavijaturistice benda *Ekatarina Velika*, te istinske generacijske ikone i tamne heroine (nek se oprosti na igri riječi) beogradske i jugoslavenske rock-scene, takav zahvat pipav je po sebi, najblaže rečeno – proces koji je nužno morao broditi između dvije nejednake a ekstremno zavađene i nepomirljive obale. S jedne strane, kult *Ekatarine Velike*, toga najtragič-

nijeg benda naše scene, fanovska opsesija koja graniči sa sektaštvom i kerberski čuva svaki kritički glas o pojavi, a s druge polukultura trača, primitivno tabloidizirana, otupila kroz decenije svakovrsnog unižavanja drugih i samih sebe kroz neshvatljive medije. S jedne strane, nekriticna sakrosanktnost i kult žrtve oko nesretne Stefanovićke koji su stvorili ljubitelji benda, s druge malograđanska čaršija, neosjetljiva i istrenirana u rutinskom provlačenju javnih ličnosti kroz vlastita usta, i potpuno nesposobna za suosjećanje bilo koje vrste.

Iznad i prije svega – stravična priča, životopis koji potvrđuje kako je kod nas svaka fikcija slaba u odnosu na subbine koje se dešavaju pred našim rođenim očima.

**Ova knjiga potvrđuje kako
je kod nas svaka fikcija
slaba u odnosu na subbine
koje se dešavaju pred
našim rođenim očima**

Autor knjige, kao poslovično odgovoran pisac i čovjek nesumnjive i eksplikite izrečene ljubavi prema vlastitom subjektu, trebao je dakle najprije naći model kako uopće, u traženju istine i prenošenja već fakta toga strašnog života, ispričati sve zajedno, kojim postupkom i stilom. No, ponekad se dogodi da neke priče kao da „sudbinski“ traže vlastitog autora dok ih ne nađu – ili u protivnom neće biti napisane. Ovo je takav slučaj. U kombinaciji gotovo kliničke distance, prividne dakako, trumanekapotijevske faktografije-kao-poruke (a faktografija je u knjizi, na suprot mistificiranja okoline i svih vrsta „zadebljavanja istine“, upravo uzorna, jednako kao i impresivan broj sugovornika-svjedoka), odnosno delikatnosti gotovo nevidljivog, udivljujuće ekonomičnog i diskretnog stila – Vesić je ispisao biografiju kakva ovdje nikad nije napravljena. Nije ni mogla, budući takve priče također nije bilo nikad. Tako, životopis muzičarke i umjetnice koja je rođena s darom za sve čega se dohvatala – počevši od muzike iznad svega, jasno, do arhitekture i vizualnih umjetnosti – a završila u stanju koje je na kraju bilo *manje od ništa*, sve to frapira gotovo svakom stranicom kod čitanja, svakim ponmo, brižljivo i akribično predstavljenim faktom i nemetljivim povremenim autorovim komentarima i interpretacijama.

Ako bismo pokušali pojasniti (unutarnjim) kontrapunktom: potencijalno idealna biografija Milana Mladenovića, vođe i glavnog autora, *movensa Ekatarine Velike*, bila bi studija o kreativnosti, stvaralaštву, muzičkim i tekstualno-poetskim pitanjima, s nužnim rikošetiranjem u šire društveno-historijsko i ideološko. Biografija Margite Stefanović, žene rođene s takozvanim apsolutnim sluhom, paradoksalno najmanje govori o muzici i kreaciji – to je ponad svega *psihološka* studija,

„bildungsroman“ o patologiji obitelji sa konsekutivnim, posljedičnim i cikličkim množenjem ka psihopatologiji porodice *čitave kulture* a u periodu vrhunca jugoslavenske društvene i kulturne moderne. To je priča o balkanskim majkama-medejama i samoljubivim očevima, o društvu koje se trese tektonski između permisivizma visoke modernosti i prastarih, predmodernih nedovršenosti karaktera i ličnosti koji su se našli u okolnostima te iste problematične modernosti. Iz toga, fatalno, i nemogućnosti da se točno u određenom momentu društva i kulture mlada ličnost razvije u slobodnu i otvorenu zdravu osobu.

To je naravno onda i priča o neprestanoj, nepodnošljivoj boli, fizičkoj i duhovnoj. Ili još kraće i beznadnije: priča o ubijanju boli nastaloj iz takvih okolnosti. Nije slučajno *Ekatarina Velika* imala stih – „raste kao bol“.

**Životopis muzičarke i
umjetnice koja je rođena
s darom za sve čega se
dohvatila, a završila u
stanju koje je na kraju
bilo manje od ništa,
frapira gotovo svakom
stranicom kod čitanja**

U svojoj *Poetici* Aristotel nas uči da ono što „po sebi gledamo s boli, nad time uživamo kontemplirati kad je predstavljeno vjernošću detalja“. A pošto nas autor izlaže sili detalja, kao svjesnim metodom, i kad se već od prologa i prvih poglavila suočimo s time, postaje jasno i bolno razvidno: glavna junakinja ove priče nikada nije imala šanse. Vesić, uviđavnošću bez premca, tragediju te nemogućnosti spaša razvija neumoljivo kroz svoj tekst, sve do kraja fizičkog kraja muzičarke – i *post festum* do kraja knjige. Ali nešto se drugo i fascinantnije događa tokom čitanja: kao u najboljim biografskim filmovima recimo, u kojima znamo od početka kraj – u Vesićevoj knjizi čitatelja naprotiv u jednom trenu uhvati osjećaj kao da će priča i knjiga nekim čudom drugačije završiti, sasvim kontraintuitivno, sasvim protiv materijalne istine. I, baš ovdje, stvar je ponovno aristotelovska, iako s neobičnom izmjenom. Mada je ova knjiga i stanovit historijat, ne jednog nego nekoliko era, Vesić se odmiče od uloge historičara i čini ono što odlikuje njegovu suprotnost – pjesnika: umjesto da pokaže samo ono „što se dogodilo“, on nagojavačtava bitnije – ono što se *moglo dogoditi*. Iz toga on materijalizira i za ovu strašnu priču još jedan ključni diktum Aristotelov: „komedija gleda da predstavi ljudi gorima. Tragedija – boljima nego što su bili u stvarnom životu.“

U tome je njen trijumf. I trijumf ove knjige.

**ЗДРАВКО ПЕТРОВИЋ: КРЕАТИВНИ ХАОС,
БЕОГРАД: СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК, 2011;**
**ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ: ОТКРИВАЊЕ ТОТАЛИТЕТА,
БЕОГРАД: СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК, 2013.**

ДВЕ КЊИГЕ О РАСТКУ

пише: Срђан Гагић

Растко Петровић својим је књижевним делом антиципирао већину поетичких, наративних и жанровских промена које су обележиле српску књижевност, а неумањен је његов утицај и данас. Проучаваоци га неретко виде као претечу неких од најзначајнијих (пост)модерних писаца попут Боре Ђосића, Милорада Павића и Светислава Басаре

120. годишњица рођења Растка Петровића, која се навршила у мају 2018. године, прошла је тихо. Када укуцате у Гуглов претраживач кључне речи Растко Петровић 120 година, појављују се две релевантне информације: текст из дневних новина поводом 115 година од његовог рођења и информација о стану од 120 квадрата који се продаје у улици Растка Петровића у једном од београдских приградских насеља. Иако ова годишњица није била инспиративна за књижевне некрологичаре, Раствово је дело последњих година добило заслужену пажњу између осталог и у студијама „Креативни хаос“ Здравка Петровића (Службени гласник, 2011) и „Откривање тоталитета“ Предрага Петровића (Службени гласник, 2013).

Већ од објављивања његовог првог романа, „Бурлеска господина Перуна бога грома“, књижевно дело Раствка Петровића није остало незапажено од стране књижевне критике. Савременици су му, међутим, у духу актуелне књижевне стварности, приступали с оспоравањем. Тако су се по изласку Петровићевих романа, песничких и есеистичких књига, јављале критике које су му замерале да уноси рушивачки дух у нашу књижевност, да је заражен болестима европских књижевности, да

је лош имитатор Аполинера. Овакав пријем сврстао је Раствка у ред оних аутора који су, крећући се значајно испред свог времена, одговарајућу рецепцију и вредновање доживели тек након смрти. Тек ће временска дистанца омогућити да се Петровићевом делу приступи на начин утврђивања стварног значаја и позиције овог писца у контексту српске књижевности двадесетог века. Стога ће се током скоро стотину година тај приступ, као и квантитативни удео научних радова посвећених његовом делу, значајно мењати.

Данас се стваралаштву Раствка Петровића – како у погледу романа и приповедака, тако и поезије и есејистике – даје значајно место, те се о Петровићу у књижевнонаучној литератури говори као једном од најважнијих српских писаца двадесетог века и кључно књижевно фигури наше међуратне књижевности. Након његове смрти формира се цео низ књижевних критичара који доприносе постепеној афирмацији и канонизацији Петровићевог дела – од Марка Ристића, преко Радована Вучковића, Јасмине Мусабеговић, Радомира Батурана, Зорана Чановића, Светлане Слапшак, Јована Деретића, Новице Петковића – до савремених проучавалаца који и у новом веку, с озбиљне временске дистанце у односу на Петровићеве прве књижевне текстове, показују значајно интересовање за његов опус и отварају просторе нових читања и тумачења.

Од 2000. године до данас објављено је више студија и зборника, као и десетине научних чланака у књижевнонаучној периодици, који су, делимично или у целости, посвећени књижевном делу Раствка Петровића. Након нешто мањег интересовања за Раствково дело током деведесетих година (најзначајнији је свакако зборник „Песник Раствко Петровић“, који је при Институту за књижевност и уметност 1999. године приредио Новица Петковић), први у низу дела посвећених Петровићу био је зборник „Откривање другог неба: Раствко Петровић“, који су 2003. године у издању Културног центра Београда приредили Михајло Пантић и Оливера Стошић. Потом је 2005. године објављена обимна „Поетика Раствка Петровића: структура; контекст“ Бојана Јовића, у којој се аутор бавио систематизацијом експлицитне и имплицитне поетике Раствка Петровића и њеног односа према поетикама европске авангарде; исте године и студија Предрага Петровића „Авангардни роман без романа“, у којој ће значајна поглавља бити посвећена управо Раствовим кратким

авангардним романима. Из ове студије проистећи ће и наредна књига Предрага Петровића, „Откривање тоталитета”, која је у потпуности посвећена прози Растка Петровића.

Последњих година у Службеном гласнику објављено је неколико студија о српској авангардној књижевности и, у оквиру тога, нарочито о Растку Петровићу, међу којима и 2011. године студија „Креативни хаос“ Здравка Петровића, тачно 90 година након што је у библиотеци „Албатрос“ штампан роман „Бурлеска господина Перуна, бога грома“. Исте године Академска књига објављује „Освајање модерног: кратка проза Растка Петровића и жанровско раслојавање српске авангарде“ Кристине Стевановић. Објављивање овакве две књиге у ограниченој књижевнонаучној продукцији Србије, значило је важну и заслужену посвету деведесетој годишњици од излaska *Бурлеске*. Заједничко свим ауторима јесте настојање да дају целовите и прегледне студије о поетици Петровићевог дела, с нарочитим акцентом на кратким романима. Циљ је утврдити стварно место Петровићеве прозе у развојној линији српске књижевности двадесетог века, њен однос према европској прози, те уочити одјек који ова књижевност има у савремености.

**Док његови савременици,
попут Андрића или Црњанског,
човекову судбину и смисао људског
постојања сагледавају кроз целину
историјских и друштвених збивања,
Растко одлази даље; свој интерес
шири на космичко и метафизичко
као одраз тоталитета**

Студија Здравка Петровића „Креативни хаос“ наслеђа се на читав век дугу традицију проучавања књижевног опуса Растка Петровића. Аутор полази од идеје да је, међу другим Раствковим делима, овај роман нарочито занемарен и настоји да својом студијом то донекле исправи. Два централна поглавља баве се утврђивањем места „Бурлеске господина Перуна, бога грома“ у контексту ране авангарде у српској књижевности, питањем жанровског одређења, као и структуре овог романа и тумачењем различитих авангардних техника и поступака који су у основи аутентичности овог дела. Студија даје значајан допринос у погледу разумевања места *Бурлеске* у контексту српске авангардне књижевности.

„Бурлеска“ је до наших дана тумачена углавном у контексту авангардистичког поетичког радикализма, кроз уочавање новина које је авангарда унела у међуратну српску књижевност, па се, у складу с тим, углавном указивало на значај авангардне прозе, међу којом и „Бурлеске“, на коначно конституисање антимиметичке традиције у српском роману. Аутор пак сматра да је важно да се овом роману приступи поступније и партикуларно, уз пуно уважавање његове слојевитости као најважније

одлике овог књижевног текста. Те је слојеве потребно разлистати, од преобликованог мита и традиције до авангардних техника разградње романа – те сваком од њих приступити појединачно, како би се објаснили и схватили структура и значење Петровићевог романа. Тако већ у предговору аутор најављује да ће се у својој студији у највећем делу бавити „анализом многоброжних поступака разградње, односно деструкције или трансформације романеске форме“ и управо ће поглавље посвећено структури *Бурлеске* наћи централно место у његовој студији. Аутор уводи синтагму конструисана деконструкција, коју користи и у поднаслову своје студије, како би указао на осмишљеност, пажљиво концептиран однос деконструкције према романеском жанру. Одатле, то је и главни и највећи задатак који аутор ставља пред себе – да тај тзв. хаос Петровићевог романа, који се често приписивао авангардној разиграности, бунту или немару, расветли као брижно и промишљено конструисан текст, који указује на великог писца који је свој „хаос“ пажљиво и креативно осмислио. Креативни хаос је, према аутору, управо конструисање деконструкције као брижно грађење разградње, освешћена деконструкција жанра која се остварује посредством употребе сложених поступака који у коначници стварају привид хаоса.

Петровићев текст значајно кореспондира са радовима још једног аутора, Предрага Петровића, који је аутор студија „Авангардни роман без романа“ и „Откривање тоталитета“. У новијим проучавањима, управо су ова двојица аутора дали највећи допринос новим читањима прозе Растка Петровића.

Студија „Откривање тоталитета“ у целости је посвећена питањима индивидуалног, историјског и митског постојања човека као главном интересу Петровићевих романова. Предраг Петровић своју студију темељи и управља према појму тоталитета, односно „страсти за тоталитетом“ као главним обележјем сазнање и поетичке склоности Растка Петровића. Аутор истиче Раствково третирање романа као енциклопедијске форме, те његов поглед на роман који је увек у контексту уметничких и научних промена свога доба.

Бавећи се питањима тоталитета, структуре и жанра ових романова, Предраг Петровић отвара и питања важна за разумевање наше књижевности, културе и уметности у првим деценијама двадесетог века, али и више од тога – онолико далеко колико је и Раствко отишао у свом сагледавању света. Док његови савременици, попут Андрића или Црњанског, човекову судбину и смисао људског постојања сагледавају кроз целину историјских и друштвених збивања, Раствко одлази даље; свој интерес шири на космичко и метафизичко као одраз тоталитета, чији је индивидуална свест интегрални, неодвојив део. У том кључу Предраг Петровић у својој монографији чита Раствков романески опус.

Раствко Петровић својим је књижевним делом антиципирао већину поетичких, наративних и жанровских промена које су у наредним деценијама обележиле српску књижевност, а неумањен је његов утицај и данас. Проучаваоци га неретко виде као претечу неких од најзначајнијих (пост)модерних писаца попут Боре Ђосића, Милорада Павића и Светислава Басаре. Његово књижевно дело ставља пред научнике и истраживаче задатак да му у историји српске књижевности осигурају место које му припада, а пред читаоца изазов истински узбудљивог читалачког искуства књижевног опуса, који је по многочему јединствен у нашој књижевности.

**САВА ГРУЈИЋ, ВОЈНА ОРГАНИЗАЦИЈА СРБИЈЕ, ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ, БЕОГРАД, 2014.,
ПРВО ИЗДАЊЕ КРАГУЈЕВАЧКА ДРУШТВЕНА ШТАМПАРИЈА 1874. ГОДИНЕ**

ВОЈСКА КАО НУЖНОСТ

пише: Синиша Таталовић

**Период који се обрађује у књизи
преломан је у развоју војне
организације, јер долази до великих
промјена, не само у начину попуне
војске, него и стратегији њеног
кориштења те оружја које користи.
Овај процес резултира ће Првим
свјетским ратом, као првим
глобалним сукобом с огромним
рушилачким потенцијалом и
вишемилијунским жртвама**

На почетку 21. стољећа, многи су се запитали да ли нам у новом неолибералном концепту међународних односа треба класична држава са својим институцијама, посебно војском, или њихово мјесто требају заузети мултинационалне корпорације и приватне војне компаније. Када је такав развој постао извјестан, терористички напади у многим земљама и стална опасност од тероризма све су промијенили. Државе су поново почеле јачати своје капацитете, посебно војне, тражећи надахнуће у давним прошлым временима. У многим је државама услиједило објављивање репримта војних класика и њихово стављање у сувремени контекст. Карл фон Клаузевиц и његово незаobilазно дјело *O рату*, које је познато и по изреци, да је рат наставак политike другим средствима, поново је постало популарно.

Књиге које обрађују војну организацију увијек су привлачиле пажњу. Војна организација у свим својим сегментима развијала се и прилагођавала новим ујетима брже него друге институције. На пример, политички систем поједињих држава, као што су Сједињене Америчке Државе, није промијењен већ неколико

стољећа, док је њихова војска од мале територијалне војске, постала најмоћнија глобална сила. О различитим аспектима војних организација објављује се велики број књига у којима се аутори баве садашњим, али и историјским аспектима. Међутим, када се објави књига која је репринт издања из претпрошлог вијека, онда она привлачи посебну пажњу. Таква је и она Саве Грујића, *Војна организација Србије*. Први пут књига је објављена давне 1874. године, у издању Крагујевачке друштвене штампарије, прије књигâ неких класика војне мисли. Аутор у књизи приказује развој војне организације од најранијих времена. Најприје обрађује војно уређење старих народа, Египта, античке Грчке и Римског Царства. У овом периоду стварања првих држава посебно се бави војним питањима као што су: попуњавање војске, однос између стајаће и народне војске, управљање војним снагама, војном стратегијом те утјецајем војске на политику тих држава.

У другом дијелу књиге, Грујић обрађује војно уређење у европским државама свог времена, средине 19. вијека.

Прије тога, даје кратки увид у период Средњег вијека у којем су доминирале мале, феудалне, најамничке војске. Од свих тадашњих држава, Грујић се одлучио обрадитивој организације Аустроугарске, Италије, Пруске, Јужне Њемачке, Белгије, Данске и Швицарске. Из данашње перспективе, овај дио књиге је посебно занимљив, јер компарира војске тада најважнијих европских држава.Период који обрађује је преломан у развоју војне организације, јер долази до великих промјена, не само у начину попуне војске, него и стратегије њеног кориштења те оружја које користи. Овај процес резултирао ће Првим светским ратом, као првим глобалним сукобом с огромним рушилачким потенцијалом и вишемилијунским жртвама. Овај дио књиге занимљив је и по томе што показује да један генерал, политичар и дипломата мале војске и државе одлично познаје војну историју, те војне организације свога времена. На то је утјецило и његово војно школовање, не само у Србији, него и Пруској те Русији.

**Грујић је обрадио
војне организације
Аустроугарске, Италије,
Пруске, Јужне Њемачке,
Белгије, Данске и
Швицарске**

У трећем дијелу књиге обрађена је војна организација Србије. Грујић најприје приказује како се развила тадашња војска Србије која је зачета још у Првом српском устанку. Затим су обрађена опћа начела за организацију Српске војске, унутарња диоба војске и њезино наоружање. Војска је била кључна снага у ослобађању Србије од турске власти и у процесу стварања самосталне државе. Због тога је војска имала и посебно место у друштву те посебну везу са владарима од Милоша до Александра Обреновића. Грујић посебно анализира војску свога времена које је обиљежено владавином краља Милана Обреновића са којим је имао специфичан однос. Док је био војник, Милан није био задовољан тиме да се Грујић бави политиком. Када се одлучио за дипломацију и политику, имао је његово пуно повјерење. У књизи је посебна пажња посвећена унутрашњој диоби и саставу војске, где је нагласак на попуни војске, активној, резервној и посадној војсци. Како војска није изолирана организација и овиси о стању у друштву, у књизи су обрађена и питања као што су трошкови за храну, одијела и плаће војника.

Књига, након што је објављена, било је нешто ново у српској јавности и изазвала је бројне реакције, посебно у војним круговима. Очito тадашњи војни кадрови још увијек нису били спремни на такве анализе, посебно ако су оне биле јавно доступне. Грујић је то стајало избацивања из војне службе. Међутим, процес модернизације се није могао зауставити и Грујић је ускоро враћен у војску. Можда је то утјецило и на његову политичку и дипломатску каријеру. Поред генералског чина и амбасадорских мјеста у Софији, Петрограду и Цариграду, у неколико наврата је био министар те предсједник Владе Краљевине Србије. Политички је преживио и мајски преврат 1903. године и остао активан до своје смрти 1913. године.

**Приказао је како се
развила тадашња војска
Србије која је зачета још
у Првом српском устанку
те обрадио опћа начела
организације Српске
војске, унутарњу диобу
и наоружање. Војска
је била кључна снага у
ослобађању Србије од
турске власти и у процесу
стварања самосталне
државе**

Посебно је занимљив његов поглед на војску и рат, теме које стално траже преиспитивања и нове одговоре. Како је сматрао Гријић: "сви народи дођу до такве умне висине и материјалног благостања, да се сматрају и уважавају као браћа највеће породице – човјечанства, ипак, борба ће остати неизбјежна у друштву и међу народима и управо је она та која допушта господарење и тиранију физички јачег над слабијима под разним изговорима: хисторијског права, цивилизаторске мисије итд." Његов тадашњи песимизам у исказу да се "залуд надати скораšњем опћем миру и напретку у свијету и међу државама" показао се као реалан у времену које је долазило. Ратови са Турском и Бугарском те касније два Балканска рата који су били увод у Први светски рат показали су сву трагичност ратовања које је имало погубан утјецај не само на војску, него и српску државу и друштво. Књигу је за објаву приредио и написао уводну ријеч Владимира Н. Цветковић, а предговор је написао др Миле Бјелајац.

NEŽNA RECIVOГ

Vladimir Vukomanović Rastegorac

Vladimir Vukomanović Rastegorac (1986, Kraljevo), diplomirao je i doktorirao na Filološkom fakultetu u Beogradu, a radi kao docent na beogradskom Učiteljskom fakultetu. Objavio je pesničke knjige *Upornost sećanja* (IK Ljubostinja, 2005), *Kana* (Treći Trg, 2013) i (Takk) (samizdat, 2015). Zajedno sa Janom Rastegorac Vukomanović autor je poeme za decu *Bajka o Smrti* (Mali vrt, 2016). Priredio je izbor iz mlade srpske proze *Pucanja* (Službeni glasnik, 2012) i izbor iz srpske poezije o smrti za decu i mlade *Ako ti jave: umro sam* (Dom kulture Studentski grad, 2018). Autor je više naučnih radova iz oblasti jezika, književnosti i metodike nastave srpskog jezika i književnosti. Živi i radi u Beogradu i Otrocima.

Sredinom prošlog februara, ne sećam se dana, Natalija Šatalova Vukomanović (Donjeck, 1964) primljena je na odeljenje neurohirurgije. Posetio sam je možda neće ni da te prepozna. Ipak, prepoznala me je. Prepoznavanje je tad, možda, bilo jedino što je stalno, i što je ostalo u različitim stadijumima gubitka svesti, sve do njenog otpuštanja s jednog drugog odeljenja, koje je takođe imalo neke veze s neurologijom. Šestog juna, nekoliko dana pošto je otpuštena iz Beograda, umrla je na kraljevačkoj klinici.

Mlada

Dubbie speranze, e pene acerbe e certe.

Michelangelo, Sonetto XVI

I

Nama su dati krivica i svest.
Ne reči muža i sina.
Naša šaka je (ćutnja).
Njom dotičemo obraz tajenih daljina.

Bezazlenom nije dat strah.
Ravnodušne, nas prožima.
Naše oči zjape, ukočeno.
Ti spavaš. Ili tek leno
začkiljiš na nas.

Ako išta činimo, to nije izvinjenje.
To samima sebi olakšavamo muk.
Čekamo da, konačno, razvučeš usne
u beo polukrug

i da ono što previše znamo
naša je krivica.
Naša i ti sama, sumašedša.

II

Teško se, tegobno budimo.
Vida zakrivenog
Pa i tad brzonoge grbe telom stropoštamo
u noć. Zasvetlimo dimom.

Tvoja jutra su prozračna.
Tad si sami pogled, bez lica i trupa.
Tvoja priviđenja su netačna
i ti ležiš među njima naga,
tupa i zrela.

Ti vidiš jasno: nema celine.
Mi od svakog znaka gradimo mozaik.
A, kad zaželimo nešto nalik
smislu,

shvatamo da naša priviđenja nisu
vrhunci beline.
Da su tvoja lepša, u zamožnom.

IV

Umoran sam, od smisla, ne razumem,
ni zvukove bez reči. Je li to moj uzvišeni
dar i moja moć – tvoje mutavo mrmljanje,
škripa kreveta, hladni krizi

..... zada bledim mirisom sobe?
..... ti li si to – kapci koje priklapa
haldol, svetlo što proviri bez dobrote i zlobe
kao tabula, tableta

meni

dalekim okom, u zaboravu sebe, kao ništa
pokazujući sva okovna savezništva
kojima smo odani strašcu? I sad

hraniš li,

sobu u hram pretvaraš li

.....

da osećanjem budemo isceljeni?

III

Stvarnost ... spreči u zbliženju.
Nežna recivog.
Oprosti, nemoći, u kojoj smo,
ukopani. u pognutom htenju.

Tvoji nemiri su jači.
Ridaš, trzajući trbuhom, i ruku
pružiš da ostane
u vazduhu. Vezani smo, tiše.
Tiše, došapnem

povijen, u platno,
zagledan. Prazno. Vika,
kome, vika. Budi tiha –
tiha,

do našeg

iščeznuća.
Ćuti. Čemu.

V

Nad tobom, u krevetu, ostaje bdenje:
da, konačno, tačno podmetnem obe uske šake,
i odignem telo, obgrlivši
lomno

utrobom, detata. zaspalo To je istina
trenutka. Čuh, nad vremenom, pa i u pokretu,
isto su majka sinu i kćer ocu.

Čuh, u drvetu je stena
spuštena glava muža (brata)

klešući nezgrapan oblik u dletu
za tužnu svrhu
i, umnogom, naopaku.

grejs

u praznom kafeu trougao konobarica stišava svetlo
pa nečujno spusti philosophy amazing grace između nas dvoje
tad kažu

otac koga volim
moj otac je
pre neki dan umro iznenada
i još

ovde sam
s tobom
srećna

i
za dan
letim u rejk
da čuvam neke slatke klince

sovac
ipak
osmehom ipak kažem

kad se svetlost stiša
i spušta praznina
crne i duboke
tvoje oči su bog
koji me kao dete dotiče
i budi

Jesen: letto, nasce

To je: ono mnoštvo (prstiju), uz usne;
to: (suvišno) tu ste, koje čuješ, (reči, plaše)
tela; a između, rastojanje: sve, (da), to je, ruka –
topli dan, kruga, u kom smo, greška, R-O-R(schach)

da: oštrost (prečutno): mi: tu gde
u tiše: burno: se celuje: a leluja
svelo: rastu, Jane: to, između, to: kao ruža:
golost: van, kruga: snežna: hor:

(I sve što je, postojalo, ikad,
U metastazi, žutila i –
Mir.)

sve je. mir.
preplet, boja. zvukova. i (glasa).
u pogledu. (spavan). u tajgama. (magle).
usna tihih. (samih. zgusnutih). u susret.

(u lepetu ste. uvek. tu ste.
svetlost, miluje; proklijala
srce. modro, sunca.
da, svi čemo: (natalia

(Iz pesničke zbirke (*Takk*))

TURETOV SINDROM, KRALJIČIN DAN

Jasna Dimitrijević

I.

Oranjenacht provela sam na Pijpu. Igrali smo krajcarice na čošku kod prodavnice bicikala. Duž ulice se ka centru vukao beleg Kraljičinog dana, ispisan kredom na trotoaru. Pred svakom radnjom kod Sarphati parka pisalo je *Zauzeto!*, volšebov čuvajući mesto za sutrašnju tezgu sa polovnim drangulijama.

Nije mi se dalo u gužvu. Turista u gradu, turista u duhu, kaže Katja. Dok čekam da stigne, pijem pivo s njenom ekipom na južnom kraju parade, dijagonalno od Sarphati parka. Bacamo novčiće do obeležene linije. Ko dobaci najbliže, uzima sve. Kad se kovanice potroše, ponovo ih podelimo i kre-nemo iz početka. Poneku partiju preskočim i obrnem krug po kvartu. Gledam ljudima kroz prozor. Holanđani ignorišu zavese i roletne, ja ignorišem prozirnu granicu privatnog i javnog. Lakše je sa tamnim naočarima.

Naranđaste trouglaste zastavice premrežavaju uske ulice i bockaju, izvrnute na vetr, bledo nebo iznad njih. Turisti haluciniraju na ulicama, domoroci na biciklima gaze ih ako se ne sklone na vreme – biciklisti ne jebu živu silu! – i odlaze da pre praznika plate račune, kupe namirnice, pokupe decu sa probe hora i dohvate se na brzinu sa ljubavnicima pre nego što svako sa svojom porodicom ne ode na odmor.

Završio se moj peti *team building*. Prve dve godine na Zlatiboru, pa rafting na Tari, zatim prošle jeseni u Rovinju, nakon festivala Weekend Media. A onda je HR služba agencije Factordrie sa sedištem u Amsterdamu rešila da upozna zaposlene u beogradskom ogranku. Došla sam na pet dana, a onda se sat pokvario.

Dole niz ulicu levo nalazi se bioskop koji prikazuje filmove za tek ponekog entuzijastu. Karte prodaje žena sa dečjim licem i staračkim rukama. Kažem joj da ne znam mnogo o holandskoj kinematografiji. Gledala sam samo *Poljsku mladu* i nije mi se nimalo svidela. Stereotipi o gladnim istočnoevropskim prostitutkama i dobroćudnim holanskim seljacima. Žena kaže da nije ni njoj. Pita odakle dolazim. Odgovaram. Stvarno, kod njih radi jedan moj zemljak, ali danas ima slobodan dan, nije sada tu. Ha? Interesantno. Počinje film, kratki? Pogledaću, naravno, što da ne.

II.

Plašim se da će zaboraviti, a mrzi me da fotografišem. Osim toga, mislim i da je kontraproduktivno. Dovoljno mi je samo da hodam i posmatram. Pokupiće već nečije fotke. Evo, u ekipi je i neka cura s aparatom. Čuti, piće pivo i škljoca. Ne ometam, razmenićemo mejlove kasnije.

A ko se, uostalom, seća Amsterdama?

Jutros sam u novinama pročitala intervju sa ilustratkorkom čije sam ime nepovratno zaboravila. Ali zapisala sam jedan njen komentar: „I walk everywhere in the city. Any city. You see everything you need to see for a lifetime. Every emotion. Every condition. Every fashion. Every glory.“ Katja kaže: *Pa to je još od Bodlera*. Ne sećam se, ne znam.

Primetila sam je čim se izdvojila iz gužve. Plavi mantil, prugasta majica. Pored Katje je kaskao Stilte,¹ matori mešanac, ravnodušan na univerzum, kao da je i on za svojih 11 godina na ulicama

¹ Tišina (hol.).

grada video sve što mu je potrebno za sva vremena. Poznanstvo sa Katjom mi je dragoceno, ona je od onih ljudi koji ti za nekoliko sati hodanja, razgovora i čutanja priušte više senzacija nego neke prazne duše za ceo život. S njom izađeš na brzo pivo i svež vazduh, a vratiš se kući kao bolji čovek. A ravnodušni Stilte je tu da suhodača podseti da se iskrena naklonost mora nečim zaslužiti. Plemenit dvojac.

Upoznala sam je na Herengrachu onog dana kad sam s kolegama, tranzicionim japijima koji sa dna svog iskustva vade ostatke iskrene ležernosti, planirala vreme u Nizozemskoj. Za svih sedam godina rada u agenciji Factordrie nije bilo dana da ih nisam prezirala. A onda sam pre dve godine, kada je postalo izvesno da će u tom poslu napredovati ili me neće biti, s mučinom prihvatile da je taj prezir usmeren na mene samu. Moj uspeh bio je neuspeh. A nazad se nije moglo. Časopisi u kojima sam objavljivala studentske recenzije prestali su da me prepoznaaju, a i ja sam prestala da pratim događaje o kojima sam ranije pisala. Prošlogodišnji odlazak na Oktobarski salon – posvećen videoradovima, mojoj nekadašnjoj pasiji – bio je tek incident. Postavka je bila u novom prostoru, u zgradи bivše Vojne akademije. A i ja sam bila u novoj koži, ispod koje su se tiskali poražavajuće nerazumevanje i praznina. Čak i da sam se pronašla u tom okruženju i iskustvu, više nisam poznavala nikoga s kim bih želela da razmenim mišljenja. Pokupila sam se posle dva odgledana rada, uhvatila prvi taksi, pa u prodavnicu, pa gajbi. Iz galerije sam ponela samo nedefinisani osećaj stida, ne zbog toga što s tim izrazima više nisam umela da komuniciram, već zato što mi više nije ni bilo stalo. Nije mi tamo bilo mesto. Moja interesovanja postala su inertni produžeci mog posla, a kancelarijski neprijatelji jedini prijatelji. Vreme je postalo ispunjeno intenzivnim stresovima, čje bih uzroke zaboravila već sledeće sedmice jer su ih, u međuvremenu, poklopili novi zadaci, rokovi, kontakti sa nerazumnim (a zahtevnim!) oblicima života i šifrirani konflikti. I nisam videla mogućnost promene. Svaki se dan završavao kao u spotu Massive Attack za pesmu *Live With Me*. Ako već moram da biram da li će stradati nervni sistem ili jetra, neka propadne ono što je od sekundarnog značaja.

A onda, tog jutra na Herengrachu, dok sam uz prvi espresso savladavala nemoguću veštinu motanja duvana, sa susednog stola doletelo je jedno neočekivano: *Halo, pucanje arterije? Pa jebote, 200 godina...*

III.

Grišu poznajem iz pretkorporacijskog života, smucali smo se po bliskim gradskim ekipama. Neko vreme smo se malo i njuškali, ali nismo odmakli predaleko u tom odnosu. Bili smo prezaljubljeni u život oko sebe da bismo se zaljubljivali jedno u drugo. Zajedno smo pogledali taj video Žolta Kovača i Nikole Marković, *Choose Life*, o kome sam ubrzo – raspamećena, fascinirana – napisala kratak tekst „Pucanje ARTerije“. Čoveče, godinama nisam na to pomislila! A značio mi je taj rad mnogo, premnogo. Izveden je u maniru televizijskih dokumentaraca o ljudima sa margine, prepoznatljivo kadriran sa subjektom u kontrasvetlu, subjektom koji modifikovanim glasom govori o svom neimenovanom poruku, poruku od koga svim svojim bićem želi da se otrgne, da bude kao ostali ljudi, ljudi koji ulicama ovog filma hodaju bez zamagljenja na licu, hodaju nepomućeni jer se nemaju čega stideti. Sećam se da sam na kraju, kada nam je saopšten identitet intervjuisanih, kada smo saznali da su ti pritisnuti, neuklopjeni, onespokojeni ljudi zapravo umetnici, ostala malaksala od težine njihovih neuspeha da se sa margine pomere u komfornije predele. I jedno je pitanje isplivalo na površinu empatije sa njihovom nataloženom mučinom: zašto se uopšte trude? Dugo sam okretala tu misao i jedino što sam jasno mogla da izvučem iz svega bilo je da ti ljudi u svakom slučaju dobijaju ožiljke. Ali ako se čovek liši jedinog načina na koji razume i komentariše svet, ma koliko ta aktivnost bila granična i egzistencijalno problematična, onda je sebe dobrovoljno i nepovratno potrošio uzalud. Kada se tako pogleda na stvar, svaka druga opcija ima manje smisla, mislila sam tih godina. Tako je,

uz dragocene razgovore sa Grišom, i nastala recenzija za jedan kratkoveki časopis. I Griša je za njih nešto pisao. O muzici, mislim.

A sad ne mogu da verujem, evo čoveka za susednim stolom, precrtao mi proteklih deset godina, raduje se što me vidi, pita šta sad radim. „Doručkujem“, palim cigaretu i pogledom pokazujem na dopola popijeni espresso, smejem se kao da je godina 2001. „Doručak? Bravo, baš nam je nedostajao treći šampion za stolom“, kaže devojka sa kojom je sedeo, potpuno ignorujući društvo u kom se nalazim, kao da se podrazumeva da je ta situacija slučajna i neprijatna. I da me iz nje nekako treba izvući. „U stvari, četvrti. Ali Stilte ipak ostaje ispod stola“, pokazuje na pospanog psa. „A i ne doručkuje kafu i cigarete, pa se teško može smatrati šampionom.“

Katja je Grišina sestra. Živi u Amsterdamu poslednjih godina i teško podnosi „goste koje iz rod-binskih obzira mora da primi na gajbu“. „Jebi se, znaš“, Griša je privlači u zagrljaj i grebe oštrom bradom po obrazu. „Da nije mene, vas dvoje aljkavih kučića izgubili biste se u neredu koji ostavljate za sobom. Znaš gde Katja drži stare novine? U rerni! Koju, naravno, nikad ne koristi. A telefon, daljinski, olovke, makaze, povodac i sve slične pizdarije? U kofi koja se po potrebi premešta svud po stanu i obično mi se nađe na putu kad je najmanje očekujem. Katja je idiot!“ Smeje se i prima sestrin poljubac u obraz. „Ne diraj mi kofu! Crvena na bele tufne, divna je. Uostalom, videćeš“, kaže mi. „Koliko ostaješ? Gde ćeš za Kraljičin dan? Možeš sa mnom negde, ovaj asocijalni manijak beži iz grada kod svoje devojke. Ali to je već posebna priča...“

Rekla sam da sam ovde poslovno, tek nekoliko dana, i da nisam mislila da ostanem za praznik. Ali... imam nešto malo od odmora. Ako odmah napišem mejl i zatražim slobodne dane, možda dobijem čitavu sedmicu... Jedan od kolega je kroz gutljaj čaja dobacio: *Nećeš se izvući, sledeća nedelja je mnogo važna, ako se ne pojaviš u ponedeljak, bolje se ne pojavljuj uopšte...*

Poslala sam mejl istog dana. Nisam očekivala brz odgovor.

IV.

Griša je otišao „na selo“, kako je Katja zvala predgrađe u kom je živela devojka s kojom se viđao, a ja sam iz hotela prešla u njen stan. Uglavnom sam skitala po gradu dok je ona radila. Spremala je stanove i čuvala decu, često je po čitav dan nisam viđala. Stilte mi je za to vreme pokazivao grad – pošto ionako nisam znala gde bih, pustila sam da me on povede svojim gluvim putem. Šetali smo i čitali. Prijao mi je dan i duga svetlost, ne sećam se svoje poslednje dnevne dokolice. Posmatrala sam ljude kao u 3D bioskopu. Oni kupuju nameštaj, oni čitaju novine u parku, oni prodaju balone pred lutkarskim pozorištem.

Uveče bismo se našle kod kuće i obično bi svratio neko od njenih prijatelja. Osećala sam se udobno u tim razgovorima. Niko nije pričao o satovima i automobilima, niko nije pitao za decu i letovanja. Razgovaralo se o pouzdanim amsterdamskim bolnicama za ilegalne emigrante i žonglerskim trupama koje gostuju na festivalu u skvotu u brodogradilištu. Otkrivamo novu muziku i filmove. Pronalazimo torrente i skidamo fajlove. „Kad bolje razmisliš, ima ovo vreme velike prednosti“, rekao je neko za tim stolom. „Dok ima interneta i krompira, ja nemam problem da živim u siromaštvu. Ha!“ Ja mu ipak ne verujem.

Oko stola još pet stolica, a na njima s nama sede:

Damir Avdić koji priča o svom poznaniku iz neke severne zemlje, bankarskom službeniku koji krišom savetuje klijente kakve kredite da zaobiđu i kako da legalno odlože plaćanja;

Don Andrea Galo, sveštenik iz Đenove, koji na misama peva O Bella Ciao, isprobava subverzivnu snagu jevandjelja i predlaže da sledeći papa bude homoseksualac;

Gi Debora, koji pita: *Internet, dečko?*;

Barbara Matejčić, koja je upravo poslala redakciji tekst „Prekarni radnici svih zemalja, ujedinite se!“;

Velika Turkinja sa Pijpa koja pravi najbolje donere u gradu i čutke vodi imaginarne razgovore sa sestrom koja se nedavno porodila dole u Anadoliji.

Dobila sam odgovor iz firme. Moraćemo ozbiljno da razgovaramo o posledicama mog iznenadnog odsustvovanja. Setila sam se svih turbulencija *freelancinga*, besparice kada nema posla i hiper-tenzije kada ga ima. Setila sam se i letnjih okupljanja kod priateljice na Adi Međici na koja nikada nisam otišla.

V.

Kraljičin dan čekala sam na čošku pred prodavnicom bicikala, igrajući krajcarice. Neki lik je častio jer je, posle gomile ispunjenih administrativnih zahteva, konačno dobio pasoš. Katja je kasnila, iskrsla joj je neka šljaka koju nije htela da odbije. Pojavila se iz gužve u plavom mantilu i prugastoj majici. Stilte je kaskao za njom. Dok mi je prilazila, pomislila sam kako prvi put srećem osobu koja je istovremeno i ravnodušna i radozna. Činilo mi se da sve mogu nadoknaditi.

„Ko je tražio nešto slatko? Donela sam vam ratluk.“ Izvadila je iz torbe smeđu papirnu kesu. „Holandski stropvafli su samo za turiste. Ima jedno mesto na Jordanu gde ih prave poštено, ali svuda su uglavnom samo bezukusni suveniri.“ Poljubila sam je i spustila se da pomilujem svog gluvog drugara. „Daj kocku, pa da ti ispričam šta sam radila.“

Pričam joj o bioskopu, o ženi sa licem deteta i rukama starice, o filmu koji sam gledala. Leteća Ane. Devojčica sa Turetovim sindromom. Njen motorički poremećaj manifestuje se kao nekontrolisana potreba da lizne predmete s kojima dođe u kontakt. Olovku, prozor, nadlanicu. Shvata da to nije uobičajeno, pa se trudi da stvar završi krišom. Ima plavu kosu i pohađa časove plesa. Ide na terapiju i psiholog je podučava kako da izađe na kraj s podrugljivom decom. Katja kaže: *Zajebano je to.* I dodaje: „Znaš šta sam rešila: otići ću kod keve na neko vreme. Krajem godine. Ako vet potvrди da Stilte sme da leti.“ Stilte se promeškoljio pod njenim dlanom, ne sluteći ni prtljažnik aviona ni Beograd, a naročito ne veta.

Došao je moj red da bacim novčić. Dvadeset centi sa profilom kraljice Beatriks blinkalo je na mom dlanu. Oko moje glave trčao je kajron: *Samostalnost! Nestabilnost! Samostalnost! Nestabilnost!* Znala sam da posle dva piva ne bih mogla da pogodim ni kontejner. Bacila sam novčić i nisam ni pogledala gde je pao.

„Znaš šta je rekla kada su je pitali da li bi želela da se oslobodi tog prokletog tika.“ Pogledala sam u Katju. „Ne. Odgovorila je: ne. Plaši se da bi onda bila neko drugi.“

Momku koji je juče dobio pasošispala je iz ruku gajbica piva dok ju je spuštao sa bicikla. Tresnula je nedaleko od mesta gde je Stilte prevrtao praznu kutiju od cigareta. Zaštićen tišinom, nije se ni štrecnuo. Samo je kratki rep na njegovom kruškastom dupetu podrhtavao u ritmu igre, kratki rep zadovoljnog psa.

Jasna Dimitrijević (1979, Negotin, SFRJ) piše kratku prozu, poeziju i recenzije. Ponešto od toga objavljuje u regionalnim časopisima i zbornicima. Autorka je zbirke priča Prepoznavanja (2015). Živi u Beogradu. Radi u knjižari.

PANOPIKUM

Goran Borković

TRIJUMF „SRBENKE“ U CANNESU

„Srbenka“, dokumentarni film redatelja Nebojše Slijepčevića, koji se bavi temama nacionalizma i ksenofobije i utjecaja društva na živote djece srpske nacionalnosti rođene u Hrvatskoj nakon rata 1990-ih, osvojio je uglednu nagradu Doc Alliance Selection Award, koja je dodijeljena na filmskom festivalu u Cannesu.

Riječ je o godišnjoj nagradi koju zajednički dodjeljuje sedam evropskih festivala dokumentarnog filma, a „Srbenka“ je odnijela prvu nagradu 13. maja u konkurenciji među još šest filmova. Dugometražni dokumentarac zagrebačkog redatelja, koji je u travnju premijerno prikazan na Međunarodnom filmskom festivalu Visions du Réel, prikazuje pripreme i probe za kazališnu predstavu „Aleksandra Zec“ Olivera Frlića, premijerno izvedenu u proljeće 2014. u riječkom HKD Teatru. Centralno mjesto u filmu zauzima 12-godišnja glumica Nina, kojoj se čini kao da rat nikada nije završio.

Nebojša Slijepčević, redatelj ispričao je kako je na probama za Frlićevu predstavu upoznao Ninu: „Drugi-treći dan na probu je došla 12-godišnja djevojčica Nina koja će postati glavna junakinja filma i već tada se vidjelo da na licu ima grč i napetost. To me privuklo i počeo sam je pratiti kamerom, a kad sam čuo njenu priču, shvatio sam da je to potencijalna filmska priča. Nina mi je ispričala da točno zna dan kad je shvatila da nije Hrvatica nego Srpskinja. Imala je sedam godina i slučajno je u razgovoru s mamom shvatila da nije Hrvatica pa je pitala 'Jel' sam ja Srbenka?' jer nije znala da se kaže Srpskinja. To je, kako mi je rekla, bio šok za nju: plakala je danima i pokušavala dokazati sebi i svima da to nije točno. Ta me priča užasnula: je li moguće da neko dijete rođeno 2001. u Hrvatskoj plače zbog toga što nije hrvatske nacionalnosti? Pratio sam je na probama i tako je nastao film. Njegova glavna tema je pozicija mladih, prvenstveno Srba, rođenih puno godina nakon rata u Hrvatskoj, koji žive u hrvatskim obiteljima srpske nacionalnosti i, unatoč tome što ih se ne bi trebali ticati bilo kakvi međunalacionalni sukobi koji su se odvijali prije njihovog rođenja, imaju nelagodu, sram ili strah zbog toga što nisu Hrvati“.

ZAVRŠEN DRUGI „BIBER“

Objavljeni su rezultati drugog natječaja „Biber“ za kratku priču na temu pomirenja, koji je bio raspisan u siječnju 2017. godine. Na natječaj je pristiglo 385 priča na albanskom, makedonskom, bosanskom, hrvatskom, crnogorskom ili srpskom jeziku. U žiriju su bili Faruk Šehić, Kim Mehmeti i Tatjana Gromača. Prvu nagradu dobila je priča „Jedu ljudi i bez nogu“ autorice Milice Vučković iz Beograda, drugu nagradu dobila je priča „Čiko Zav“ autorice Dženete Rovčanin iz Sarajeva, a treću nagradu priča „Семејството на чичко Аки“ (Obitelj strica Akija) autorice Anuške Minovske iz Skoplja. Izabrano je 25 priča koje su objavljene u zbirici „Biber 02“, a mogu se pročitati na web stranici Biber.nenasilje.org. Projekt su realizirali Centar za nenasilnu akciju (CNA) iz Sarajeva i Beograda.

Na predstavljanju u Zagrebu Davorka Turk iz CNA kazala je da je ova mirovna regionalna organizacija posvećena izgradnji trajnog mira u regiji. „O ratu se govori često, ali se rijetko govori konstruktivno. Pomirenje je stvaranje bolje budućnosti, o čemu svjedoči rast zanimanja prema konkursu za kratku priču, raspisanim u januaru prošle godine, na koji je stiglo 385 priča na albanskom, makedonskom, bosanskom, hrvatskom, crnogorskom i srpskom jeziku, ili 20 posto više nego na konkursu za prethodni Biber“, rekla je Davorka Turk. Književnica i članica žirija Tatjana Gromača istaknula je da literatura može pomoći pomirenju vrlo malo jer je suočena sa snagom stvarnosti. Milica Vučković iz Beograda, dobitnica prve nagradu za priču o višegodišnjem beogradskom suživotu njene porodice i rođaka iz Like, protjeranih za Oluje. „Dio izbeglih pohrlio je u nacionalizam i lokalpatriotizam. Postali su gorljiviji Zemunci od onih koji su tamo rođeni. No postoje i ljudi koji žele da se nikom ne ponovi to iskustvo; oni su mirni i ne seju mržnju“, rekla je Milica Vučković. Predstavljanje, održano 9. juna u Zagrebu, organizirao je pododbor SKD „Prosvjete“ iz Zagreba, a razgovor je moderirala Aneta Lalić iz SNV-a.

JUBILARNI DESETI KROKODIL

Jubilarni, deseti festival Krokodil (Književno regionalno okupljanje koje otlanja dosadu i letargiju) okupit će 15. i 16. juna u Beogradu neka od najznačajnijih imena regionalne književne scene, a bit će svečano otvoreni izložbom i projekcijom dokumentarnog filma „Okrutni optimizam: Naših prvih 10 godina“. Prema riječima Vladimira Arsenijevića iz Udruženja Krokodil, naziv filma

i izložbe "Okrutni optimizam", kojim se obilježava jubilej festivala, predstavlja doživljaj atmosfere u kojoj se odvijao u prethodnih deset godina. „Imamo osećaj da stvari koje smo radili i koje radimo nisu dale očekivani rezultat. Očekivali smo da će doći do boljeg povezivanja u regionu, makar kultura. Danas je, međutim, književna komunikacija gora nego što je bila pre deset godina“, rekao je Arsenijević, ističući da, usprkos takvoj atmosferi, organizacija jubilarnog izdanja protiče u optimističnom duhu i da su postojeće okolnosti poticaj za nastavak predanog rada.

Kroz čitanja, intervjue i performanse predstavit će se, između ostalih, Mira Furlan, Slavenka Drakulić, Dubravka Ugrešić, Vedrana Rudan, Marko Vidojković, Abdulah Sidran, Marko Tomaš, Rumena Bužarovska, Marko Šelić Marčelo, Dejan Atanacković, Boris Dežulović, Njuz.net sa Zoranom Kesićem i News Bar. Večernje programe vodit će Kruno Lokotar, Ivan Velisavljević i Ivana Dragičević, a festivalske večeri zatvorit će koncerti Kralja Čačka i Bojane Vunturišević. Od iduće godine, kako je najavljen, Krokodil će izgledati drugačije. Organizator želi dovesti najuspješnije i najpoznatije pisce iz svijeta. "Festival će biti značajno promjenjen. Te promene podrazumevaju i nove producijske prakse. Festival se održava zahvaljujući našoj uštědevini, stoga je veoma teško organizovati jedan ovakav događaj. Novina od sledeće godine je uvođenje karata po simboličnim cenama, ali ćemo nastojati da to nadomestimo dovođenjem ozbiljnih imena, koja nikad ranije nisu dolazila u Srbiju", istakla je Milena Berić.

NASTAVLJENA SURADNJA HNK I JDP-a

Nagrađivana predstava „Ljudi od voska“ Mate Matišića u režiji Janusza Kice gostovala je na 63. Sterijinom pozorju u Novome Sadu 29. maja i u Beogradu u Jugoslovenskom dramskom pozorištu dva dana kasnije, čime je nastavljena uspješna suradnja dvaju kazališta koja je revitalizirana prije tri godine. U okviru godišnje razmjene, u 2018. godini planirano je gostovanje JDP-a u HNK-u predstavom „Kralj Betajnove“ Ivana Cankara, u režiji Milana Neškovića. JDP je početkom juna gostovao u Zagrebu s predstavom „Slučajna smrt jednog anarhistu“ nobelovca Darija Foa u režiji Majke Maletković koja je otvorila 42. festival Dani satire Fadila Hadžića u Kerempuhu. U predstavi koja je premijerno izvedena u aprilu 2016. godine igraju Nikola Đuričko, Nikola Rakočević, Bojan Dimitrijević, Marta Bjelica, Miloš Samolov i Joakim Tasić.

U JDP-u posljednji plakat u sezoni 2017/2018. napravio je Mirko Ilić za predstavu „Zašto je poludeo gospodin R?“ koju režira Bobo Jelčić. Predstava će biti premijerno izvedena 20. juna na sceni „Ljuba Tadić“.

2. ФЕСТИВАЛ ДЈЕЧЈЕ ИЛУСТРАЦИЈЕ

НА ДРУГИ ФЕСТИВАЛ ДЈЕЧЈЕ ИЛУСТРАЦИЈЕ СТИГЛО ЧАК 137 РАДОВА

Манифестација Фестивал дјечје илустрације осмишљена је с идејом да потиснути, и готово заборављену српску књижевност за дјецу приближи најмлађим члановима наше заједнице, да им укаже на вриједности и љепоту писане ријечи кроз дјела наших најбољих дјечјих аутора, а онда и да их потакне на ликовно изражавање.

Овогодишњи, други по реду Фестивал дјечје илустрације имао је за тему дјела Бранка Ђопића. Задатак је био илустрирати један лик/сцену из било којег Ђопићевог дјела. Избор технике је био слободан. Позив је упућен свим школама у Републици Хрватској у којима је организирана настава српског језика и културе (модели А и Ц) као и свој остало дјеци која не уче српски језик.

Из готово свих крајева Хрватске стigli су радови – Далмације, Лике, Кордуне, Загорја, Западне и Источне Славоније, Баније, Подравине, Барање, Загреба – укупно 137 из 21 школе и неколико појединачних радова.

Жири, у саставу Боривој Довниковић Бордо, Горанка Буљан и Сњежана Чича имао је врло тежак задатак – из обиља дивних радова, на којима се препознају сцене и ликови из Ђопићевих добро познатих дјела – Јежеве кућице, Николетине Бурсаћа, Баште сљезове боје, Мјесеца и његове баке, Мачка Тоше, Болесника на три спрата, и др. одабрати понајбоља три у осам категорија. Након неколико елиминаторних кругова одабрани су најбољи радови чијим ауторима су додијељене пригодне награде. Свим осталим учесницима додијељена су признања и мали подсјетници на уложени труд и учествовање на Другом фестивалу дјечје илустрације.

Изложба понајбољих радова ће бити постављена 12. јуна у дворани библиотеке и мобиљи ће се погледати до 30. јуна 2018.

Посебну захвалу упућујемо учитељицама и учитељима без чије помоћи, залагања и добра воље ова манифестација засигурно не би била овако успешна.

НАГРАЂЕНИ УЧЕНИЦИ

1. Разред

1. Белановић, Јована – Кистање
2. Грубић, Јована – Мирковци
3. Јовановић, Ана – Трпиња

5. Разред

1. Влахек, Гита – Златар Бистрица
2. Прибичевић, Давид – Двор
3. Стојановић, Анастасија – Двор

2. Разред

1. Стојковић, Ален – Трпиња
2. Шаула, Јанко – Војнич
3. Крсмановић, Николина – Трпиња

6. Разред

1. Сикирица, Вања – Вуковар
2. Стевановић, Марина – Вуковар
3. Петровић, Милан – Бобота

3. Разред

1. Ристић, Анастасија – Топуско
2. Божић, Јана – Бијело Брдо
3. Грабовац, Дамјан – Бијело Брдо

7. Разред

1. Крмар, Андреа – Бобота
2. Шапоња, Никола – Глина (Мали Градац)
3. Шормаз, Андреа – Бобота

4. Разред

1. Цветановић, Катарина – Двор
2. Стојковић, Сашка – Глина
3. Зарифовић, Леила – Војнич

8. Разред

1. Бајић, Тијана – Бршадин
2. Арбутина, Милица – Вуковар
3. Прокић, Јелена – Трпиња

IN MEMORIAM

BRANKO VUJSINOVIĆ

(GLINA, 23. I. 1927. – ZAGREB, 24. I. 2018.)

Branko Vujsinović rođio se u Glini 23. siječnja 1927. godine od oca trgovca Marka i majke Andrine, rođ. Brachtel. U Glini je završio pučku školu, a prva tri razreda gimnazije polazio je u klasičnoj gimnaziji u Sremskim Karlovcima, jednoj od najboljih škola u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji. Njegovo školovanje bilo je prekinuto u proljeće 1941. godine, kada je na tragičan način ostao bez oca. Nedugo zatim, s mlađom braćom našao se u očevu rodnom kraju u sjevernoj Dalmaciji, sve do ljeta 1942. kada se vratio u Glinu i završio nižu gimnaziju. U jesen 1943. upisao je Geometarski odjel Srednje tehničke škole u Zagrebu. Početkom 1945. priključio se antifašističkom pokretu. Nakon oslobođenja zemlje nastavio je Srednju tehničku školu, koju je završio 1947. Iste godine zaposlio se u poduzeću Geozavod u Zagrebu. U jesen 1948. upisuje Geodetski odjel Tehničkog fakulteta u Zagrebu na kojem je diplomirao 1955. U razdoblju od 1957.–1967. radi kao inženjer u projektnom poduzeću "Projekt" u Zagrebu, a od 1967.–1975. u Direkciji za Savu, koja se prema Zakonu o vodama transformira u Opću vodoprivrednu poduzeću Zagreb u kojem radi sve do mirovinе. U mirovinu je otisao 1987. godine, kada mu se rodio unuk Danko od kćeri Jagode, koju je imao sa suprugom Đurđicom, kćerkom Mate Lovraka.

Tokom svojeg 40-godišnjeg djelovanja Branko Vujsinović radio je na kartiranju, izradi planova i nacrta gradova, tahimetriji, ortogonalu, nivelmanu, te izradi projekata regulacija rijeka i potoka, cesta i željezničkih pruga. Obavljao je ne samo geodetske nego i hidrotehničke radove u vezi s projektiranjem odbrane od poplava, odvodnjavanja i navodnjavanja. Godine 1966. usavršavao se u Wageningenu u Nizozemskoj na poslijediplomskom tečaju iz područja odvodnjavanja i melioracija, a 1970. boravio na višemjesečnom stručnom putovanju po SAD-u na pregledu izvedenih radova iz područja vodogradnje, regulacije rijeka, uređenja ušća velikih rijeka i izgradnje velikih hidrocentrala. U razdoblju od 1974.–1976. boravio je u Iranu na poslovima nadzora na velikom melioracijskom projektu u Jiroftu, južno od Teherana.

Autor je više stručnih izvještaja, mišljenja i ekspertiza te dvadesetak različitih projekata. Bio je aktiv u stručnim udruženjima: Društvu geodeta, Društvu građevinskih inženjera i tehničara i posebno Društvu za odvodnjavanje i navodnjavanje. Nagrađen je 1966. spomen-diplomom za dugogodišnji uspješni rad u geodetskoj struci, a 1986. dobio je povelju Saveza građevinskih inženjera i tehničara Jugoslavije za izvanredne zasluge na razvoju građevinarstva.

Nakon odlaska u mirovinu, Vujsinović se posvetio istraživanju poznatih ličnosti iz povijesti vodnog gospodarstva te gradnji cesta i željeznicu u prošlosti. Godinama je svakodnevno dolazio u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu, a koristio se i fondovima Hrvatskog državnog arhiva. Skupio je zavidnu građu i narednih godina objavio oko 120 stručnih radova i priloga.¹ Kruna njegovih istraživanja bila je 2007. godina, kada su objavljene njegove dvije knjige: *Istaknute osobe u hrvatskom vodnom gospodarstvu kroz povijest* (Zagreb: Hrvatsko društvo za odvodnjivanje i navodnjavanje, 2007), a zatim *Upravno i poslovodno osoblje na željeznicama u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji do 1918.* (Zagreb: Hrvatski željeznički muzej, 2007). Smatrao je da istražujući povijest vodnoga gospodarstva, te gradnje cesta i željeznicu možemo spoznati sve druge privredne grane, a onda i povijest zemlje u njezinu cijelosti. Jer, rijeke su, kako kaže, naše najstarije prometnice, onda su to ceste, a tek od 19. stoljeća i željezničke pruge.

Međutim, Vujsinović je napisao i više povijesnih priloga o Glini. Pisao je o poznatim glinskim obrtnicima, kazališnim glumcima, sportašima i nogometašima. Ipak, od posebnog značaja su njegova istraživanja masovnih ubojstava u Glini u proljeće 1941., kada je brutalno i sadistički ubijeno oko 400 glinskih Srba, muškaraca starijih od 16 godina, među kojima se nalazio i njegov otac. Prva istraživanja, pod naslovom "Popis Srba Gline i okoline ubijenih u proljeće 1941. godine" objavio je u *Ljetopisu Srpskog kulturnog društva 'Prosvjeta'* (2001), koja je zatim proširio novim spoznajama u časopisu *Prosvjeta* (2006), pod naslovom "Tko je bio nalogodavac a tko izvršilac glinskog zločina". Ova dragocjena istraživanja su objavljena u prigodnoj monografiji *Gline 13. maja 1941. U povodu 70. godišnjice ustaškog zločina* (Zagreb: SKD Prosvjeta, 2011). Njegova sjećanja na tragične i traumatične događaje iz Gline 1941. godine također je zabilježio međunarodni projekt usmene povijesti sa sjedištem u Washingtonu – United States Holocaust Memorial Museum.²

Branko Vujsinović umro je u 91. godini, 24. siječnja 2018. u Zagrebu. Dao je veliki doprinos povijesti Gline i gospodarskoj povijesti Hrvatske. Svima onima koji su ga poznavali ostat će u sjećanju kao izuzetno dobromanjerna, susretljiva, tolerantna i velikodušna osoba. Za mene – Glinjanin bez premca.

Igor Mrkalj

¹ Za bibliografiju, vidjeti: prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević, "U povodu osamdesete godišnjice života Branka Vujsinovića, dipl. ing. geod.", Hrvatske vode, Zagreb, God. 15, br. 58 (2007), str. 52–57

² USHMM, Former Yugoslavia Witnesses Documentation Project, Oral history Interview with Branko Vujsinović, Zagreb, 21/11/2008; <https://collections.ushmm.org/search/catalog/irn44835> (u trajanju 57 minuta).

Prostor u Preradovićevoj 21 i 23 koji je sudskim procesom vraćen SKD "Prosvjeti" 2015. / Fotografirao Nenad Jovanović, 2018.

GORAN BABIĆ / DIMITRIJE BIRĀČ / GORAN BORKOVIĆ / ZORAN DASKALOVIĆ
MILUTIN DEDIĆ / JASNA DIMITRIJEVIĆ / SRĐAN GAGIĆ / DUŠAN IVANIĆ / NENAD JOVANOVIĆ
MILOŠ KORDIĆ / ĐANILO LUČIĆ / ĐORĐE MATIĆ / IGOR MRKALJ / BOJAN MUNJIN
SRĐAN SANDIĆ / SANJA ŠAKIĆ / SINIŠA TATALOVIĆ / ČEDOMIR VIŠNIJIĆ
VLADIMIR VUKOMANOVIC RASTEGORAC

АУТОРИ

БЕОГРАД, 3. ЈУНИ 1968.

www.casopis.skd-prosvjeta.hr

CJENA 20 KN